magazin istoric

ANUL XIX NR. 11 (224) NOIEMBRIE 1985

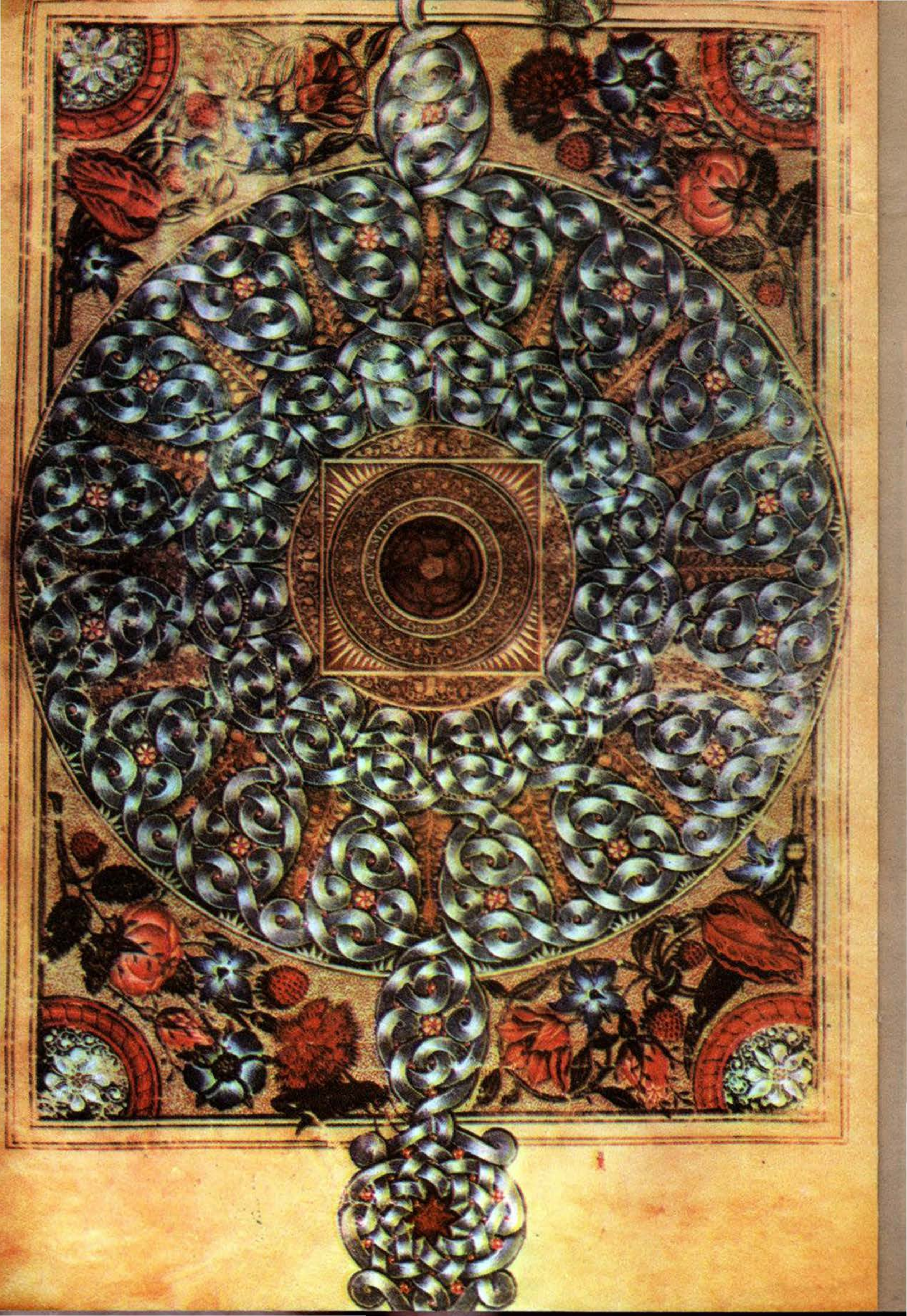

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 11 (224)
noiembrie 1985

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

13 august 1595 — Măreţe fapte la Călugăreni:
Nicolae Densuşianu, Constantin I. Brătianu 2

Cancelaria domnească a lui Mihai Viteazul:
Traian Ionescu-Nişcov 8

Cronice de familii româneşti — Negri:
Emil Boldan 11

Importante descoperiri din paleolitic:
Mihai Brudiu 14

In lumea geto-dacică. „Dreptul poporului de a chibzui":
Barbu B. Berceanu 16

Unitate istorică românească:
Radu Popa 18

Vlahii înfruntă pe „Kîpceak":
Augustin Deac 20

Octombrie 1940. Wehrmachtul pătrunde în România:
Eugen Preda 21

30 august 1940: ministrul S.U.A. la Bucureşti. „România a fost forţată să accepte diktatul":
Ion Stanciu 24

Horia — istoricul unui original portret:
Constantin I. Olariu 26

Pe urmele strămoşilor (V):
Ion Popescu-Puţuri 33

Un român la Waterloo:
Ioan Popovici 36

1792-1807 — La cumpănă de veacuri:
Mi ai Maxim, Ion Florescu 48

● **Străpungînd Linia albastră:** *Anna Timofeeva-Egorova*...28 ● **Însemnările lui Grigore Gafencu (V):** *Costin Murgescu, Ştefan Lache*... 39 ● **In Bucureşti, acum 50 ani**... 44 ● **A existat sclavie în Grecia antică?:** *Claude Mossé*... 55 ● **Misiuni periculoase (IV):** *A. Cecil Hampshire, Felicia Antip*... 58 ● **Cărţi sosite la redacţie**... 43 ● **Clio zîmbeşte**... 17 ● **Concursul** Magazin istoric: Victoria... 53 ● **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Epopeea gloriosului domnitor care a realizat prima unire a tuturor românilor, autorul marii biruinţe de la Călugăreni din august 1595, a inspirat de secole pe creatorii de artă şi literatură. Mihai Viteazul într-o versiune recentă datorată pictorului Valentin Tănase (**13 august 1595 — Măreţe fapte la Călugăreni**, p. 2)

② Producţia de carte (caligrafiată şi miniată) realizată pe teritoriul Iugoslaviei a fost una dintre cele mai prodigioase în ansamblul culturii medievale din sud-estul continentului, ea constituind, de altfel, unul din cele mai prielnice terenuri de colaborare cu ţările române.

Capodoperă a miniaturii iugoslave medievale datorată lui Bone Razmilović din Split, artist care a trăit în a doua jumătate a sec. XVII. Opera impresionează prin fantezia şi armonia coloristică, precum şi prin gingăşia cu care este realizat decorul floral

③ Mereu vie în inimile românilor, amintirea marelui conducător al răscoalei de la 1784 şi-a găsit expresia şi în această imagine pictată într-o celebră ctitorie orădeană (**Horia: istoricul unui original portret**, p. 26)

④ Curtea lui Selim III (1789-1807) a cărui domnie a însemnat un moment important în efortul de modernizare a statului otoman. Gravură de epocă (**1792-1807 — La cumpănă de veacuri**, p. 48)

13 august 1595

MĂREŢE FAPTE LA CĂLUGĂRENI

„Sinan paşa... dădu poruncă să se adune o oaste mare ca să vie cu ea asupra mea, în Ţara Românească. Ajungînd la Rusciuc se apucă să facă un pod peste Dunăre, pe care să poată trece cu oamenii săi la Giurgiu şi să intre în Ţara Românească. După ce fu făcut podul, veni însuşi în Ţara Românească şi tăbărî la un sat zis Călugăreni. Atunci, după ce mi se aduse veştea, plecai inimos să-i întîlnesc cu acei puţini oameni ce-i aveam, şi, cînd ajunsei la Călugăreni, aflai că toţi sînt gata de luptă; deci, eu, chemînd numele lui Dumnezeu, mă încăierai cu ei într-o bătălie în aşa fel că ţinu toată ziua, unde făcui mare pagubă turcilor, spre ruşinea lui Sinan paşa, căci în lupta aceea însuşi Sinan paşa se prăvăli de pe cai într-o mlaştină foarte întinsă, de unde cu mare greutate fu scos; aşa că în acea bătălie au fost omoriţi patru paşi şi şapte sangeaci şi am cîştigat 15 tunuri şi un steag verde al profetului lor, Mohamed, mult preţuit de dînşii şi foarte respectat...“

Astfel relata Mihai Viteazul, într-un document redactat la începutul anului 1601, victoria sa de la Călugăreni din 13 august 1595, bătălie desfăşurată, deci, acum 390 ani, cînd se confruntase cu o puternică armată otomană ce trecuse Dunărea, mult superioară numeric oştii de care dispunea în acel moment Ţara Românească.

Pagină de glorie a istoriei româneşti, exemplară pentru curajul, vitejia şi spiritul de sacrificiu cu care poporul român şi-a apărat libertatea şi neatîrnarea, victoria domnitorului român a fost primită cu admiraţie de contemporani[1], avînd, totodată, şi o neştirbită rezonanţă peste timp. Înşişi cronicarii şi istoricii otomani au fost nevoiţi să recunoască înfrîngerea suferită de Sinan paşa[2].

În istoriografia noastră, faptele vitejeşti ale lui Mihai Viteazul s-au bucurat de o constantă atenţie şi preţuire, de la cronicari la N. Bălcescu, A.D. Xenopol, N. Iorga, I. Sârbu şi, apoi, pînă în anii noştri. Printre istoricii care, la începutul acestui secol, s-au ocupat de cercetarea desfăşurării bătăliei de la Călugăreni s-au aflat şi Nicolae Densuşianu şi Constantin I. Brătianu, în două studii — inedite — aflate la cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R.

Dacă numele lui Nicolae Densuşianu este cunoscut cititorilor noştri, fiind prezent de mai multe ori în paginile revistei[3], cei al lui C.I. Brătianu necesită cîteva precizări biografice. S-a născut în 1844, fiind văr cu Dimitrie şi I.C. Brătianu. A avut o strălucită carieră militară, ajungînd pînă la gradul de general. Specializîndu-se în cartografie, a lucrat la Observatorul din Paris, la serviciul cadastral al Franţei, la serviciul cartografic al armatei franceze, apoi la cel al armatei belgiene, şi, ulterior, la Institutul geografic din Viena. A fost directorul Institutului geografic al armatei române. În 1889 a fost ales membru cores-

În imagini: lupta de la Călugăreni în stampe românești din sec. XIX (pp. 2-5) și gravuri germane din 1596 reprezentînd construirea, sub supravegherea lui Sinan paşa, a podului peste Dunăre (p. 6) și bătălia de la podul Giurgiului din 1595 (p. 7), din lucrarea *Panoniae Historiae Chronologica*, Francfort, 1596; reproduceri din colecţiile Bibliotecii Academiei R.S. România.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 4/1979, 4/1980; 10/1974; 10/1980, 3/1981, 9/1984.

O biruinţă unică în analele secolului XVI

NICOLAE DENSUŞIANU

pondent al Academiei Române. Împreună cu G. Ioan Lahovari şi Grigore Tocilescu a publicat Marele dicţionar geografic al României, în cinci volume (1898-1902), lucrare monumentală, cu bogate referinţe la trecutul localităţilor româneşti. În paginile Analelor Academiei Române a tipărit, de asemenea, mai multe comunicări, printre care Însemnătatea hartei ţării pentru apărarea naţională, Însemnătatea istoriei naţionale din punctul de vedere militar, Însemnătatea hartei ţării pentru istoria patriei şi a neamului. S-a stins din viaţă în 1910.

La 6 ianuarie 1902, generalul C.I. Brătianu i-a trimis lui Gr. Tocilescu, la solicitarea acestuia, un studiu — publicat acum de Magazin istoric pentru prima oară — asupra strategiei lui Mihai în bătălia de la Călugăreni. Studiul a fost intercalat de Tocilescu într-o conferinţă a sa despre Călugăreni.

Celălalt studiu — din care publicăm cîteva fragmente sau, mai bine zis, avînd în vedere structura textului, cîteva din ideile sale — a fost alcătuit de Nicolae Densuşianu în august 1904 şi constituie, de fapt, un referat al său asupra unor lucrări privind Bătălia de la Călugăreni, prezentate la concursul pe această temă organizat de revista România militară din acel an. Depăşind cadrele unui referat propriu-zis, N. Densuşianu se angajează el însuşi în analiza celebrei bătălii, evidenţiind ingeniozitatea domnitorului român în adoptarea unor soluţii care să-i asigure victoria, în pofida superiorităţii inamicului. El analizează, de asemenea, caracterul luptelor purtate de domnitorii români cu Poarta, arătînd că acestea n-au fost răscoale ale unor ţări supuse efectiv otomanilor, ci războaie duse de state suverane, neatîrnate.

Am transcris cele două texte inedite conform normelor ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorilor. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin puncte întreruperile din text. Titlurile ne aparţin.

Ioan LĂCUSTĂ

Chestiunile principale ce ni se prezintă în studiul acestei bătălii sînt următoarele:

1) Care este, în general, caracterul istoric al luptelor ce le-au purtat domnii români cu turcii, începînd de la Mircea cel Mare.

2) Care era organizaţiunea puterii armate a ţărilor române la finele secolului al 16-lea, cu deosebire însă cum erau compuse forţele de război ale lui Mihai Viteazul în lupta de la Călugăreni.

3) Care era pe la finele secolului al 16-lea linia de comunicaţiune între Giurgiu şi Bucureşti pe care înaintase trupele lui Sinan paşa către Călugăreni.

4) Care erau poziţiunile ocupate de cei doi adversari înainte de începerea luptei şi, îndeosebi, unde se aflau taberele lor.

5) Cum s-au desfăşurat şi cum au decurs diferitele faze ale luptei de la Călugăreni.

6) În fine, care a fost, după documente şi după mişcările ce le-au executat trupele române, planul de bătaie al lui Mihai.

1. Luptele românilor cu turcii s-ar putea numi, într-un studiu istoric, răscoale numai cînd turcii ar fi avut o domnie legitimă şi constituită asupra ţărilor române. Aceasta însă turcii n-au avut niciodată. Din punct de vedere al dreptului internaţional, suveranitatea, atît interioară cît şi exterioară, a ţărilor române, nu a fost niciodată nimicită

de turci. Tractatele sau capitulaţiunile ce le au încheiat domnii români cu turcii nu au fost numai simple tractate de alianţă inegală: Turcia să apere ţările române cînd vor fi atacate, iar ţările române să plătească Porţii otomane un tribut sau dare anuală. Îndeosebi ţările române nu au fost niciodată provincii turceşti, cum au fost Bulgaria, Serbia, Grecia, Bosnia şi Muntenegrul.

Ce e drept, orientalistul austriac Hammer în istoria imperiului otoman consideră pe Mihai Viteazul ca pe un principe rebel faţă de Turcia. Însă Hammer, care scrisese în prima jumătate a secolului trecut, nu cunoştea istoria rapoartelor internaţionale dintre ţările române şi Imperiul otoman.

3. Este în afară de orice îndoială că drumul pe care a înaintat Sinan paşa către Călugăreni a fost între dealul Uzun şi dealul Mănăstirei sau Dadilov, fiindcă aici ni se prezintă aceeaşi strîmtoare formată de înălţimi şi păduri pe care Thuan[1] o numeşte *angustiae* şi fiindcă pe aici a fost în vechime linia cea mai importantă de comunicaţiune între Giurgiu şi Bucureşti.

Istoricul Hammer, pe baza izvoarelor turceşti ne spune că armata lui Sinan s-a întîlnit cu trupele lui Mihai la defileul de la Călugăreni, acoperit de poduri şi mlaştini, iar în descrierea ce o face colonelul Gio Marco Isolano se spune expres că Mihai s-a opus la *pasul* de la Călugăreni. În fine, în *Analele* lui Fugger această strîmtoare este numită „calea lungă adîncită".

5. Adevăratul teatru de luptă de la Călugăreni nu a fost în strîmtoarea celor două dealuri, nici la capul podului de peste Neajlov şi castrele [taberele] creştinilor, după cum aceasta se constată prin un raport din 19 septembrie 1595 adresat Senatului din Veneţia.

[1] Jacques Augustin de Thou (Thouanus), istoric şi diplomat francez (1553-1617), autor unei scrieri, *Historiarum sui temporis*, în care descrie evenimentele dintre 1546 şi 1607.

Mai avem în această privinţă încă un alt document foarte preţios — scrisoarea colonelului Albert Kiraly[2] trimisă a doua zi după bătaia de la Călugăreni principelui Sigismund Báthory din Transilvania. Avem aici un raport militar oficial de pe teatrul de război. Textul acestui important document este următorul: „Am crezut că-e necesar să comunic Ilustrităţii Voastre următoarele: Cu ajutorul lui D-zeu am avut ieri în ziua de marţi luptă cu Sinan paşa, care a ţinut de dimineaţă pînă seara, o luptă de cît care mai înverşunată eu nici nu am auzit, dar nici nu am văzut să se întîmple. De cîte ori noi am fugărit pe inamic pînă în castrele sale, unde adunîndu-şi iară puterile ne au respins şi ei pe noi, iar noi avînd credinţa în ajutorul nostru reciproc i-am întors de cîteva ori înapoi în fugă, aşa că pe mulţi i-am persecutat pînă în corturile lor şi am ucis chiar şi pe cîţiva dintre turci. În urmă trei paşii [paşale] conduseseră în persoană trupele lor asupra noastră pînă în castrele noastre, unde, ajutîndu-ne unii pe alţii, i-am respins şi i-am urmărit iarăşi, încît de abia au putut să scape chiar şi paşii aceştia. Anume unul din prizonieri, care era mai mare peste artileria turcească, ne relatează ca fapt sigur că cei trei paşii au fost şi ei mînjiţi cu noroi şi lut şi numai aşa au putut scăpa în castre, iar Sinan paşa ar fi zis că nu ştie ce fel de oameni sîntem noi, că dăm năvală asupra lor cu atîta îndrăzneală, fiindcă nimeni n-a auzit pînă acum ca nişte trupe aşa de mici să îndrăznească să meargă asupra puterii de război a împăratului turcesc şi să pună în fugă pe trei paşii..."

Din această scrisoare rezultă următoarele fapte pozitive:

Că lupta de la Călugăreni a fost una din cele mai singulare lupte în analele militare ale secolului al XVI-lea.

Că trupele celor doi adversari s-au respins în mai multe rînduri unele pe altele pînă în castre, sau, cu alte cuvinte, că atît românii

[2] Albert Kiraly comanda detaşamentul de transilvăneni trimis în ajutor voievodului Ţării Româneşti de principele Transilvaniei.

cît și turcii au trecut în repetate rînduri peste podul de la Neajlov fără să-l distrugă.

Că românii au avut cele mai multe pierderi în cai, prin urmare că arma (forța) principală a lui Mihai în lupta de la Călugăreni a fost cavaleria și nu infanteria.

În această privință mai avem și un alt prețios document, raportul legiunii italiene trimisă de Ducele din Toscana în ajutorul principelui Sigismund Báthory, și în care se spune că Mihai avusese în lupta cu Sinan pașa 8 000 oameni cavalerie (4 000 din Muntenia și 4 000 din Moldova), 5 000 secui și 3 000 unguri, adică în total 16 000 oameni.

6. Venim acum la partea strategică, la una din cele mai importante chestiuni în ce privește istoria bătăliei de la Călugăreni, și anume care a fost aici planul de luptă al lui Mihai, fiindcă desigur că a trebuit să aibă un plan de bătaie bine calculat, cînd a decís să se dimită [avînte] la această luptă fără forțe materiale suficiente.

Care a fost intenționea strategică a lui Mihai, care a dominat toate mișcările trupelor sale, de ce dînsul urmărea pe turci pînă dincolo de Neajlov și iarăși își trăgea înapoi trupele sale, fără să distrugă podul?

Acest fapt că Mihai nu distruge podul de peste Neajlov nici la sosirea sa aici, nici chiar în cursul luptei din ziua de 13 august, ne arată îndeajuns că intenționea strategică a lui Mihai era să nu împiedice trecerea vreunei părți din armata turcească dincoace de pod. Din contră, pentru dînsul podul acestă servea numai ca un mijloc foarte bun întru realizarea planului său de bătaie.

Intenționea sa, după cum rezultă din alegerea terenului și din toate mișcările trupelor sale, era ca după ce turcii vor trece în număr considerabil dincoace de pod să-i respingă deodată pe toți în masse și să-i cufunde în mlaștini. Așa a condus și așa a executat dînsul și atacurile și retragerile trupelor sale în cursul zilei de 13 august.

De aceea vedem că Mihai nu cearcă a se opune lui Sinan pașa în strîmtoarea dintre Uzun și Dadilov, că lupta se desfășoară pe cîmpia Călugărenilor, dincoace de pod, la o depărtare de 7 [și] 1/2 kilometri de Copăceni; de aceea vedem că trupele lui Mihai în cursul zilei atacă și resping în diferite rînduri pe turci pînă dincolo de pod și apoi iarăși se retrag în ordine, gata întotdeauna a relua atacul ofensiv; că, în fine, în momentul decisiv, cînd partea cea mai mare din turci, dimpreună cu Sinan, se aflau dincoace de pod, trupele lui Mihai fac sforțări extraordinare, împing trupele turcești în masse spre pod și le aruncă în mlaștini.

Fără îndoială că planul acesta al lui Mihai are un caracter particular de îndrăzneală, însă aceasta este partea esențială în geniul său militar. Aceste acte de îndrăzneală extraordinară ale sale au adus totdeauna în confuziune pe adversarii săi. Așa s-a întîmplat la Călugăreni, la Șelimbru [Șelimbăr] și la Goroslău.

Avea, așadar, dreptate vistierul Stavrinos[1] cînd, vorbind despre lupta de la Călugăreni, ne spune că Mihai urzise față de Sinan mari stratageme și planuri de război. De altminterea nici nu se putea ca, față de superioritatea numerică a armatei lui Sinan, planul de bătaie al lui Mihai să nu fie întemeiat pe o stratagemă.

Stratagema pe care Mihai a întrebuințat-o la Călugăreni, ce e drept, din punct de vedere istoric nu este nouă. Ea este veche și noi o vedem practicată și în epoca romană tot în părțile de răsărit ale Europei, în Mesia [Moesia]. Împăratul Deciu, la anul 251 după Christos, urmărind pe goții care devastau Moesia și Tracia, pe cînd aceștia se retrăgeau către Dunăre, fu atras de ei în niște mlaștini de lîngă satul Abrut în Mesia inferioară unde a și pierit. Tot astfel și Ștefan cel Mare, la anul 1475, distfuge întreaga armată a lui Suleiman pașa înecînd-o parte în apele Bîrladului, parte în undele Siretului.

În toate luptele sale, Mihai ne apare ca cel mai genial strateg al timpurilor sale. El concepe și execută planurile sale cu o vie pătrundere și cu o forță de voință întru adevăr uimitoare.

---

[1] Autor al unei cronici contemporane despre faptele lui Mihai Viteazul.

Strategia biruinţei

General
CONSTANTIN I. BRĂTIANU

Cronicile timpului ne spun că încercările românilor de a opri pe turci de a trece Dunărea la Giurgiu zădărnicindu-se prin faptul că ei se găseau ameninţaţi de a fi luaţi pe la spate de un corp de turci ce trecuse Dunărea mai la vale de Giurgiu, Mihai s-a retras cu oştirile sale de la Dunăre şi a lăsat pe vizirul Sinan să treacă fluviul în voia sa.

De altă parte, moralul oastei, dar mai cu seamă prestigiul autorităţii lui Mihai pentru ai săi şi pentru străinătatea care avea ochii aţintiţi asupra sa, îi impuneau voievodului român îndatorirea ca, părăsind Dunărea, să nu se retragă numaidecît la munţi, pentru a aştepta aici în siguranţă ajutoarele promise din Ardeal şi Moldova, ci mai întîi să încerce norocul cu propriile sale forţe, dacă nu cu speranţă de o nimicire completă a vrăjmaşului, dar cu siguranţă de a arunca dezordinea şi spaima în oardele musulmane.

De altfel, această năzuinţă a lui Mihai se explică şi prin faptul că domnii români, precum făcuse şi Mihai, niciodată n-au ezitat de a încerca să oprească pe năvălitori chiar la graniţă.

De astă dată însă marea disproporţiune între forţele beligerante, 8 000, fie chiar 16 000 români faţă de 200 000 musulmani, excludea de mai înainte pentru români probabilitatea vreunui succes tactic decisiv într-o bătălie regulată dată pe un teren de luptă întîmplător sau pregătit de înainte.

Voievodul român, în hotărîrea sa de a se lovi cu turcii, nu putea ambiţiona de cît perspectiva de a se folosi cu succes de greşelile strategice ce putea comite Sinan paşa cu înaintarea sa în ţară. De aici prima îndatorire pentru voievodul român ca, retrăgîndu-se de la Dunăre, să aştepte în linişte demascarea planului de năvălire ce îl avea în vedere Sinan paşa.

Acum, dacă privim bine figura topografică a eşichierului strategic, cu oraşul Giurgiu ca punct de pornire şi Bucureşti — capitala ţării — ca obiectiv ce-l aveau în vedere năvălitorii, relieful terenului care nu este simţibil schimbat lasă să se vadă că turcii puteau utiliza cu avantagii ca linii de operaţiuni strategice trei căi largi aproape paralele şi nu departe între ele, care de la Giurgiu duceau la Bucureşti şi anume: Drumul Olacului, cu defileul la Călugăreni (adică drumul principal). Pe dreapta acestuia, drumul de căruţe cu defileul la Dadilov şi, la stînga, drumul de căruţe cu defileul la Valea Dracei (spre Strîmba).

Zic că Sinan putea utiliza cu avantagiu aceste trei drumuri, căci cu toate obstacolcle naturale interpuse pe oarecare puncte, mica depărtare ce despărţea aceste drumuri făcea ca în această regiune accidentată armata turcească să nu înceteze de a se găsi, faţă de orice eveniment tactic, pe un front strategic nu mai mare decît 8 km.

De altă parte, starea cea rea a acestor drumuri şi pustiirea cu desăvîrşire în care se găseau localităţile, precum şi regulile strategice cele mai elementare, impuneau lui Sinan paşa îndatorirea de a nu se angaja cu numeroasa sa oaste — de peste 200 000 oameni, plus un numeros material de război — numai pe o singură cale, ci a se îndruma în ţară dacă nu utilizînd cele trei drumuri ce se deschideau în calea sa, dar cel puţin două din ele.

Aceste probabilităţi strategice învederate de situaţiunea punctelor strategice şi a liniilor de operaţiune cuprinse pe eşichierul strategic de năvălire a turcilor spre Bucureşti mai impuneau voievodului român o a doua îndatorire: ca în aşteptarea sa pentru a vedea desfăşurîndu-se planul turcilor de pătrundere în ţară să caute a ocupa în acest eşichier strategic ce se avea în vedere o poziţiune de unde să se poată arunca cu înlesnire ca un

torent mai întîi asupra coloanei în care s-ar găsi vizirul Sinan, în trecerea sa în unul din cele trei defileuri ale eşichierului strategic. Mihai, ca mare căpitan cum era, cunoştea efectul moral asupra celorlalte coloane vrăjmaşe de îndată ce el ar fi reuşit chiar numai să arunce dezordinea şi spaima în coloana principală condusă de generalisimul armatei otomane. Şi el, mărinimosul Mihai Viteazul, n-a ezitat de a face aceasta, adică de a ataca cu energie pe Sinan paşa în defileul de la Călugăreni, chiar atunci cînd el se găsea aici în fruntea întregii sale oşti.

Acestea sînt consideraţiunile strategice care au îndreptăţit pe Mihai ca, retrăgîndu-se de la Dunăre, să se aşeze călare pe cele trei linii de operaţiuni ce stăteau deschise înaintea turcilor în năvălirea lor spre Bucureşti. Adică să ocupe muchia platoului de la Călugăreni, care se găsea aproape la egală depărtare (cam la 6 km) de cele trei defileuri de trecere probabile a coloanelor turceşti în drumul lor spre Bucureşti[1]. De altfel, după cum am văzut, nimic nu îndreptăţea pe Mihai să creadă că vizirul Sinan avea să pătrundă în ţară urmînd o singură cale cu toată oastea sa, şi mai cu seamă ca să comită marea greşeală de a se vîrî cu o oştire atît de numeroasă într-un defileu strîmt, mocirlos şi păduros, cum era strîmtoarea de la Călugăreni.

Această credinţă a lui Mihai o adevereşte şi faptul că el, la Călugăreni, n-a făcut nici o lucrare de artă [genistică] pentru a-şi întări poziţiunea ce ocupa, precum nici n-a stricat nici unul din podurile de pe Neajlov şi confluenţa sa, Cîlnişteа, pentru a îngreuna înaintarea turcilor în defileu. Din contră, martori oculari povestesc că la Călugăreni toiul luptei a fost chiar pe podul de pe Neajlov.

Mihai n-a îngreuiat trecerea pe nici unul din cele trei defilee, probabil pentru a nu-şi crea sieşi greutăţi în diversiunile ce avea intenţiunea să le execute în cazul cînd armata turcească s-ar fi îndrumat în ţară pe mai multe coloane.

Stăpînirea aceasta atît de temeinică pe eşichierul strategic în care Sinan paşa avea să conducă operaţiunile sale strategice de năvălire asupra Bucureştilor, singură — chiar de nu s-ar considera nimic din greaua situaţiune în care se găsea ţara şi chiar de nu s-ar considera nici una din măreţele fapte cu care eroul de la Călugăreni a atras admiraţiune lumii — este îndestulătoare pentru a ne înfăţişa pe Mihai Viteazul, adevăratul *Marele Beli Duce* al acelui timp, cum îl numeau contemporanii săi.

Ungnad şi Székely, comisarii împăratului Rudolf, în raporturile lor din 16 aprilie 1600 numesc pe Mihai „General omni excepţione maior" [generalul cel mai iscusit în toate]. Iar iezuitul Biselini, contemporanul lui Mihai Viteazul, zice despre dînsul: „Că foarte biné s-ar putea aplica lui Mihai vodă vechea cîntare de biruinţă a bisericii: «Lăudaţi şi preamăriţi pe toţi ostaşii lui» în general, iar mai presus de toţi pe Mihai, ducele oastei învingătoare".

Şi poetul grec Stavrinos, tot contimporanul lui Mihai Viteazul, primind veste de mişeleasca asasinare a acestei figure măreţe, îşi exprimă astfel durerea sa: „Cade-se doară să-l plîngeţi avuţii şi săracii, pietrele şi lemnele se cade să verse şiroaie de lacrimi că onoarea vitejilor a pierit. Cuvine-se ca în toată Ţara Românească mici şi mari să se îmbrace în haine negre şi să plîngă pe Mihai, căci au pierdut pe Domnul lor, pe acel mare viteaz".

[1] Însemnare a lui Grigore Tocilescu: „Aiel, numai, sîntem siliţi a diferi de concluziunile d-lui general, deoarece Mihai nu ia poziţiune în ajun de 12 august la Călugăreni, ci el se află 15 km mai spre nord, la Copăceni, pe malul Argeşului, de unde încă şi mai bine putea să observe ce drum avea să apuce inamicul. Dar consideraţiunile generale ale eminentului nostru strateg rămîn în picioare şi-i fac deosebită onoare".

CANCELARIA DOMNEASCĂ A LUI MIHAI VITEAZUL

TRAIAN IONESCU-NIŞCOV

În viaţa politică a ţărilor române, cancelaria reprezenta una din cele mai complexe şi importante instituţii ale domniei — locul în care se elaborau toate documentele oficiale interne (danii, întăriri de moşii, relaţii familiale, judecăţi etc.) şi actele privind relaţii externe (legături şi privilegii comerciale, alianţe, tratate ş.a.).

Întreaga structură şi organizare a cancelariei era astfel concepută încît să creeze un cadru solemn procesului de elaborare a documentelor, de natură să impresioneze pe solicitant şi să-l convingă de caracterul oficial al actului ce i se înmîna. Sugestive în acest sens sînt etapele care trebuiau parcurse în elaborarea actului de cancelarie. Mai întîi, trebuia ca actul să fie solicitat de cel în folosul căruia urma să fie dat. Petiţia o susţinea cel în cauză, dacă era boier, sau un dregător de la curte, în cazul ţăranilor. Domnitorul încredinţa apoi unui ispravnic cercetarea cazului. Rezolvarea pricinii era după aceea discutată în sfatul domnesc, în prezenţa domnitorului, care pronunţa hotărîrea.

Urma redactarea finală a actului, scrierea sa de către un grămătic, revederea textului, şi, în cele din urmă, semnarea de către domn şi autentificarea prin aplicarea pecetei voievodale (termenul hrisov venea de la bizantinul chrysobul = sigilat cu bula de aur), uneori şi ale marilor boieri, care întăreau, cu semnăturile şi parafele lor, decizia domnitorului.

Astfel întocmit, cu şnururile de mătase multicoloră, de care atîrna pecetea domnească în ceară roşie, înconjurată uneori de sigiliile mai mici şi în ceară verde ale dregătorilor din sfatul domnesc, documentul era înmînat solicitantului. Şi pentru ca solemnitatea actelor să fie şi mai evidentă, textul era redactat în limba slavonă (într-o epocă mai tîrzie şi în limba greacă). Corespondenţa particulară şi unele documente mai puţin însemnate erau alcătuite în română.

Domn al părţilor de peste munţi

Pornind de la această realitate evidentă, istoriografia noastră a considerat, multă vreme, că la curtea domnească ar fi existat o cancelarie ce se ocupa cu traducerea şi redactarea în slavonă a hrisoavelor solemne şi, paralel cu ea, o cancelarie în care se încheiau înscrisurile în limba română. În realitate avem de-a face cu o singură instituţie feudală — cancelaria românească — ce emitea acte în limbile română, slavonă, latină, greacă şi unde existau, de asemenea, servicii destinate purtării corespondenţei şi încheierii actelor în polonă, maghiară etc.

La sfîrşitul secolului XVI, instituţia cancelariei, destul de rigidă şi încorsetată de o formularistică ce se repeta, aproape invariabil, de zeci şi sute de ani, de la domn la domn şi de la document la document, începe treptat-treptat să capete noi forme de expresie şi, totodată, să oglindească mai pregnant evoluţia petrecută în sînul societăţii româneşti a vremii. Această tendinţă este evidentă, mai cu seamă, în cancelaria domnească din vremea lui Mihai Viteazul, spirit politic şi diplomatic ce s-a ridicat deasupra epocii sale şi care a încercat ca şi prin intermediul actului de cancelarie să reflecte tendinţele politice ce se făceau tot mai evidente în sînul societăţii din vremea sa.

Printre documentele ce s-au păstrat de la marele voievod se află şi cîteva hrisoave monumentale, acte scrise pe pergamente de dimensiuni neobişnuite şi care consemnează numele unui mare număr de persoane. Astfel, la 4 august 1599, Mihai Viteazul dădea un hrisov (77 × 65 cm) în care întărea boierului Stoica, mare vistier, achiziţia ociuilor de la 440 oameni, pentru care plătise 521 300 aspri. Relevant în acest document este faptul că în fo mula titlului domnului, Mihai apare ca „stăpînind şi domnind peste toată ţara Ungrovlahiei, încă şi al părţilor de peste munţi, Amlaşului şi Făgăraşului herţeg". După o perioadă îndelungată în care menţionarea „părţilor de peste munţi" lipsise din documente, formula reapărea — şi nu întîmplător — în formularistica actelor domneşti şi o vom constata şi în actele similare din sec. XVII. Mai întîi e de semnalat faptul că această titulatură, deşi nu reflecta o situaţie reală la acea dată,

subliniază atît conştiinţa aparteneţei lui Mihai la o glorioasă tradiţie voievodală, cît şi pe aceea de a urma liniile politice directoare ale predecesorilor săi, care prin posesiunile de peste munţi stăpîniseră şi în ţara românească a Transilvaniei. După cum sublinia P.P. Panaitescu într-o comunicare reprodusă şi în *Magazin istoric* (nr. 3/1984), stăpînirea domnilor români în „o mare parte a Ardealului" a introdus „viaţa liberă românească în aceleaşi forme politice şi sociale ca la ei în ţară".

Pe de altă parte însă păstrarea acestei formule a posesiunilor de peste munţi în titulatura domnului — într-o vreme cînd nu mai exprima o realitate istorică şi nu mai era în uz — ni se pare deosebit de semnificativă, mărturisind şi despre gîndul voievodului de-a aduce sub sceptrul său Transilvania, fapt de altfel împlinit în domnia sa strălucită.

Satele îl urmează pe Mihai

Unirea celor trei ţări române sub sceptrul lui Mihai Viteazul a creat momente cu totul noi şi în activitatea cancelariei domneşti.

Cînd a trecut munţii în Transilvania, Mihai vodă a lăsat în competenţa marilor dregători soluţionarea unor probleme de cancelarie mai puţin importante. Ştim aceasta şi dintr-o „carte" redactată în româneşte şi dată de marele logofăt Teodosie, aflat la Alba Iulia, nemeşului Olasi Ianoş „ca să fie în pace pentru că l-a fost mînat nemişii să meargă cu turcii solie. Iar eu l-am ertat de cestă cale ca să se ducă să-şi aducă jupîneasa-ş de la Logoj. Şi nime să nu-l bîntuească preste carte mea".

Alte acte au fost emise de Nicolae Pătraşcu, care semna „Io Necula voevod şi domnu a toată Ţara Românească, fiul marelui şi preabunului Mihail voevod" (4 mai 1600), sau „Io Niculae voievod şi domnu a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi preabunului Io Mihail voievod, *domn a toată Ţară Ardealului* [s.n.]" (15 mai 1600).

Această ultimă formulă relevă, fie şi într-o manieră indirectă, caracterul acţiunii lui Mihai în Transilvania, faptul că el acţiona acolo nu în interesul Habsburgilor, ci urmînd idealul major al unirii. Este de subliniat conţinutul pe care îl avea noţiunea de domn, în sensul că stăpînirea lui Mihai Viteazul în Transilvania nu era dependentă de nici o putere străină, ci avea un caracter deplin.

Noul statut politic în care se găsea Transilvania a căpătat consacrarea în documente şi prin modul în care se constituiau martorii la întocmirea actelor respective. De obicei, aceştia erau boieri, membri ai Divanului domnesc. În actele emise în Transilvania, componenţa reflectă noua realitate istorică: alături de dregătorii din suita voievodului figurează şi demnitari transilvăneni — Corniş Gaşpar, Sechel Moiieş, „mare ghenărăraş", Ştefan Ciaky sau Dimetăr Napraghi, „mare caţelareş".

În perioada cînd Mihai Viteazul se afla în Transilvania, numeroşi locuitori din Ţara Românească, mînaţi de diferite nevoi şi pricini, au trecut munţii spre a solicita intervenţia domnitorului, deşi în Ţara Românească rămăseseră — cum am văzut — instanţe care să împartă dreptatea. Trebuie să vedem şi în această plecare — uneori a sate întregi — o expresie a prestigiului de care se bucura în rîndul maselor dreptatea voievodală. Astfel, la 21 martie 1600, la Alba Iulia, Mihai judeca o pricină a locuitorilor din Morăşti (jud. Argeş) şi tot aici, la 12 martie, a satului Dobriceani (jud. Vîlcea), apoi la 13 aprilie, a lui Oprea de Cîrdun şi Undreiaş de Corcova (jud. Mehedinţi). Alte documente amintesc de judecăţi în legătură cu satele Gropşani (jud. Olt) şi Fureşti (jud. Argeş), Novaci şi Suseni (jud. Gorj). Urnirea dincolo, în Transilvania, a unor sate din Ţara Românească, în căutarea lui Mihai, spre a li se face dreptate, constituie şi o dovadă elocventă a sentimentului colectivităţii unice româneşti la locuitorii de-o parte şi de alta a Carpaţilor.

Actele emise de Mihai în Moldova — cu excepţia unei scrisori redactată în tabăra de la Hotin (10 mai 1600) în limba polonă şi adresată boierilor din cetate — n-au mai ţinut seama de tiparul formularului de cancelarie. Sub presiunea evenimentelor, au fost redactate acte foarte laconice. O particularitate a lor constă în aceea că păstrează formula cu titulatura domnului aşa cum apare ea în documentele muntene şi formula de încheiere din cele moldoveneşti. Aceste documente, originale, atestă şi ele existenţa unei cancelarii unice, româneşti, a lui Mihai Viteazul. De altfel, la redactarea actelor au fost folosiţi atît dieci din cancelaria Moldovei cît şi din Ţara Românească, aflaţi în suita domnului, ceea ce dă caracter de universalitate românească acestei cancelarii. Dintre pisarii moldoveni s-au aflat alături de voievodul unificator de ţară Arsenie Nebojatco şi Negilaş, renumiţi în vremea lor, precum şi alţii de mai puţină faimă: un Ionaşco, un Gligorie, Rusul, Tăbuci şi Crăciun, cu-

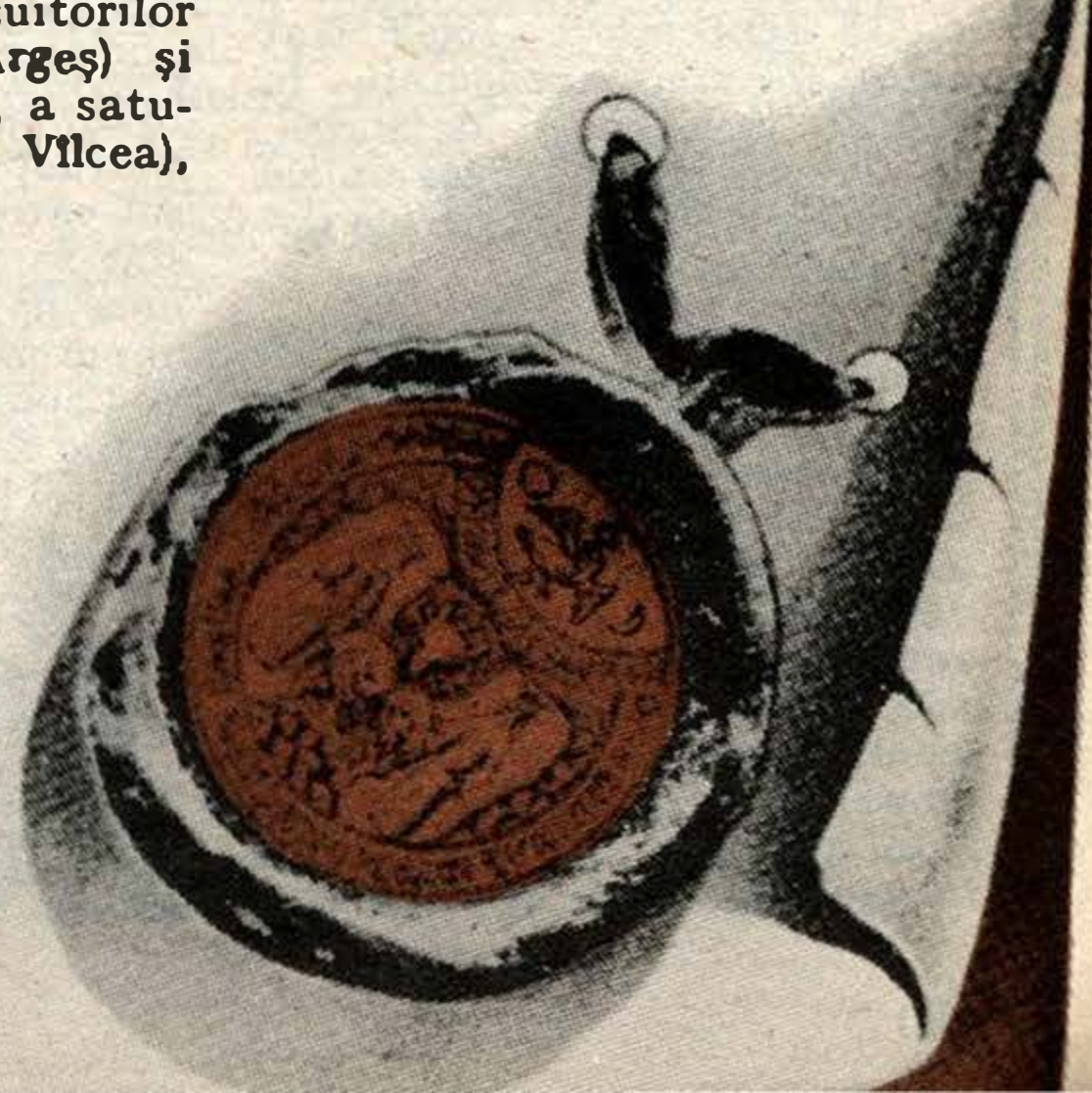

noscut încă din cancelaria lui Mihnea Turcitul.

Mobilitatea cancelariei domneşti este ilustrată şi de faptul că în nici o altă domnie din Ţara Românească nu s-au emis acte de cancelarie în atîtea locuri ca în timpul lui Mihai Viteazul. În afară de Bucureşti şi Tîrgovişte, o serie de localităţi din Muntenia, Transilvania sau Moldova — şi anume Argeş, Cepturoaia, Caracal, Craiova, Dobroţei, Gherghiţa, Grădişte, Gura Teleajenului, Piteşti, Ploieşti, Strejeşti, Alba-Iulia, Făgăraş, Iaşi, Hotin, unde s-a aflat cancelaria domnească — au devenit, cel puţin pentru o zi, reşedinţă de scaun a ţărilor române.

În frumoasa limbă românească

Transformările petrecute în cancelaria domnească în timpul lui Mihai Viteazul sînt deosebit de semnificative şi în ceea ce priveşte folosirea limbii române în redactarea documentelor. Acest fenomen poate fi urmărit îndeosebi la actele din afara cancelariei propriuzise — care păstra tradiţia limbii slavone. Astfel, în timp ce cu aproximativ două decenii înaintea lui Mihai Viteazul, sub Mihnea Turcitul şi Petru Cercel, într-un interval de 14 ani, numai două acte au fost redactate în limba română, în timpul domniei lui Mihai Viteazul (care a măsurat 8 ani), numărul documentelor redactate în româneşte se ridică la 40. Două dintre ele (13 iunie şi 15 septembrie 1600) sînt acte solemne, redactate în cadrul cancelariei domneşti. În slavonă sînt doar formulele de început şi de sfîrşit ale documentelor.

De asemenea, multe din notaţiile voievodului au fost făcute în limba română, cum este cunoscuta însemnare[1] prin care Mihai, într-o clipă de adîncă meditaţie politică la destinele neamului şi ţărilor române, îşi mărturisea gîndul său înalt: „şi hotaru Ardealului, Pohta ce-am pohtit, Moldova, Ţara Românească". În limba română sînt şi însemnările marginale făcute de domn pe marginea actelor diplomatice ce i-au fost prezentate. „De la solul Spaniei carele şade lîngă împăratul nemţescu" a scris el pe un document. Pe un act maghiar de la Andrei Báthory, Mihai nota: „Ce-au trimis batăr Andreiuş la păratul turcescu păntru pacea". Pe un altul — jurămîntul de credinţă al lui Kaptury Ianos, numit comandant al cetăţii Suceava — domnul a însemnat: „A lui Căpturi păntru jurămîntu".

Aidoma voievodului, curtenii şi sfetnicii din cancelaria domnească şi-au scris însemnările pe diferite acte în româneşte: „Eu banul Mihalcea am scris", nota acesta pe o scrisoare în maghiară adresată bistriţenilor. Calotă, banul Craiovei, se adresa primarului Sibiului, Lucas Engeter, de asemenea, în româneşte: „Multă viiaţă şi sănătate tremeţu domniavoastră, ca la ai miei dragi fraţi. Şi după aceea, de veţi întreba domniavoastră de astă parte de locu de încoace să ştiţi domniavoastră că e biue şi pace". Aceluiaşi Lucas Engeter i se adresa şi Nica Vistierul, cerîndu-i să-şi respecte jurămîntul de credinţă dat lui Mihai Viteazul. „Au pare-vă domniia voastră — scria Nica — că domnu nostru iaste fără de oşti şi fără de oameni? Nu chipzuireţi acea, că în deşert chibzuiţ".

În acelaşi timp, documentele redactate în slavonă conţin traduceri marginale în româneşte. Dar cele mai semnificative pentru caracterul românesc al cancelariei marelui voievod sînt, desigur, documentele diplomatice redactate în limba română şi care conţin instrucţiunile lui Mihai Viteazul către ambasadorii săi, ori sînt rapoarte primite sau trimise de domnul român[2]. Între împuternicirile date de voievod solilor săi trimişi la Sigismund III, regele Poloniei, citim şi această asigurare de pace a lui Mihai Viteazul către vecinul său. „Ce să nu vă pornit pre cuvintele altora carei îmblă să facă vrajbă şi sfadă întru toată creştinăta-tea, şi să nu îmble măriia lui în aceasta cu ţeara, să rădice sabiia în aleanul nostru, fiindu noi slugile creştineşti şi un sînge cu creştinii... noi sîntem gata a sluji cu mare pace măriei lui şi ţerîi măriei lui, şi acum încă nu ne lepădăm de aceasta, numai ce vom să înţeleagem voia măriei lui mai deschis şi mai luminat".

Dintre aceste documente diplomatice, deosebit de important este cel din 11-26 iulie 1600, dat la Alba Iulia, şi în care sînt cuprinse doleanţele lui Mihai Viteazul ca răspuns la mesajul adus de un trimis al împăratului Austriei, Rudolf II. În acest document, voievodul român îşi exprimă crezul său politic: menţinerea sub un singur sceptru, al său şi al urmaşilor săi, „fir pre firul lui, şi pre feciori şi pre feate", a celor trei ţări româneşti, Transilvania, Muntenia şi Moldova pe care le unise într-o singură ţară.

Limba română a fost folosită, de asemenea, şi de membrii familiei voievodului. Între ei, Nicolae Pătraşcu, fiul său, şi Ilinca, fiica acestuia şi uepoata lui Mihai Viteazul, de la care ne-au rămas cîteva însemnări în româneşte cu litere latine, printre primele de acest fel din cultura românească.

Se cuvine, totodată, a fi menţionată şi acurateţea limbii folosite, ca în acest document din 13 aprilie 1600, în care Mihai judeca pricina unui bir nedrept pus de „Nica Vistiarul": „Deci, de va jura cum nu l-a pus el acel bir, el să-şi ţiie ocina iar de nu va jura, să faceţi cartea acestui om, să-şi ţie el a lui moşie. Aceiaşi îţi grăiescu, într-alt chip să nu fie".

Limba română în timpul lui Mihai Viteazul a cîştigat, aşadar, un loc important în treburile oficiale ale statului, marele voievod evidenţiind, şi prin aceasta, caracterul românesc al înaltei sale acţiuni politice. El a deschis, totodată, drumul pătrunderii scrisului românesc în cancelaria domnească, fapt înlesnit apoi de prefacerile social-economice din primele decenii ale sec. XVII, care au dus la utilizarea preponderentă a limbii române în documentele emise de succesorii lui Mihai.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1975.

[2] Ele au fost publicate în volumul *Documente şi însemnări româneşti din sec. XVI*, Bucureşti, 1979.

NEGRI

Prof. univ. EMIL BOLDAN

„Înalt, frumos, elegant, seducător în toate chipurile, pe atît de distins în înfăţişarea sa, pe cît de nobil în simţiri"; „Frumos, înalt, lat în spate, cu capul şi barba á la Henric IV, cu care semăna; distins, bun şi blînd, poet uneori şi întotdeauna filozof". Prin cuvintele de mai sus, G. Bengescu şi Maria G. Bogdan, fiica lui V. Alecsandri, schiţau portretul fizic şi moral al celui care a fost Costache Negri, un mare patriot şi om de stat, unul din reprezentanţii acelei admirabile generaţii de cărturari şi oameni politici care, prin revoluţia din 1848, Unirea din 1859 şi războiul pentru cucerirea independenţei, au pus bazele statului modern România.

În şirul lung de generaţii al familiei sale, Costache Negri a fost figura cea mai reprezentativă, dar — în alte condiţii istorice şi cu alte mijloace — înaintaşii săi şi-au făcut şi ei simţită prezenţa în istorie şi cronica i-a înregistrat încă din veacurile evului mediu.

Oameni de ţară, dregători, diplomaţi

Unele date despre îndepărtaţii săi strămoşi ni le oferă Negri însuşi, într-o scrisoare expediată la 29 februarie 1872, din Tîrgu Ocna, prietenului său Vasile Alecsandri. Poetul îl anunţase că lucra la amplul poem istoric *Dumbrava Roşie* pe care intenţiona să i-l dedice — cum a şi făcut-o — cu prilejul împlinirii de către Negri a vîrstei de 60 ani. Comunicîndu-i cît a fost de emoţionat de această veste, Negri i-a atras atenţia poetului că ar comite o eroare cronologică dacă, printre vitejii participanţi la episodul de la Dumbrava Roşie (petrecut prin 1500), l-ar include şi pe strămoşul său *Ioniţă Negre*, căci acesta „murise şi fusese îngropat în 1471, în pămînturile sale de la Negreşti, aproape de Vaslui". Ioniţă Negre, scria mai departe Negri, fusese „paharnic al lui Ştefan Vodă [şi] a fost descăpăţînat de către acest erou [Ştefan] în 1471", pentru că s-ar fi opus acţiunii domnului de înlăturare a lui Radu cel Frumos, sub cuvînt că muntenii „erau de aceeaşi naţie şi credinţă cu noi". Şi, mîndru de acest strămoş al său, într-un fel precursor al ideii unirii celor din dreapta şi stînga Milcovului, adăuga: „Străbunul meu, fostul paharnic, avea inima deasupra capului", adică era dominat de ideile morale, nu de cele materiale şi „urmaşii lui, pînă la mine inclusiv, s-au încăpăţînat să urmeze această pildă".

Coborînd pe firul vremii, Negri amintea apoi despre un alt strămoş al său, „om aşezat

În imagini: Costache Negri şi surorile sale Catinca, Elena şi Zulnia.

și practic", pe nume „*Negre vornicul*, sfetnic credincios și prevăzător timp de 24 de ani în șir al lui Alexandru cel Bun, de la 1402 pînă în 1426. Îi găsești numele scris printre cei 12 boieri în două crisobule [hrisoave] ale acestui domnitor, care se află în uricariul lui Codreanu [de fapt, Teodor Codrescu, editorul colecției de documente *Uricariu*], în alte cinci, traduse și tipărite de Hasdeu, și într-unul pe care-l avem în familie, datat, acesta, de la 1414 și care se află la mine".

Un alt strămoș evocat de Negri în amintita scrisoare era „un soi de cavaler, nu un aventurier, cum din capul locului ai fi ispitit s-o crezi, ci unul rătăcitor, care, după ce-și părăsise țara cu socru-său, [Petru] vodă Șchiopul[1] și izbutise să fie trecut în cartea de aur a Veneției, a murit la Barcelona. I-am găsit urmele în arhivele Vienei".

În sfîrșit, în afara celor menționați mai sus, își mai descoperea printre descendenți și un înaintaș care fusese decapitat „la Hotin de către Ieremia Movilă"; acest înaintaș al lui Negri fusese „unul din cei patru [dregători] care conduceau Moldova pentru Mihai Viteazul, din vremea cînd acest domnitor hărăzea această țară fiului său Pătrașcu-Vodă... Iată, așadar — își încheia el enumerarea strămoșilor — al doilea descăpățînat pentru frații de dincolo de Milcov", ceea ce, cu alte cuvinte, însemna că idealul unirii, pe care îl împărtășea și pentru a cărui împlinire luptase și el, era vechi în familia lui Negri.

După cum se vede, Negreștii erau de străveche origine românească. Numele familiei era, de fapt, *Negre* (sau *Negrea*). Schimbarea lui în Negri trădează, desigur, tendința occidentalizantă a vremii, aceeași care a făcut și ca Alexandru să devină Alecsandri, Rusu — Russo, Milu — Millo ș.a. Deși N. Iorga ni-l înfățișează pe „Negri de origine greco-levantină", iar A.D. Xenopol susținea originea italiană a acestei familii, obîrșia ei veche românească este de necontestat[2].

Cu trup și suflet partizani ai Unirii

Dintre Negreștii care au trăit în secolul XVIII reținem pe *Costin*, primul dintre cei doi copii (celălalt se numea *Ion*) ai *jicnicerului Negrea*, „fost mare căpitan al ținutului Covurlui"; jicnicerul era nepot după tată, al unui *Apostol Negrea*, care a trăit pe la începutul veacului XVIII. Pe acest Apostol Negrea, în lucrarea sa *Neamurile Mavrodinilor din Țara Românească și Moldova*, publicată în 1912, C. Gane îl considera, fără nici o dovadă, „coborîtor din Mavrodi Grecul din Constantinopol"; o făcea, probabil, pentru a justifica numele familiei Mavrodi, căci în grecește *mavro* înseamnă, într-adevăr, negru.

Revenind la Costin Negrea, știm despre el că fusese înălțat la dregătoria de „ban" și murise în Basarabia, în 1824, la adînci bătrînețe. Soția lui, fiica vornicului Ioan Luca, se trăgea dintr-o familie boierească amintită de Neculce în letopisețul său, atunci cînd vorbește despre un „Ștefan Luca vistiernicul", trimis de Dimitrie Cantemir la Petru cel Mare, pentru a stabili, în numele domnului, principalele condiții ale tratatului de alianță încheiat la 3/13 aprilie 1711 între Rusia și Moldova[3]. Din căsătoria lui Costin Negrea cu fiica vornicului Ioan Luca s-au născut cinci copii: două fete și trei băieți — *Petrache*, *Mihalache* și *Constantin*. Mihalache a ajuns și el „ban", ca și tatăl său, și membru în Obștească Adunare a Moldovei; a fost tatăl a trei fete și al unui băiat — *Ioniță* — care, după studii de medicină începute la Paris, unde l-a avut coleg pe viitorul medic și om politic român Ludovic Steege, a murit, în 1841, bolnav de tuberculoză.

Dintre cei trei frați, Petrache, cel mai mare, a avut cariera cea mai frumoasă. A ajuns vornic și mai apoi agă, fiind mult prețuit de domnitorul Scarlat Calimachi (1806; 1807-1810; 1812-1819). Acesta l-a și numit, împreună cu boierul Ioan Bașotă și tînărul pe atunci Gh. Asachi, în Departamentul judecătoresc al afacerilor străine; mai tîrziu, fiind un pravilist cunoscut, a fost însărcinat ca, împreună cu Andronache Donici, Costache Conachi, Cristian Flechtenmacher și alții, să redacteze condica de legi care avea să fie isprăvită în 1817.

Soția lui Petrache Negrea, *Smaranda*, era fiica spătarului și mai apoi a vornicului Manolache Donici (bunic, după mamă, al lui Alecu Russo)[4]; mama sa a fost una din „frumoasele și înțeleptele" fete ale logofătului Neculai Roset Roznoveanu. Ecaterina, mătușa Smarandei, a devenit soția primului domn pămîntean, Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828).

În 1821, în timpul Eteriei, de teama ciumei care începuse să bîntuie în Moldova, familia lui Petrache Negrea s-a refugiat la Chișinău. Molima de care fugise l-a ajuns însă și aici și Petrache i-a căzut victimă, în 1823. După moartea sa, văduva Smaranda și cei cinci copii ai săi — *Catinca*, *Costache*, *Elena*, *Maria* și *Zulnia*, ultima născută chiar în 1823 la Iași — s-au stabilit în capitala moldavă, fiind adăpostiți de mătușa lor Ecaterina, în palatul domnesc.

În 1828, Smaranda s-a recăsătorit cu poetul Costache Conachi[5], vecinul de moșie al Negreștilor. Poetul o iubea de multă vreme și o cîntase în versurile sale, dar aceasta fiind măritată și mamă a mai multor copii, se resemnase. Deși dragostea era împărtășită de ambele părți, căsătoria nu s-a putut realiza decît la cinci ani după moartea lui

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1982.

[2] Cu acest prilej, nu-i de prisos, poate, să ne oprim puțin și asupra pronunției acestor nume proprii bisilabice. Unii, tentați de pronunția franțuzească, vorbesc de Russó, Negrí, cînd, de fapt, p unț acestor nume nu poate fi decît cu accentul pe prima silabă: Rússo, Négrí, ca și Ștéfan, Rógdan ș.a. Cine ar pronunța Milló, numele vestitului actor, provenit dintr-un Milu, sau Millé în loc de Mîlle?

[3-4] *Magazin istoric*, nr. 10/1973; 3/1979; 2/1979.

Petrache, din cauza opoziției Caterinei, „obrășăniței", sora mult mai vîrstnică a poetului, care n-o voia pe văduvă, fiind săracă și cu mulți copii.

În 1828, după moartea surorii sale, poetul, în vîrstă de 50 ani, s-a putut căsători cu cea dragă. Fericirea le-a fost de scurtă durată, căci, după ce, la 17 august 1828, a născut-o pe *Cocuța* sau *Catrina*, la 12 octombrie 1831, Smaranda s-a stins pe neașteptate din viață.

Catinca, cea mai vîrstnică dintre copiii lui Petrache Negrea, s-a născut în 1810. A fost căsătorită cu Vasile Rosetti-Pribeagul, căruia i-a dăruit un copil — *Smărăndița*. În 1850, a divorțat de bărbatul său și, pînă la adînci bătrînețe, a trăit la Tîrgu Ocna, unde a și murit, în 1903.

Cea de-a treia fată, Eugenia-Maria, născută în 1819, s-a călugărit; alături de sora ei vitregă, Cocuța Conachi-Vogoride, a contribuit la demascarea alegerilor falsificate de caimacamul reacționar N. Vogoride[1].

Mezina familiei, Zulnia, a fost căsătorită cu Vasile Sturza, unul dintre cei trei caimacami numiți în fruntea Moldovei în octombrie 1858. Din funcțiile pe care le aveau, el și Anastasie Panu, adepți ai Unirii, au adus reale servicii partidei unioniste moldovene, anihilînd acțiunile celui de-al treilea caimacan, ce se opunea curentului unionist.

Cuvînt de-mbărbătare poetului

Elena — cea mai cunoscută dintre surorile Negri — s-a născut în 1816. În 1837 s-a căsătorit cu Alecu Vîrnav-Liteanu, de care a divorțat însă în 1843. Vasile Alecsandri o cunoscuse în 1840, la Pribești, la moșia cumnatului ei, Vasile Rosetti-Pribeagul și îi produsese o impresie extraordinară, cum rezultă din „jurnalul" lăsat de poet fiicei sale, Maria G. Bogdan: „Elena, un drăcușor plin de duh, încîntător, ironic, figură mălțioasă și plină de grație, fire bogată, generoasă, sensibilă; inimă de înger, închipuirea arzătoare și mobilă. Pare a avea plăcere să stea de vorbă cu mine și să-mi asculte entuziasmul pentru Veneția, Roma, Florența..."

Era, într-adevăr seducătoare, cum ne-o arată și tabloul făcut de C. Rosenthal. După cîteva scurte întîlniri prin 1842-1843, pe la „cursurile libere" ținute la Academia Mihăileană de către Ion Ghica și Mihail Kogălniceanu, sau în cercul unor tinere doamne din înalta societate moldovenească, Alecsandri a reîntîlnit-o în 1845, la conacul de la Mînjina. Corespondaseră sporadic, așa cum rezultă din rîndurile autobiografice pe care poetul le-a redactat în 1856, la cererea lui Abdolonyme Honoré J. Ubicini, și în care se referă la încurajările primite „de departe", de la Elena Negri, atunci cînd poetul fusese întîmpinat cu ostilitate în saloanele boierești, după publicarea primelor sale poezii. „Publicarea unora din aceste bucăți într-un calendar pe 1843 — scria Alecsandri — dădu loc unui mare număr de critici. În saloanele lumii bune li se zicea «poezii de colibă». O singură persoană care abia mă cunoștea și care mai apoi a exercitat o înrîurire dumnezeiască asupra tinereței mele îmi scrisese de departe o scrisoare încîntătoare, în care îmi spunea: «Continuă cum ai început; cel mai frumos titlu de glorie la care trebuie să rîvnească un poet este acela de poet național și popular»... Ei îi datoresc tot ce am mai bun, și, dacă n-aș fi avut nenorocirea s-o pierd, aș fi realizat capodopere".

Revederea lor, în 1845, a fost hotărîtoare, cum rezultă și din poezia *8 Mart*, scrisă în acel an la Blînzi — moșia Elenei —, unde se refugiaseră cei doi îndrăgostiți. Ea a inspirat poetului ciclul de poezii din *Lăcrimioare*, încununat cu celebra *Steluța* (poezie intitulată inițial *Dedicație*), care, pusă pe note, a devenit cunoscută și cîntată de multe generații de îndrăgostiți.

Ce-a urmat este îndeobște cunoscut: bolnavă de tuberculoză, Elena a plecat, în 1846, în străinătate, să-și îngrijească sănătatea. Poetul a însoțit-o; s-au întîlnit cu Bălcescu, în Italia, în iarna 1847; boala s-a agravat și, sfătuiți de medici, au pornit spre țară. La 4 mai 1847, în Cornul de Aur, Elena s-a stins din viață, sub privirile deznădăjduite ale lui Alecsandri, ale lui Costache și Zulniei Negri, ale prietenilor I. Bălăceanu și M. Kogălniceanu, chemați în grabă de poet. Au înmormîntat-o la Pera, sub o lespede de marmură pe care au săpat cuvintele: *Elena Negri, Moldavia, 4 mai 1847*.

Prin mișcătoare scrisori, Bălcescu și Iancu Alecsandri i-au scris poetului, îndemnîndu-l să-și caute alinarea în scris, transformîndu-și durerea pentru pierderea celei dragi în „dragoste către țară".

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1975.

IMPORTANT!

Începînd din nr. 9/1985 — după cum cititorii noștri au remarcat desigur — în paginile Magazinului istoric un nou concurs: Victoria ● 40 întrebări, în 4 serii, în 4 numere de revistă ● 200 importante premii ● Participarea numai pe baza celor 4 taloane publicate în nr. 9, 10, 11 și 12 din acest an ale revistei.

Îngrijindu-vă deci din timp, de procurarea numerelor 9, 10, 11 și 12 ale Magazinului istoric, vă asigurați participarea la noul concurs Victoria, ale cărui prime întrebări, împreună cu primele taloane și cu regulamentul de desfășurare, au apărut în nr. 9/1985 și, respectiv, 10/1985 ale revistei.

Importante descoperiri pe teritoriul României

CE DATORĂM OAMENILOR DIN PALEOLITIC

MIHAI BRUDIU,
Muzeul județean de istorie Galați

Raportată la tot ce înseamnă patrimoniul creației umane realizat după ea, epoca paleolitică — privită în imensitatea ei, 3 000 000 ani — ne apare încă drept un pustiu întins cultural, punctat ici-colo de descoperiri răzlețe, aparent fără legătură între ele.

Anticii au definit epoca de piatră drept „vîrsta de aur a omenirii". Ei își imaginau că vremea în care trăiseră stră-strămoșii lor nu putea fi decît o perioadă fericită, în care indivizii viețuiau în deplină armonie și cărora natura, darnică, le oferea tot ce le era necesar pentru trai. Să fi fost chiar așa? Cercetările științifice din epoca noastră au corectat acest peisaj idilic, deși sîntem departe de a avea o imagine cît de cît completă a celei dintîi etape istorice a omenirii. În realitate, toate generațiile care au urmat au datorat paleoliticului însăși existența lor. Întîi, pentru că în decursul acestei îndelungate perioade a avut loc procesul antropogenezei, care a însemnat un lung lanț al evoluției din care antropologii de-abia au găsit cîteva verigi. Apoi, pentru că odată cu această evoluție au apărut și primii muguri ai gîndirii umane, care au determinat apariția procesului muncii, ascuțirea spiritului de observație și, apoi, a acelei vocații de a elabora un concept, un plan prin care natura să fie depășită.

Spre sfîrșitul perioadei glaciare, etapa numită tardiglaciară, deci cam acum 16 000 — 10 000 ani î. e. n. grupurile umane paleolitice duceau un mod de viață migrator. Migrația lor avea un caracter pendulatoriu-sezonier: primăvara mergeau spre nord, iar toamna coborau spre sud.

Cum s-a ajuns la acest ritm de viață și de ce pe direcția nord-sud? Cauza au constituit-o sursele de hrană, reprezentate de turmele de animale sălbatice, în această etapă renii fiind animalele cele mai numeroase. Renii nu coborau însă decît pînă la o anumită latitudine sudică, unde găseau hrana preferată.

La noi în țară, cercetările arheologice i-au descoperit în așezările paleolitice de la Ripiceni, în bazinul mijlociu al Prutului și la Lespezi, în bazinul inferior al Bistriței, conturînd astfel limita sudică a migrației acestei specii de animale. Sursele de hrană vegetală ale renilor variau însă de la un sezon la altul, în cadrul unor latitudini din zona periglaciară și, firesc, această lărgire sau restrîngere a ariei vegetației a determinat o migrație în lanț: a turmelor de erbivore și, concomitent cu ele a grupurilor umane care vînau animalele respective.

Cercetările efectuate în ultimii ani au dus la descoperirea unei așezări paleolitice la Cotu Miculinți, punctul Gîrla Mare — pe cursul mijlociu al Prutului; aici au fost depistate pînă acum șapte nivele de locuire, care datează între 16 000-11 000 ani î.e.n. Datarea acestor nivele a fost făcută prin analogie tipologică a materialelor cu cele de la Moldova V, de pe cursul mijlociu al Nistrului, unde au fost efectuate datări cu C14.

Așezarea de la Cotu Miculinți, care se află pe un promontoriu mărginit într-o parte de apa Prutului, a fost intens locuită, fapt ilustrat, între altele, de numeroasele vetre pentru foc și atelierele pentru prelucrarea silexului. Din cele peste 500 unelte din silex descoperite la Cotul Miculinți, 60 la sută reprezintă dălți de diferite tipuri, restul fiind răzuitoare diverse, lame retușate lateral, vîrfuri.

S-au descoperit, de asemenea — lucru deosebit de important pentru cercetarea istorică — ateliere de prelucrare a oaselor și coarnelor de ren. Elastic și ușor de prelucrat, cornul de ren a constituit în perioada respectivă materialul cel mai căutat. În general, uneltele din oase și coarne de animale n-au rezistat pînă în zilele noastre. Depozitul de loess în care se găsesc nivelele de locuire-paleolitică de la Cotu Miculinți au întrunit însă condiții excepționale pentru conservarea timp de șasesprezece milenii a unor astfel de materiale perisabile, care se constituie astfel în excepționale mărturii materiale ale acelor vremi.

Coarnele de ren pentru prelucrare erau procurate de la turmele sosite în zona nordică a Moldovei și nu erau aduse de la depărtări mari, cum se proceda de exemplu cu silexul (adus de la distanța de aproape 500 km). Că

așa stau lucrurile o dovedește faptul că în fiecare nivel de locuire s-au găsit, alături de coarne, și resturi de alte oase, precum și molari de ren.

Din analiza marelui număr de unelte din corn, ca și a pieselor în curs de confecționare, reiese priceperea tehnică deosebită a oamenilor ce locuiau în acea vreme pe teritoriul țării noastre. Mai întîi cornul de ren era supus la o tranșare riguroasă, concepută economicos, pentru a se confecționa cît mai multe și cele mai potrivite arme și unelte. Astfel, baza cornului era detașată pentru a se obține ciocanul-tîrnăcop. Tija cornului se folosea pentru realizarea, prin despicarea cu dalta, de vîrfuri de lance, harpoane sau vîrfuri de suliță și străpungătoare. Unele unelte din corn erau combinate cu piese din silex pentru a li se mări eficiența, ceea ce relevă un progres în gîndirea umană: prin acumulare de experiență se obținea o unealtă rezultată din asamblarea mai multor piese din materiale diferite.

Cercetarea uneltelor de muncă descoperite în săpăturile arheologice din localitatea amintită ne oferă posibilitatea de a cunoaște — pentru prima dată în țara noastră — unele detalii privind ocupațiile practicate de oamenii epocii paleolitice.

O serie de unelte de care ne folosim și astăzi își au începuturile în acea perioadă îndepărtată.

Ciocanul-tîrnăcop, de pildă, este o unealtă care a traversat de atunci pînă în zilele noastre toate civilizațiile. Piesa a fost concepută cu două capete, unul pentru percuție, iar celălalt pentru săpat. Era realizată din partea cea mai rezistentă a cornului de ren: baza acestuia era utilizată ca ciocan; capătul opus, retezat la distanța de 15-20 cm de la bază, era găurit longitudinal, în orificiul rezultat introducîndu-se o piesă de silex, cu o rezistență mai mare. Drept coadă a tîrnăcopului servea prima ramură a cornului.

Ciocanul-tîrnăcop a fost folosit de locuitorii așezării paleolitice de la Cotu Miculinți pentru extragerea silexului din faleza Prutului și, probabil, pentru spargerea gheții de pe rîu pentru a face copci de pescuit. S-au găsit astfel de piese și în alte așezări din zona Nistrului mijlociu, precum și în locuri de pe teritoriul R.P. Ungare și R.S. Cehoslovacia, dar în număr foarte redus și mai ales extrem de uzate. La Cotu Miculinți au fost descoperite șapte ciocane-tîrnăcop, toate într-o stare de conservare foarte bună, ceea ce ne-a permis să punem în evidență această străveche inovație tehnică.

Ocupația principală a omului paleolitic era vînătoarea. De aceea, nu puține au fost inovațiile tehnice destinate practicării ei. Una dintre acestea a fost *lancea*, obținută prin despicarea tijei cornului cu ajutorul unei dălți de silex. După despicare, bucata de corn era șlefuită. Partea de la bază avea un manșon în care intra tija de lemn; dacă aceasta nu putea fi introdusă, se făceau crestături pe cele două laturi pentru a se prinde mai bine vîrful lancei de tija de lemn.

Inovația cea mai importantă imaginată de oamenii paleoliticului a fost însă nu lancea propriu-zisă, ci o canelură sub forma unor incizii adînci executate cu dalta și dispusă fie în interiorul lancei propriu-zise, fie în exteriorul acesteia. Această aparent neînsemnată zgîrietură aducea un spor imens vînătorului paleolitic, deoarece, după atingerea țintei, lancea rămînea înfiptă în corpul animalului, provocînd o puternică hemoragie, sîngele scurgîndu-se prin canalul făcut în vîrful lancei. În acest fel, vînarea animalului era mult ușurată. Canelura a rămas o caracteristică ce definește lancea, iar originea ei se află la peste cincisprezece milenii în urma noastră.

Pînă de curînd, începutul pescuitului în țara noastră era atestat arheologic în epoca neolitică. Cercetările arheologice de la Cotu Miculinți au deplasat acest moment într-un timp mult mai îndepărtat, în epoca paleolitică, acum 12 000 ani. Dovada acestei ocupații este atestată de trei *harpoane* confecționate din corn de ren. Două dintre ele au forma plată, cu baza putin rotunjită, capătul ascuțit avînd cîte doi-trei colți dispuși cu vîrfurile îndărăt, situați pe fiecare latură. Aproape de mijlocul piesei se află un orificiu prin care se trecea o sfoară sau nojiță de piele (la unul din harpoane se mai poate observa încă și acum urma legăturii!). Cel de-al treilea arată ca o suliță, cu cîte două perechi de colți dispuși cu vîrfurile îndărăt.

Practicarea pescuitului, în condițiile climatului glaciar, nu era ușoară. Cînd apele erau înghețate, oamenii făceau copci în crusta gheții Prutului cu ajutorul ciocanelor tîrnăcop și aruncau harpoanele. Inovația — atît a uneltei, cît și a strategiei de pescuit — ne vine deci din paleolitic.

O altă inovație tehnică de o importanță deosebită pentru progresul civilizației a fost *perforarea unor materiale* (oase, coarne și chiar pietre, acestea din urmă avînd durități considerabile) groase de 10-12 cm. Perforarea se pornea de pe ambele suprafețe sub forma a două conuri ale căror vîrfuri se întîlneau exact, după care urma definitivarea orificiului.

Perforarea a fost inovația care a generat inventarea roții, în perioada tîrzie a eneoliticului și a perioadei de tranziție la epoca bronzului, iar prin diferitele ei aplicări în practică a determinat ulterior un lanț de inovații care, putem spune, nu s-a încheiat nici astăzi.

Cît de valoroase sînt toate aceste realizări tehnice ne-o spune însăși istoria care dovedește că omenirea n-a renunțat nici o clipă la ele, iar flagelul „uzurii morale" nu le-a atacat.

Descoperirile din așezarea paleolitică de la Cotu Miculinți au o dublă semnificație: pe de o parte, prin faptul că atestă rădăcinile adînci ale civilizației pe teritoriul patriei noastre, participarea activă a vechilor locuitori la procesul general de evoluție a societății omenești; pe de altă parte, inovațiile tehnice imaginate de oamenii din paleolitic — evidente în uneltele și armele atît de bine păstrate din această așezare — sporesc, cu un capitol nou și nebănuit, cunoștințele noastre asupra acestei îndepărtate perioade istorice.

În lumea geto-dacică

„DREPTUL POPORULUI DE A CHIBZUI"

Dr. BARBU B. BERCEANU

Un aspect puțin dezbătut în istoriografia noastră îl constituie organizarea internă a societății dacice, raporturile între diferitele categorii sociale și gradul de participare a oamenilor la evenimentele politice. Era instituționalizată în Dacia o condiție cetățenească? În lucrările scriitorilor antici nu se fac referiri exprese la acest aspect, dar găsim suficient atestate toate elementele care — întrunite — duc la un răspuns afirmativ: anume, o formație statală bine determinată și liber acceptată de către membrii societății, precum și participarea acestora (mai mult sau mai puțin în condiții egale) la viața social-politică.

De la primele menționări în izvoarele istorice sau literare societatea geto-dacă ni se relevă ca o colectivitate umană organizată politicește. În *Oedip rege*, Sofocle (sec. V î.e.n.) pomenește de „Charnabon, care în timpurile de

Adunarea poporului juca un rol important în adoptarea deciziilor în lumea geto-dacilor. În imagine, grup de daci, gravură după o scenă de pe Columna lui Traian

față domnește peste geți"[1] — fără să-l localizeze în timp și spațiu. Ulterior, izvoarele istorice menționează statul lui Dromichete[2] localizat în Cîmpia Dunării, puternicul stat independent și centralizat al lui Burebista[3], cu reședința la Argedava (căreia i s-au propus mai multe identificări) și, în sfîrșit, statul lui Decebal[4], cu capitala în Munții Orăștiei, la Sarmizegetusa. Așadar, de-a lungul a șase-șapte veacuri, între sec. V î.e.n., cînd Sofocle își scria tragedia, și sec. II e.n., geto-dacii au dovedit capacitatea de a se organiza în formațiuni statale, existînd indicii — între domnia lui Burebista și aceea a lui Decebal — și a unei reglementări a succesiunii la tron. Istoricul Cassius Dio scrie că Diegis, un trimis al lui Decebal la Domițian, a continuat să rămînă credincios regelui său, cu toate că împăratul, pentru a-l atrage de partea sa, i-a pus pe cap o diademă romană de rege. Atitudinea lui Diegis arată atît atașamentul său față de regimul politic geto-dac, cît și loialitate față de conducătorul statului dac.

Alături de monarh, puterea politică la geto-daci era exercitată de o adunare a bărbaților înarmați. În timpul conflictului dintre Dromichete și Lisimach, de exemplu, după ce regele macedonean a căzut prizonier, Dromichete a consultat adunarea poporului (în fapt a lup-

---

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 1/1979; 7/1976; 4/1970, 7/1980; 9/1976.

tătorilor) cu privire la atitudinea ce urma să o ia față de invadator, „căci spuneau luptătorii, — după cum menționează Diodor din Sicilia — poporul care luase parte la primejdii, trebuie să aibă dreptul de a chibzui cum să fie tratați cei prinși". A fost nevoie ca Dromichete să-și convingă oștenii asupra oportunității eliberării prizonierilor, pentru ca în cele din urmă adunarea poporului să fie de acord cu el.

Adunarea poporului funcționa cu aceleași atribuții și în sec. I e.n. Regele Scorilo (28-63 e.n.)[1] consulta această adunare în legătură cu atitudinea pe care dacii trebuiau să o adopte față de războaiele civile ce aveau loc în cuprinsul Imperiului roman, în vremea împăratului Nero, (54-68 e.n.).

Existența acestui factor de decizie politică este relevată și de rezultatele arheologice. În așezarea geto-dacică de la Brad, unde se crede că ar fi existat Zargidava[2] — cetate menționată de Ptolemeu în *Geografia* sa — a fost descoperită o piață de genul *agorei* grecești, loc de dezbateri pentru adunarea poporului.

Societatea geto-dacică a cunoscut stratificarea, în sînul ei existînd deosebiri între o pătură bogată ce se distingea prin purtarea unei căciuli (pileus), posesorii ei fiind numiți *pileați*, în contrast cu *comații*, cei ce umblau cu capul descoperit. Deosebirile dintre aceste categorii de cetățeni nu erau însă atît de mari, încît Decebal să nu-și îngăduie, de pildă, să trimită la romani o delegație compusă nu din *pileați*, ci din *comați*, desigur și în intenția de a-și sfida inamicul. Cît privește sclavii, deși nu sînt menționați în mod explicit, este de presupus că existau. Ei au fost însă în număr redus și utilizați probabil numai în activități domestice, iar existența lor nu a determinat — ceea ce este deosebit de important pentru a distinge profilul civilizației geto-dace — ca în Imperiul roman, o orînduire și un stat sclavagist.

Cultivarea într-un înalt grad, în comparație cu celelalte popoare ale antichității, a demnității, respectiv a unei condiții sociale superioare, rezultă și din informația lui Herodot — reținută ca exemplu de nesupunere față de zei și de filozoful german Hegel — că geto-dacii răspundeau cu săgeți zeității aducătoare de fulgere și trăsnete.

Un rol important în societatea geto-dacilor l-au avut femeile, ale căror morăvuri au fost în mod deosebit apreciate de romani, așa cum se deduce dintr-o *Odă* a lui Horațiu. Ele puteau lua parte la lupte, așa cum sugerează unele scene de pe Columnă; femeile ocupau totuși, ca și la alte popoare din antichitate, o poziție socială inferioară.

Ideea de egalitate socială nu pare a fi fost cîtuși de puțin străină geto-dacilor. Referindu-se la esenieni — adepții unei filozofii ascete care propagau egalitatea, numărîndu-se printre precursorii creștinismului (ne-au lăsat moștenire o bogată creație culturală, *Manuscrisele de la Marea Moartă*) — scriitorul și istoricul evreu Josephus Flavius arată, în *Antichități iudaice*, că „socotind că robia duce la nedreptate, iar pe de alta dîndu-și seama că se ivește astfel prilej de răzvrătire", esenienii își țineau bunurile în devălmășie, acest fel de trai semănînd „cu cel al așa-numiților *polistai*, de la daci". Această precizare arată că pe atunci polistaii erau tot atît de cunoscuți, dacă nu mai cunoscuți decît esenienii și că în același timp societatea geto-dacă avea instituții specifice de organizare.

Îmbrăcînd o formă aparte, ce decurgea din particularitățile specifice societății și civilizației geto-dacice, viața social-politică la geto-daci nu dă astfel o puternică motivație pentru îndîrjirea cu care strămoșii noștri și-au apărat neamul, glia și avutul — de la lupta împotriva regelui Persiei Darius I, în sec. VI î.e.n. și pînă la puternicele încleștări de la începutul sec. II e.n. cu Imperiul roman.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1976, 2/1979; 1/1981.

CLIO ZÎMBEȘTE

●

Cabrioletele, conduse de către posesorii lor, deveniseră o adevărată modă, pe vremea lui Ludovic XV. Și, bineînțeles, spre a fi în pas cu moda, toate femeile de vază din Paris doreau să-și conducă, singure, vehiculele respective.

Cele mai frumoase mîini nu erau însă și cele mai... iscusite; din această pricină, accidentele de „circulație" se țineau lanț. Regele l-a chemat, la el, pe ministrul său d'Argenson (1696-1764) și i-a cerut să ia toate măsurile pentru siguranța trecătorilor.

— Dacă îmi dați voie să iau toate măsurile pe care le consider necesare — a răspuns acesta —, voi face ca accidentele de circulație să dispară cu desăvîrșire.

— Aveți toată libertatea, i-a spus regele.

A doua zi, o dispoziție scrisă interzicea conducerea cabrioletelor de către femeile care n-au împlinit, încă, vîrsta de 30 de ani. Imediat după publicarea dispoziției, pe străzile Capitalei n-a mai apărut nici o cabrioletă condusă de o femeie. Nu s-a găsit, în tot Parisul, o singură femeie dintre cele atît de curajoase în a struni cai, care să aibă curajul de a mărturisi că a împlinit... 30 ani.

●

Pe vremuri, și la „The Globe" — al lui Shakespeare — și la teatrul lui Molière, spectatorii de „bună condiție" obișnuiau să meargă însoțiți de servitori. Doi spectatori s-au luat la ceartă în timpul unui spectacol, ceea ce, iarăși, nu era un lucru tocmai neobișnuit.

— Dacă am fi afară — a spus unul dintre ei — aș pune servitorii mei să vă aplice cîteva lovituri de baston.

— Domnule — i-a răspuns celălalt — eu n-am servitori pentru a vă putea face această onoare, dar dacă vreți să ieșiți, vă pot bate personal.

Dicționar istoric

Unitate istorică românească

ȚARA CHIOARULUI

RADU POPA

La fel ca Maramureșul sau Făgărașul, Țara Chioarului a fost una dintre zonele importante de manifestare a micii nobilimi românești în Transilvania medievală. Și aici, pe grinzile de lemn din case ori în sipete se mai păstrau, pînă în urmă cu două-trei generații, diplomele pe pergament acordate familiilor românești de principi sau regi, ecouri îndepărtate ale unei istorii locale pline de interes.

În anul 1717, cînd armata austriacă a întreprins distrugerea sistematică a faimoasei cetăți a Chioarului pentru a face de nefolosit un obiectiv militar care-i crease mari dificultăți atît în vremea răscoalei curuților conduse de Francisc Rakoczi II[1], cît și în timpul ultimei invazii a tătarilor în nordul transilvan, se încheia un capitol de istorie care durase în acele locuri aproape cinci secole. Într-un răstimp care se apropie deci de o jumătate de milenin, cetatea de pe malurile Lăpușului a constituit centrul militar, administrativ și politic a ceea ce numim noi azi Țara Chioarului sau „Țara cetății de piatră", deoarece Chioar este pronunția românească a numelui Kővár — *cetate de piatră*.

Și totuși, istoria medievală a acestui întins ținut a început abia pe la mijlocul secolului XIII, cînd pare să fi fost ridicată prima cetate de zid de pe culmea cu versante abrupte din bucla Lăpușului, ci cu mult înainte de aceasta. Informații documentare ce luminează parțial stările din a doua jumătate a secolului XII atestă existența a două „păduri" în zona care se întinde de la sudul Munților Vulcanici (Țibleș, Gutîi) și pînă la Someș, deci în bazinul rîului Lăpuș, „păduri" desemnate ca fiind a Chechișului și a Finteușului și ca fiind locuite de „oameni care se cheamă Keykusvend". Acest teritoriu foarte întins era dăruit de regele Ungariei unei familii de mari feudali.

S-au emis diferite ipoteze asupra semnificației numelor consemnate în forme corupte de primele documente de cancelarie și încă nu este lămurit dacă, vorbind despre „pădurile" dintre Munții Vulcanici și Someș, precum și despre locuitorii acestora, diploma regală avea în vedere zecile de sate românești din cuprinsul ținutului dăruit sau poate doar cele cîteva așezări de nou veniți, întemeiate în secolul XII la marginile „pădurilor". Indiferent de aceste ipoteze, realitățile etnodemografice de la începuturile evului mediu ale ținutului sînt demonstrate, la scurt timp după aceste informații, de documente care, detaliind pe la 1400 situația de pe domeniul cetății Chioarului, înregistrează cu numele lor cele peste 50 sate românești care, împreună cu cîteva sate maghiare, erau aservite stăpînilor cetății ca urmare a daniilor regale. La 1424 este vorba chiar despre 94 sate românești pe domeniul cetății Chioarului, creșterea numărului nefiind desigur urmarea vreunei miraculoase „explozii demografice" petrecute în cîțiva ani, ci consecința unei înregistrări mai meticuloase și mai exacte a zecilor de așezări răspîndite în zonele de deal și de munte ale Țării Cbioarului.

De fapt, domeniul cetății Chioarului din a doua jumătate a secolului XIV nu cuprindea decît partea apuseană a bazinului rîului Lăpuș, în aceeași vreme existînd spre răsărit, în depresiunea care poartă numele rîului, și o „țară" românească a Lăpușului. Dacă această împărțire a unui teritoriu relativ unitar în două subdiviziuni, amîndouă foarte întinse, s-a datorat daniei pomenite și apariției primilor stăpîni ai cetății Chioarului doar în partea apuseană a ținutului, sau dacă de la început au existat aici două structuri teritoriale social-politice românești, este o întrebare la care încă nu pot fi date răspunsuri certe. Sub aspect etnografic, Țara Chioarului prezintă anumite particularități în raport cu învecinata Țară a Lăpușului, dar aceste deosebiri, înregistrate la nivelul cronologic al secolului XVIII și mai ales în cel următor, se pot datora, foarte bine, și condițiilor social-politice diferite în care au evoluat, de-a lungul mai multor secole, cele două „țări" românești învecinate.

Prima cetate de zid de la Chioar a fost construită într-un loc azi destul de izolat, depărtat de marile drumuri din zonă. Aceasta s-a datorat faptului că în evul mediu principala cale de legătură dintre Transilvania propriu-zisă și părțile Băii Mari și Sătmarului nu cohora de-a lungul Someșului, pe la Ji-

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

bou, pe actualul traseu feroviar, şi nici de-a lungul văii Bîrsăului, prin Valea Chioarului şi Somcuţa Mare, pe unde tece acum şoseaua naţională, ci urca de la Ileanda pe culmea dealurilor, ducînd călătorul singuratic, carele negustorilor sau oştile pe lîngă locul ales pentru înălţarea zidurilor cetăţii. Hărţi şi planuri din secolele XVI-XVIII consemnează, de altfel, că drumul dintre Dej şi Baia Mare trecea pe lîngă cetatea Chioarului, încît aceasta din urmă se afla la o distanţă de numai 30 km de Baia Mare.

Cu toate acestea, sîntem foarte puţin informaţi asupra rosturilor acestei cetăţi din primul ei secol de existenţă, ca fortificaţie care controla drumul pomenit sau, în primul rînd, ca centru de stăpînire şi administrare a întinsului ţinut de sate româneşti devenite părţi componente dar şi bază economică, militară şi umană a domeniului cetăţii. În primii ani ai secolului XIV, Ţara Chioarului a devenit domeniu regal, iar ulterior a trecut, pentru o durată de două secole, din stăpînirea coroanei în aceea a Drăgoşeştilor maramureşeni.

Voievozii Maramureşului Balc şi Drag, împreună cu fratele lor Ioan, fiii fostului voievod moldovean Sas şi nepoţii lui Dragoş din Bedeu, originar de pe malul de nord al Tisei (faimosul „descălecător" al Moldovei cu amintirea păstrată de tradiţiile istorice româneşti, dar consemnat şi în documentele vremii), au apărut la Chioar în a doua jumătate a secolului XIV. La scurtă vreme după revenirea lor din Moldova, de unde au fost alungaţi de oamenii devotaţi lui Bogdan I, şi beneficiind de sprijinul regelui, Drăgoşeştii şi-au constituit în nord-vestul transilvan o stăpînire uriaşă, o structură militară şi social-politică dependentă de coroana maghiară, dar bazată pe importantele resurse ale cîtorva sute de sate româneşti, structură ce trebuia să înlocuiască şi să contracareze desprinderea din sistemul angevin — pe cealaltă latură a munţilor şi ca stat de sine stătător — a Moldovei. Era firesc ca Drăgoeştii să urmărească şi să reuşească includerea Ţării Chioarului în această structură care, acoperind aproape integral cinci comitate, depăşea de cîteva ori suprafaţa şi resursele Maramureşului lor originar.

Din vremea Drăgoeştilor şi a descendenţilor lor care, după ce s-au contopit cu nobilimea regatului, au devenit puternica şi importanta familie Dragffy, datează o parte a reconstrucţiilor şi amplificărilor ce au transformat Chioarul într-una dintre cele mai puternice cetăţi transilvănene, cheie de boltă a apărării înspre nord-vest a principatului de mai tîrziu. Aceasta explică de ce Mihai Viteazul a fost preocupat în anii 1599-1600 de stăpînirea Chioarului, instalînd aici o importantă garnizoană, sub comanda lui Aga Lecca.

Dar pînă la aceste evenimente, prezintă deosebit interes informaţiile documentare din secolele XV-XVI referitoare la obştile săteşti ale românilor din Ţara Chioarului: în

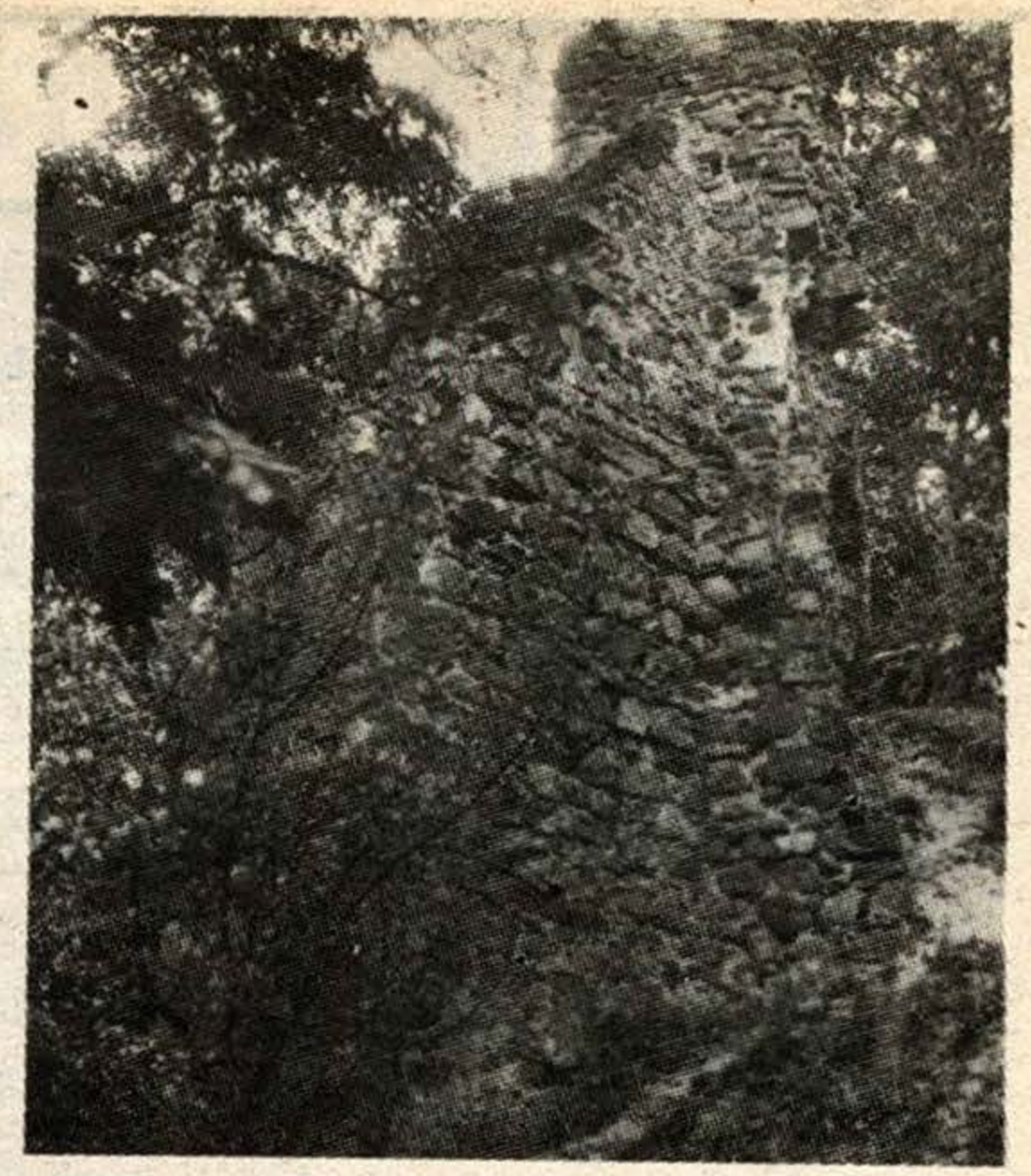

Vestigiile cetăţii Chioarului

acest sens, urbariile cetăţii Chioar ne permit reconstituiri şi priviri semnificative în trecut. La fel ca şi în alte regiuni de autonomie românească din cuprinsul Transilvaniei (Maramureş, Făgăraş sau Haţeg, de pildă), în Ţara Chioarului s-a menţinut de-a lungul evului mediu o pătură socială destul de numeroasă de mică nobilime şi ţărănime românească liberă, dispunînd de privilegii, în schimbul unor îndatoriri militare. Sintetizînd aceste stări de lucruri, un privilegiu acordat la 1615 de principele Gabriel Bethlen voievozilor români din Ţara Chioarului precizează că „au fost de la început în ţinutul Chioarului mai curînd boieri din aceia făcuţi nemeşi în fiecare sat, pe care-i cheamă şi voievozi", adăugînd apoi că ei „au privilegii de libertate nu numai de la domnul ţării şi de la stăpînii domeniilor, ci şi de la regii şi principii vechi, avînd şi îndatorirea de a sluji cetăţii".

Aceşti voievozi atestaţi pe domeniul cetăţii, într-o vreme în număr de 12, iar mai tîrziu ajungînd la 16, se aflau în fruntea cîte unui grup de sate (între 4 şi 10 sate) reprezentînd cîte o subdiviziune administrativă dar şi teritorială sau militară a Ţării Chioarului. Chiar dacă unii dintre ei par să fi avut o situaţie foarte bună şi mijloace considerabile, ca acel Gheorghe voievod din Copalnic — care la mijlocul secolului XVI adăuga prin cumpărare opt sate celor în fruntea cărora se afla de dinainte şi care erau tot în număr de opt — este evident că aceşti voievozi nu mai exercitau decît o foarte mică parte din atribuţiile militare, administrative sau judecătoreşti pe care le avuseseră ante-

(Continuare în p. 27)

VLAHII ÎNFRUNTĂ PE „KÎPCEAK"

Investigarea documentelor de arhivă, a bibliotecilor și, în general, a izvoarelor istorice a furnizat cercetării istorice din ultimele două decenii tot mai multe și mai stăruitoare dovezi privind continuitatea de viețuire a poporului român în vatra strămbună. Unele din aceste știri constituie informații inedite; altele — nu mai puțin prețioase — confirmă date existente în alte izvoare, dîndu-le astfel un spor de temeinicie.

În această din urmă categorie se înscriu și informațiile despre mai vechea istorie a românilor cuprinse în Istoria generală, alcătuită în 1805 de Budai Ézsaiás, profesor de istorie, greacă și latină la Colegiul reformat din Debrețin. Autorul (care a trăit între 1766 și 1841) a fost unul din reputații savanți ai țării sale la sfîrșitul secolului XVIII și începutul celui următor, membru al Academiei ungare; lucrările sale s-au tradus în Anglia, Franța, Țările Jos.

Ocupîndu-se, în volumul II al lucrării sale, de originea și peregrinările ungurilor pînă la venirea lor în Cîmpia Panonică, Budai Ézsaiás redă un fragment din scrierea istoricului turc Ebülgazi Bahadîr Han (1603-1683) Șeçere-i Terakime (Genealogia turcilor) unde se evocă o perioadă istorică în care ungurii sălășluiau, undeva, între fluviile Don și Ural. Iată ce scrie Budai Ézsaiás: „Tot cu acest nume [adică sub denumirea de Madzsar = maghiari — n. A.D.] au fost numiți ungurii și în Cronica istoricului mongol Ebülgazi Bahadîr Han care spune: «unul dintre conducătorii militari principali în timpul lui Oguz Han, căzut în luptele acestuia, a avut un fiu al cărui nume era Kîpceak. Cînd copilul a crescut mare, Oguz Han i-a pus la dispoziție un numeros popor războinic, pentru a ataca cu oastea pe Vrusz (ruși), Vlahkok (români), Mad'sarak (maghiari) și Baskirek (bașkuri, bașkiri), care locuiesc în preajma rîurilor Tin, Atel și Jaik»"[1].

Încercînd o localizare a acestor denumiri, Budai Ézsaiás precizează: „Aici Tinul reprezintă Donul sau Tanaisul, Atelul este Volga, iar Jaichul reprezintă rîul Ural". Cît privește perioada în care s-a petrecut atacarea amintitelor popoare, istoricul maghiar arată că „din ceea ce scrie Ebülgazi este limpede că aceștia au trăit cu mult înaintea lui Ginghis Han...

KÖZÖNSÉGES
HISTÓRIA.
RÉSZÍTETTE
TANITVANYI SZAMARA
BUDAI ÉSAIÁS
PHILOSOPHIA DOCTORA, ÉS A' DEBRECZENI REF. COLLEGIUMBAN HISTÓRIÁNAK, GÖRÖG NYELVRE, ÉS DEÁK ÍRÉSEKN SZÓLLÁSNAK
PROFESSORA.
MÁSODIK RÉSZ.
DEBRECZENBEN,
Nyomtatta CSATHY GYÖRGY. 1805.

După ce Kîpceak a supus aceste noțiuni (adică pe ruși, vlahi, maghiari și baskiri) a domnit acolo timp de 300 de ani și de la el provin Kîpceakii [în sens de familia domnitoare]".

Dincolo de latura narativă a relatării lui Ebülgazi Bahadîr Han (era în obiceiul popoarelor asiatice de a identifica diversele triburi sau populații cu numele conducătorilor lor — Kîpceak reprezentînd evident unul din neamurile turcice, în perioada de apogeu a expansiunii lor), episodul reprezintă momentul istoric al impoctului cumanilor (ei erau desemnați în vechile cronici sub numele de Kîpceak) cu popoarele menționate mai sus.

Pe baza analizei critice a vechilor cronici turcice, adunate într-un corpus sub numele de Oguznamé, istoricul Mehmed Ali Ekrem a precizat că înfruntarea dintre cumani și popoarele enumerate mai sus (între care se numărau și vlahii = românii) s-a produs în anul 839[2].

Chiar dacă istoricul ungur nu intră în detalii privind luptele cumanilor cu vlahii — interesîndu-l, firește, doar acele elemente ce priveau istoria Ungariei —, referirile sale la români, în acest context, sînt deosebit de importante. Pe de o parte, ele pot fi corelate cu informațiile din Oguznamé referitoare la o țară a românilor (Ulak ili) care au purtat lupte cu cumanii, de care îi despărțea o apă mare — Uluk Sawî (apa românului), la începutul secolului IX; pe de altă parte, autorul constată existența poporului român într-o perioadă anterioară venirii triburilor de unguri în Cîmpia Panonică. Se confirmă astfel, prin intermediul a încă unei scrieri istorice, că vechile cronici turcice — aparent o țesătură de legende și mituri — „oglindesc cu fidelitate — după cum constată Mehmed Ali Ekrem — relațiile istorice din Europa răsăriteană". Și aceste izvoare — între care amintim Tevarih-i al-i Selçuk (Istoria dinastiei Selgiuchide) sau cronica persană Djami'et Tevarikh (Suma istoriilor), pentru a ne limita la izvoarele orientale — ni-i arată pe români ca dispunînd încă din secolul IX de o formă statală proprie, capabilă să organizeze rezistența împotriva unui dușman numeros, cum erau atunci cumanii.

Așa cum aceste fragmente din vechile cronici pe care le-am citat fac referiri semnificative la dezvoltarea economică, socială și politică a românilor, la existența lor statală în sec. IX, alte cercetări au adus în ultimele decenii alte și alte dovezi, privind nu numai continuitatea românilor în vatra dacică strămoșească, dar și stadiul de dezvoltare atins de ei, existența îndelungată a unei organizări politico-statale, care a cunoscut o treaptă superioară odată cu centralizarea în cele trei state feudale românești: Transilvania, Țara Românească și Moldova.

Augustin DEAC

[1] În lucrarea sa *Die Grosse Wanderung der Ungarn vom Ural nach Pannonien*, Budapesta 1982, p. 329. Istvan Fodor confirmă că pînă la anul 840 ungurii sălășluiau în acest teritoriu.

[2] Pe larg despre această identificare în *Magazin istoric*, nr. 7/1981. De asemenea, date se află și în lucrarea lui Mehmed Ali Ekrem *Civilizația turcă* și *Mențiuni despre români în izvoare turcești preotomane și otomane* (*Anale de istorie*, nr. 4/1982).

Intrarea trupelor hitleriste în țară în 1940 a însemnat în fapt ocuparea României și subordonarea ei mașinii de război naziste, a dus la jefuirea bogățiilor țării, provocînd grele suferințe poporului român.

NICOLAE CEAUȘESCU

Octombrie 1940:

WEHRMACHTUL PĂTRUNDE ÎN ROMÂNIA

EUGEN PREDA

De la începutul tranzacțiilor zilei, în clădirea masivă a bursei din București (azi clădirea, aflată pe strada Ion Ghica, nr. 4, adăpostește Biblioteca Centrală de Stat) cursul acțiunilor a început să scadă vertiginos. A doua zi, joi 10 octombrie 1940, la bursă — locul unde în orice țară capitalistă se resimt imediat primele lovituri din subteranul economiei și politicii — panica s-a accentuat. Spre seară, comisarul general al guvernului la bursa de valori îi avertiza „pe toți deținătorii de valori românești să nu se lase influențați de șoaptele cîtorva răuvoitori", asigurînd că „nici un pact intern sau extern nu justifică vreo deplasare de cursuri la bursă spre scădere".

Care „șoapte" făcuseră barometrul bursier să indice întunecarea și mai mare a orizontului? Ce noi îngrijorări cuprinseseră pe posesorii de acțiuni?

Zvonuri şi realităţi

După prăbuşirea Franţei, în iunie 1940, rămaşi singuri în război cu Germania şi confruntaţi zilnic cu bombardamentele Luftwaffei, în dimineaţa de 8 octombrie britanicii au aflat din ziare despre „sosirea în număr considerabil a forţelor motorizate germane în România". Ştirea a fost răspîndită de posturile de radio britanice şi agenţiile de presă. Ea a stîrnit o deosebită iritare la Berlin — unde s-a decis să se elaboreze o „precizare cu privire la trupele germane din România", în care se spunea: „Berlin, 9 octombrie. În legătură cu diferitele zvonuri despre prezenţa unor trupe germane în România, agenţia «Transkontinent Press» află din foruri competente din Wilhelmstrasse [sediul Ministerului de externe al Reichului] că acum nu se găseşte în România nici un singur soldat german". Dar exact cînd „precizarea" apărea şi în presa bucureşteană din dimineaţa de 10 octombrie, primele eşaloane *în uniformă* ale armatei germane, aflate, cu concursul Ungariei horthyiste, în extremitatea de sud-est a teritoriului smuls României prin Diktatul de la Viena, treceau linia de demarcaţie în Valea Prahovei.

Acţiunea, pregătită în cea mai mare taină faţă de poporul român, era totuşi sugerată public chiar în „precizarea" amintită, prin următoarea formulare: „Dacă soldaţi germani ar merge în România, ceea ce este foarte posibil, aceasta s-ar întîmpla în legătură cu garanţiile date de Germania României". Şi în acelaşi stil mistificator se pretindea că „aceşti soldaţi vor merge să instruiască armata română" şi că „toate combinaţiile legate de trimiterea unor trupe germane în România şi care se ocupă de viitorul spaţiului sud-estic sînt şubrede". I-au mai trebuit cîteva zile guvernului dictaturii legionaro-antonesciene pentru a confirma, sub propriе răspundere, că invadarea României de către trupele hitleriste începuse cu concursul său nefast. Astfel, presa bucureşteană de duminică 13 octombrie a publicat un comunicat în care, pretinzîndu-se că generalul Antonescu „şi-a însuşit" ideea guvernului anterior de a cere „concursul Germaniei pentru dotarea armatei şi instruirea ei", şi dînd „curs acestui apel, Germania a decis trimiterea unei misiuni militare", se anunţa: „Primul eşalon al acestei misiuni, sub comanda d-lor generali de divizie Hauesen [de fapt Hansen] şi Speidel, a sosit azi [sîmbătă 12 octombrie] la Bucureşti".

Documente de arhivă care au putut fi investigate în ultimii ani, numeroase fiind aduse în ţară prin grija Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, precum şi recente lucrări istoriografice şi memorialistice permit o mai bună luminare a tabloului general al evenimentelor şi aduc dovezi incontestabile că *iniţiativa trimiterii trupelor germane în România a aparţinut Germaniei naziste*, care s-a folosit de toate condiţiile ce i-au înlesnit realizarea acestui obiectiv, recurgînd la presiuni politico-militare ce ameninţau însăşi fiinţa statului român.

În vizorul O.K.W.

„Posedarea terenurilor petrolifere române şi, odată cu ele, a întregii zone dunărene", fusese evaluată de către Înaltul Comandament al Wehrmachtului (O.K.W.) încă din aprilie 1939, imediat după dezmembrarea Cehoslovaciei şi ocuparea Boemiei şi Moraviei, ca unul dintre obiectivele primordiale ale expansiunii naziste. În documentul întocmit cu acest prilej (*Memoriu: Aprovizionarea cu petrol a Germaniei în timp de război*) se stabilea: „Acest scop poate fi atins prin mijloace: *economice*, în vederea instaurării unui monopol german asupra petrolului; *de politică externă*, în vederea unui tratat de alianţă necondiţionat; *militare*, în vederea unei depline stăpîniri teritoriale". O.K.W. avea în vedere faptul că în România există „puternice sentimente antigermane. Din această cauză — se preciza în document — şi în continuare mijloacele militare vor fi singurele care permit stăpînirea terenurilor petrolifere româneşti în caz de război. Aceasta [acţiunea] se poate limita la folosirea unei presiuni militare externe, dar să se şi treacă la acţiune deschisă". Chiar şi în acest ultim caz, deci al unei ocupaţii militare, O.K.W. formula drept premisă luarea măsurilor politice care să garanteze că industria de extracţie şi prelucrare a petrolului din România va fi preluată intactă.

În ajunul declanşării agresiunii Germaniei împotriva Poloniei, act ce a marcat izbucnirea celui de-al doilea război mondial, un alt document întocmit de O.K.W. (*Posibilităţile unei economii de război pe spaţii mari. August 1939*) relua problema acaparării petrolului românesc, dar şi a gazului metan pentru producţia de cauciuc sintetic, precum şi a cromului şi bauxitei din România. După prăbuşirea Poloniei, Germania fiind sigură că i s-a recunoscut, încă înainte, Europa răsăriteană şi de sud-est ca „sferă a sa de interese", la O.K.W. se cerea, în noiembrie 1939, nu numai „subordonarea economică a petrolului românesc", ci şi pregătiri pentru „renunţarea [de către] statul român pe timpul războiului la drepturile de suveranitate, în favoarea Germaniei, în judeţele Prahova şi Buzău". La începutul anului 1940, în legătură cu temerile lui Hitler privind un eventual atac asupra regiunii petrolifere române, îndeosebi după o posibilă debarcare anglo-franceză la Salonic, şeful Statului major general al armatei de uscat germane, generalul F. Halder, a ordonat elaborarea unui studiu de operaţii în vederea ocupării României. În conformitate cu această intenţie, generalul Kurt von Tippelskirch[1]

[1] În unele lucrări, în legătură cu generalul Kurt von Tippelskirch se afirmă, mai ales în privinţa convorbirilor avute în septembrie 1940 cu I. Antonescu la Bucureşti, că era „şeful Cartierului general IV al Statului major al armatei de uscat germane". Militar de carieră din 1908, prizonier în Franţa în aproape întreaga perioadă a primului război mondial, de unde s-a ales cu o perfectă cunoaştere a limbii franceze, Tippelskirch a acţionat, începînd îndeosebi cu 1924, în serviciile de in-

l-a încunoștiințat pe șeful Secției 2 a Statului major ungar, colonelul Ujszászy, că s-ar putea să fie absolut necesar în interesul Germaniei ca Ungaria să atace România, cu sprijinul Wehrmachtului. Regimul horthyist a văzut în această ofertă o șansă de a smulge României Transilvania și, la sfîrșitul lunii martie, a ordonat mobilizarea a două corpuri de armată, iar în aprilie a comunicat la Berlin că va permite trecerea trupelor germane spre România. La 8 aprilie 1940, studiul de operații german privind ocuparea României era încheiat. Conducerea Reichului considera însă că aplicarea acestui plan era subordonată epuizării celorlalte mijloace de presiune asupra României pentru a garanta obținerea resurselor de petrol.

În ajunul prăbușirii Franței, cînd trupele germane atinseseră Calais și în chiar ziua anunțării capitulării Belgiei, în condițiile existenței unor îngrijorări tot mai mari la București privind statutul teritorial al țării, Berlinul și-a atins un prim obiectiv în România, prin încheierea „Pactului petrolului" (27 mai 1940). Basculînd spre Germania[1], în iluzia că în acest fel se vor pune la adăpost, Carol II și anturajul său au întreprins o mișcare fatală pentru țară și, cum s-a dovedit, chiar pentru inițiatorii ei. După o lună, în cadrul unei reorganizări guvernamentale, Carol l-a introdus în guvern pe unul din conducătorii legionari, H. Sima, ca subsecretar de stat la Ministerul educației naționale. Acesta, după ce participase, în septembrie 1939, la organizarea asasinării premierului Armand Călinescu[2], fugise la Berlin, de unde revenise în mai 1940. În noua sa calitate, Sima a fost folosit de mentorii săi pentru a se cere sosirea unei misiuni militare germane. Iată ce scria H. Sima: „La sugestia Legației germane, m-am prezentat regelui din partea acesteia și l-am rugat să ia în considerare propunerea venită de la Berlin, cerînd fără întîrziere trimiterea unei misiuni militare germane în România... Ca urmare a acestei convorbiri, regele Carol l-a chemat pe Fabricius și a solicitat în mod oficial, de la stat la stat, trimiterea acestei misiuni. Fabricius a transmis cererea regelui Carol la Berlin, dar răspunsul a fost negativ, deoarece regele propunea două lucruri: garantarea frontierelor existente..., cît și prezența unei misiuni militare în România. Reichul nu voia să-și lege mîinile cu o garanție teritorială, înainte de a fi satisfăcut revendicările Ungariei și Bulgariei". Așadar, conform acestei surse, inițiativa cererii de a se trimite „misiunea militară germană" a parvenit chiar de la Berlin și, probabil, a fost unul dintre principalele scopuri ale introducerii lui H. Sima în guvern. Așa se poate explica evoluția aparent contradictorie a poziției acestuia, care, deși la 4 iulie devenise titularul Ministerului cultelor și artelor în noul cabinet Gigurtu, și-a dat demisia după două zile.

Planul Aufbau Ost

Fără a renunța încă la ideea invadării insulelor britanice, în pragul lunii august 1940, care a reprezentat și punctul culminant al ofensivei aeriene germane rămasă în istorie sub denumirea de „Bătălia Angliei", Hitler și-a cristalizat intenția de a trece la pregătirea atacului împotriva U.R.S.S., idee sugerată la 29 iulie generalului A. Jodl, care se afla în fruntea Statului major general al O.K.W. El i-a cerut lui Jodl să fie pregătite, pentru orice eventualitate, planuri în vederea atacării U.R.S.S. pînă la sosirea iernii. Jodl i-a raportat aproape imediat că pînă la toamnă, dată fiind lipsa mijloacelor de transport, concentrarea forțelor germane nu va fi posibilă. În consecință, la 31 iulie, cum și-a notat generalul F. Halder în jurnalul său cele discutate la consfătuirea militară de la Berghof, Hitler se decisese: „Speranța Angliei este Rusia și America... Dacă Rusia va fi strivită, ultima speranță a Britaniei va fi spulberată. Atunci Germania va stăpîni Rusia și Balcanii. Hotărîre: în cursul acestei lupte, Rusia trebuie învinsă: primăvara 1941". Pentru „a anihila energia vitală a Rusiei", Hitler preconiza ca direcțiile ofensivei să vizeze Kievul și țările baltice, spre Moscova, iar „în cele din urmă convergența dinspre nord și sud; ulterior, o operație specială împotriva zonei petrolifere Baku". Printre măsuri, figurau după cum și-a notat telegrafic Halder: „reglementare ungaro-română. Apoi garantarea României". Hitler, considerînd România printre „dușmanii fundamentali", cum se exprimase într-o convorbire cu ministrul de externe italian G. Ciano, evocase ambele chestiuni la 26 iulie, cînd îl primise pe șeful guvernului român I. Gigurtu[3].

Primele ordine privind aplicarea deciziilor lui Hitler au fost date la 1 august și, după

(Continuare în p. 27)

---

fo mații militare. Clnd. în noiembric 1938, noul șef al Statului major general al armatei de uscat, generalul F. Halde , a reorganizat și amplificat serviciile de informații și contrainformații militare, l-a numit pe Tippelskirch cu supravegherea și coordonarea lo , înc edințindu-i funcția nou creată de adjunct al șefului Statului major general pentru informații. Tippelski ch a devenit astfel al patrulea adjunct, funcție oficial denumită Oberquartiermeister IV (O. Qu IV). Păstrarea denumirii de Oberquartiermeister pentru funcția de adjuncți ai șefului statului major, părînd să facă aluzie la atribuțiile inițiale de intendență stabilite în 1882, tindea să le disimuleze pe cele reale, în funcția pe ca e a deținut-o pînă în 5 ianuarie 1941, generalul Kurt von Tippelskirch a răspuns de secțiile Armate străine vest, A mate străine est, Atașați militari, Legături cu partidul nazist.

[1] În acest context, guvernul celui de-al treilea Reich se c edea îndreptățit să comunice lui Carol II, p in intermediul ministrului german la București, Wilhelm Fabricius, „sfatul" de a accepta cc rile ultimative ale guvernului U.R.S.S. din 26 și 27 iunie 1940, demers întărit în 27 iunie, în cursul audienței pe care a avut-o la rege ministrul plenipotențiar Manfred von Killinger din centrala ministerului de externe nazist, aflat în Capitală în urma unui aranjament cu șeful Serviciului Secret Român, M. Moruzov. (Acesta din urmă a fost asasinat de legionari în noaptea de 26/27 noiembrie 1940. Mai ales Horia Sima se temea că Moruzov ar putea dezvălui colaborarea cc o avuseră în timpul lui Carol II.)

[2] *Magazin istoric*, nr. 7/1967.

[3] La 16 iulie, Gigurtu îi scrisese mareșalului Göring, de care se considera apropiat, că regele dorește trimiterea unei „misiuni militare germane", în vederea instruirii armatei. Relatarea discuțiilor din 26 iulie, în *Magazin istoric*, nr. 8/1935

30 august 1940: ministrul S.U.A. la București

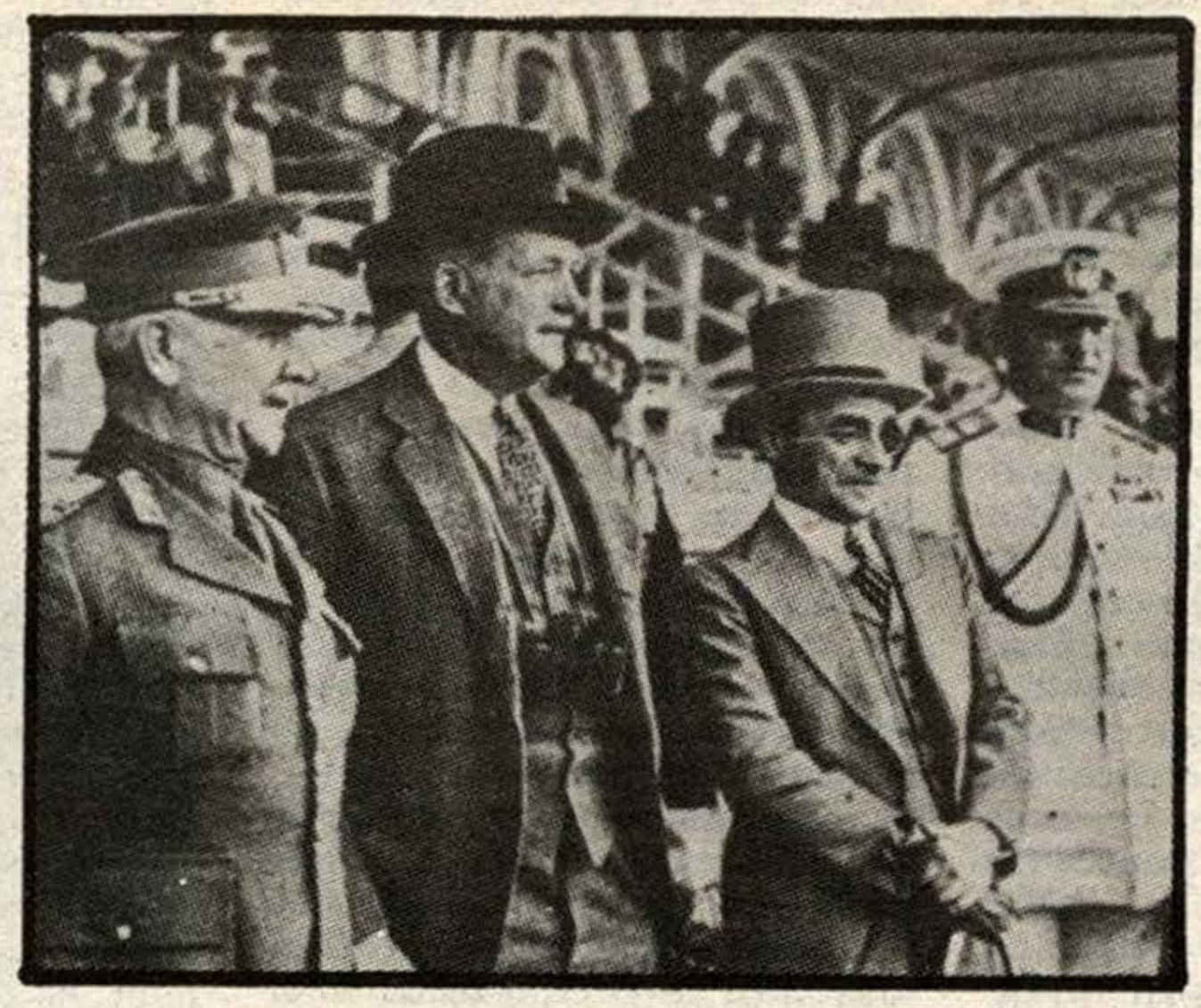

„ROMÂNIA A FOST FORȚATĂ SĂ ACCEPTE DIKTATUL"

ION STANCIU

După cum ne dezvăluie unele documente din Arhivele Naționale ale S.U.A., informații și ecouri ale împrejurărilor în care României i-a fost impus Diktatul de la Viena, informații care în substanța lor rețineau mult din dramatismul acelor zile, a transmis la Washington ministrul american la București, Franklin Gunther Mott[1]. „Dintr-o recentă și lungă conversație cu ministrul maghiar [la București] — preciza Mott într-o telegramă din 1 august 1940, expediată pe adresa secretarului de stat Cordell Hull — am rămas cu impresia clară a unei extreme intransigențe și că nimic în afară de cedarea Transilvaniei nu ar satisface". Această pretenție, aprecia ministrul american, „ar fi, evident, o nedreptate istorică și ar întoarce la iobăgie bărbați și femei libere, acum proprietari. În plus, numeroasa minoritate germană [sași și șvabi] n-ar consimți niciodată la dominația maghiară, iar primul ministru român [I. Gigurtu] mi-a spus că în cursul conversațiilor de la Salzburg [din 26 iulie 1940], Hitler a recunoscut că se îndoiește că [germanii din România] ar consimți [în urma unui schimb de populație] să-și părăsească dealurile și văile ce le-au fost adăpost de mai multe secole..."

Propunerea ungară, sublinia Mott într-o altă telegramă, din 19 august, „implica cedarea întregii Transilvanii de nord și de sud-est, în afara Banatului Timișoarei... Această arie ar include nu mai puțin de 2 200 000 români și cu greu doar 1 100 000 maghiari. Cererea remarca Mott — este total inacceptabilă".

La 30 august ministrul american comunica reacțiile provocate de situația nou-creată în urma pronunțării diktatului. „Dacă, așa cum s-a și relatat deja în cercurile de presă, regele a decis să accepte diktatul conferinței de la Viena și să predea Ungariei o bucată de pământ echivalînd cu jumătate din Transilvania, incluzînd Oradea, Cluj și Arad.... situația sa personală precară va ajunge la o criză categorică. Ați reținut deja din diversele depeșe anterioare că resentimentul contra regelui a crescut... Nu-i mai este posibil să evite blamul personal... El nu poate să treacă responsabilitatea pe seama celor din Consiliul de coroană". Dată fiind ostilitatea opiniei publice față de monarh, acesta dăduse dispoziții ca „avionul său personal să fie ținut cu om la bord și în orice clipă gata", pentru a părăsi țara. La 3 septembrie, Mott informa despre faptul că la București „a avut loc o demonstrație cetățenească [de protest împotriva diktatului] în piața lui Mihai Viteazul, pentru împrăștierea căreia guvernul a trimis un detașament special de poliție". Totodată, menționa faptul că mașina unor oficiali germani a fost oprită de populația din Brașov, iar „steagul de la mașină a fost smuls și distrus", în semn de protest față de Germania nazistă, considerată principala autoare a Diktatului de la Viena. Referindu-se la situația politică din România, ministrul american menționa faptul că generalul Ion Antonescu părăsise de mai multe zile domiciliul

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1995.

În imagine: o fotografie publicată în *Realitatea ilustrată* din 1 iunie 1938: F.G. Mott (al doilea de la stînga spre dreapta) împreună cu generalul Argeșeanu, Armand Călinescu și generalul Victor Dombrovski.

forţat de la mănăstirea Bistriţa şi că cercurile politice şi militare pregăteau, în cel mai mare secret, o acţiune vizînd schimbarea guvernului ţării.

În zilele următoare, atenţia lui Gunther Mott a fost captată tot mai mult de frămîntările politice interne care au urmat Diktatului de la Viena, dar în telegramele sale şi-au găsit loc şi unele aprecieri şi comentarii în legătură cu condiţiile în care România fusese nevoită să accepte gravele cesiuni teritoriale impuse de puterile Axei. Dezaprobînd acceptarea diktatului de către guvernul român, într-o telegramă din 6 septembrie, diplomatul american arăta că „un înalt funcţionar, care a fost în contact permanent cu situaţia din Transilvania, mi-a mărturisit că România a fost forţată să accepte diktatul Axei de groaznicele ameninţări ale acesteia că va da sprijin Ungariei... Mai sînt informat — adăuga Mott — că Ungaria nu mai doreşte să continue cu principiul schimbului de populaţie, aşa cum se prevăzuse în înţelegere, deoarece se teme că mulţi maghiari nu vor mai opta pentru naţionalitatea maghiară".

Revenind asupra acestei probleme, într-o telegramă din 26 septembrie, Mott relata discuţia pe care o avusese cu W. Fabricius, ministrul nazist la Bucureşti, pe care îl întrebase de ce renunţase guvernul ungar la schimbul de populaţie. După ce afirmase că o astfel de acţiune ar fi fost deosebit de dificilă, mulţi dintre ungurii din România neacceptînd să-şi părăsească locurile natale, Fabricius declarase că una dintre „dificultăţile legate de aplicarea aranjamentului [diktatului] a fost hotărîrea inflexibilă a maghiarilor de a obţine neapărat pe secui şi teritoriul locuit de ei". Diplomatul american arăta că nu fusese surprins de acest lucru „deoarece l-am ascultat adesea cu luare-aminte pe ministrul maghiar [la Bucureşti], dl. Bardossy, vorbind despre acest subiect. Din punct de vedere istoric însă — continua Mott — ungurii nu au nici o îndreptăţire, deoarece în momentul primei lor invazii, ei i-au găsit aici [în Transilvania] pe secui". Noua graniţă, însă lovea puternic în interesele secuimii, producînd o ruptură în tradiţionalele lor legături economice cu centrele româneşti din Transilvania şi chiar cu cele din Moldova şi Muntenia. „Într-o împrejurare — arăta ministrul american — în timp ce vizitam nişte prieteni care aveau acolo o moară, am ajuns la un grup de secui din regiunea împădurită a Carpaţilor şi acei secui mi-au lăsat impresia clară că erau foarte satisfăcuţi sub regimul românesc".

Însemnările şi comentariile diplomatului american întregesc, cum se poate observa, informaţiile despre poziţia diferitelor cercuri politice din străinătate faţă de brutala hotărîre adoptată la Viena, în 30 august 1940, prin care Germania nazistă şi Italia fascistă făcuseră un nou pas în instaurarea dominaţiei lor economice, militare şi politice în centrul şi sud-estul Europei.

ŢARA CHIOARULUI

(Urmare din p. 19)

cesorii lor, la începuturile instituţiei voievodatului românesc. Dar chiar faptul că în Ţara Chioarului, instituţia voievodală, deşi mult diminuată în conţinut, s-a conservat şi că ea a fost adaptată necesităţilor de organizare şi funcţionare a mecanismelor social-economice şi militare de pe domeniul cetăţii, ne dau dreptul să vorbim despre o structură statală de început a românilor din acest ţinut, structură ce a precedat dania regală şi apariţia beneficiarilor acestei danii, stăpîni ai viitorului domeniu al cetăţii.

La fel ca şi în celelalte „ţări" româneşti, a existat desigur şi în Ţara Chioarului o feudalitate prestatală formată din cnezi stăpîni ai satelor. În fruntea cnezilor se afla un voievod, ales periodic, cu atribuţii militare şi politice şi foarte probabil cu tendinţa de a-şi transmite ereditar atribuţiile şi drepturile. Situaţiile pe care le întîlnim în documentele din secolele XV-XVI sînt forme tîrzii, de disoluţie, ale unei instituţii politico-militare româneşti confruntate — cu începere din secolul XII — cu feudalismul de tip apusean care i s-a suprapus prin forţă, venind din afară. Faptul că instituţia voievodală s-a menţinut totuşi, fie şi numai în forma acestor „voievozi" tîrzii de pe domeniul cetăţii, reflectă vigoarea societăţii româneşti din Ţara Chioarului. Autorităţile politice şi sociale străine care au reuşit să se instăpînească asupra ţinutului au fost obligate să ţină seama de realităţile găsite aici, realităţi pe care le-au folosit pînă la urmă pentru organizarea şi funcţionarea domeniului cetăţii. Iar adaptarea feudalităţii prestatale româneşti la condiţiile ce i-au fost impuse au asigurat acestei „ţări" condiţii sociale şi economice superioare celor din alte părţi ale Transilvaniei. Este cunoscut rolul important pe care l-au avut „puşcaşii" români din Ţara Chioarului în politica militară a principilor transilvăneni, rolul social-politic al micii nobilimi româneşti din Chioar, ca şi faptul că districtul Chioarului, alături de cel al Făgăraşului, a dăinuit ca district românesc pînă după mijlocul secolului trecut.

Pentru reconstituirea realităţilor istorice din Ţara Chioarului de dinaintea daniei regale despre care a fost vorba la începutul acestor pagini, ne lipsesc informaţiile scrise. La fel ca şi în alte „ţări" româneşti, sarcina de a le reconstitui revine arheologiei. Pentru cunoaşterea începuturilor medievale ale Ţării Chioarului există în ţinut destul de multe ruine încă necercetate, ruina de la Berinţa de pildă, sau fortificaţii din pămînt şi lemn, a căror datare şi resturi sînt încă incerte. Este în afara oricărei îndoieli că cercetările viitoare vor prilejui întregirea istoriei ţării româneşti a Chioarului cu pagini importante şi încă nescrise.

HORIA:

Istoricul unui original portret

CONSTANTIN I. OLARIU

La 27 septembrie 1784, după numeroase stăruințe, desfășurate timp de mai bine de patruzeci de ani pe lîngă curtea imperială din Viena — inclusiv prin călătorii în capitala imperiului — românii ortodocși din Oradea (e vorba de Orașul Nou, devenit după înlăturarea dominației otomane centrul întregului complex municipal) obțineau autorizația de a-și ridica un lăcaș de cult. Piatra fundamentală a clădirii a fost pusă la 9 noiembrie 1784. Lăcașul — cunoscut și sub numele de Biserica cu Lună, datorită unui mecanism atașat, în 1793, orologiului, care arată în permanență fazele lunii (unul din puținele mecanisme de acest fel existente în lume) — a fost isprăvit la 1790, iar pictura prin anii 1830-1831, inaugurarea oficială a lăcașului împodobit avînd loc în 1832.

Acordarea, în 1784, a aprobării nu era întîmplătoare. Ea constituia, de bună seamă, una din concesiile (mărunte de altfel) prin care împăratul Iosif II încerca să tempereze valul de nemulțumiri ce frămînta masele de români din Imperiul habsburgic, supuși unei duble exploatări: sociale și naționale, care se răsfrîngea și pe plan confesional, nemulțumiri ce au culminat cu marea răscoală populară a țăranilor, conduși de Horia, Cloșca și Crișan.

Referindu-se la coincidența dintre cele două evenimente — răscoala izbucnită la începutul lui noiembrie 1784 și întemeierea lăcașului, la 9 noiembrie — la jubileul de 150 ani din anul 1934, primarul orașului Oradea, Tiberiu Moșoiu, spunea: „Acum cincisprezece decenii se aprindea aici o lumină firavă și de abia ocrotită de vînturi protivnice, dar limpede și trăgîndu-și strălucirea din aceeași credință, care îmbracă tot atunci în vîlvătăi munții lui Horia". Iar Roman Ciorogariu, primul episcop al reînființatei Episcopii de Oradea arăta, la rîndul său, că „piatra fundamentală a bisericii astăzi jubilantă vorbește despre cutremurul acela de pămînt ardelenesc din 1784 sub revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan".

Cum se știe, foarte mulți clerici ortodocși români au sprijinit lupta țăranilor și nu întîmplător nobilimea îi socotea printre promotori sau ațițători ai „tumultului", cerînd să fie pedepsiți exemplar, laolaltă cu căpeteniile răsculaților[1]. De altfel, printre evenimentele ce au premers marea ridicare la luptă din 1784 s-a numărat mișcarea din 1759-1761, condusă de călugărul Sofronie din Cioara.

Amintirea lui Horia, marele căpitan al răscoalei de la 1784, a rămas mereu vie în inimile românilor, acest fapt găsindu-și expresia într-o multitudine de forme. Una din aceste forme este legată și de lăcașul de care am amintit. Aici, în locul unei icoane care, potrivit tradiției, ar trebui să-l înfățișeze pe Isus Hristos, pe „Năframă", se vede un portret lipsit de atributele picturale ale divinității (nimbul, aureola sau măcar acel halo gălbui care apare pe absolut toate celelalte icoane pictate de cei ce au zugrăvit-o: frații Alexandru și Arsenie Teodorovici, Paul Murgu și Iacob Gölsz). De asemenea, nu apar nici inițialele tradiționale IC-XC. Reține atenția și faptul că în mod intenționat portretul (de dimensiuni foarte mici — 40 × 30 cm) a fost așezat nu în locul unde se așază de obicei icoana respectivă, ci sus de tot, la 15 m, într-un punct care, deși se află în planul central, în partea răsăriteană a edificiului, să nu îngăduie descoperirea ușoară a omisiunilor menționate. Toate aceste elemente, inclusiv asemănarea portretului cu chipul lui Horia, cunoscut din alte picturi de epocă, conduc la concluzia că imaginea respectivă nu poate fi decît a unui per-

[1] Sub semnătura aceluiași autor, *Îndrumătorul* pe anul 1985, editat de Episcopia din Oradea, publică un studiu cuprinzînd o listă (impresionantă ca număr și semnificație) a aproape tuturor preoților care au participat la evenimentele din 1784-1785, oglindind elocvent identificarea acestor mici intelectuali ai satelor transilvănene cu masa de obidiți, alături de care trăiau și ei.

sonaj laic şi anume a conducătorului ţăranilor români de la 1784.

La apus, faţă în faţă cu portretul amintit, aşa cum, de asemenea, cere tradiţia, se află cel al suzeranului vremii, în cazul acesta al lui Iosif II. Românii orădeni au găsit astfel un mod subtil şi original de a cinsti memoria marelui conducător al răscoalei de la 1784, în care vedeau întruchiparea celor mai înalte aspiraţii ale lor.

Cum am arătat, ei au aşezat faţă în faţă, portretul lui Iosif II, care cîrmuia Imperiul habsburgic în 1784, şi în faţa sa, la răsărit — acolo unde se zugrăvesc de obicei personajele sacre — chipul eroului poporului român, Horia, cel pe care poporul l-a considerat, în creaţia sa poetică, în doine şi balade, ca „împărat": „Cît o fo' Horia-mpărat/ Grofii nu s-au desculţat/ Şi nici n-au dormit în pat/ Numa' pe pămînt uscat,/ Nici din blide n-au mîncat"... „Cînd fu Horia crai în ţară,/ Domnii nu se desculţară,/ Nici la masă nu mîncară,/ Nici în pat nu se culcară,/ Numa' pe genunţi cinară".

Este un fapt fără precedent, un adevărat unicat în iconografia ortodoxă, să se situeze chipul unui laic la răsărit, şi acest lucru să se petreacă tocmai într-un loc central al lăcaşului. În anii 1977-1979, cînd s-a executat pictura în frescă a monumentului, cele două portrete pe pînză vechi de peste 150 ani au fost scoase de la locul lor pentru a fi restaurate de o instituţie specializată. Restaurat, portretul lui Horia a fost depus (pînă se află o modalitate de protejare împotriva condensului) în noiembrie 1984, la Punctul muzeal al menţionatului lăcaş, cu prilejul ceremoniilor jubiliare de 200 ani, la care a luat parte şi mitropolitul Ardealului.

OCTOMBRIE 1940:
WEHRMACHTUL PĂTRUNDE ÎN ROMÂNIA

(Urmare din p. 23)

o săptămînă, s-a trecut la elaborarea planurilor de desfăşurare militară în răsărit, sub denumirea codificată *Aufbau Ost*. Cînd, la 26 august, mareşalul Walther von Brauchitsch, comandantul şef al armatei de uscat, s-a prezentat la Berghof, Hitler i-a cerut ca, pentru a garanta interesele germane în România, fără „ca încă" să-i provoace prea mult pe sovietici, trupele din Prusia Orientală şi, îndeosebi, cele din Polonia ocupată să fie întărite imediat cu încă zece divizii. Două divizii blindate urmau să fie concentrate în extremitatea sud-estică pentru „cazul că este necesară o rapidă intervenţie şi a proteja districtele petrolifere româneşti".

În aceeaşi zi şi în cursul celei următoare, ministrul de externe Joachim von Ribbentrop şi omologul său italian Ciano au discutat telefonic, de mai multe ori, chestiunea convocării reprezentanţilor României şi Ungariei. La 27 august, O.K.W. a început căutarea unui loc în Prusia Orientală pentru cartierul general (viitoarea „Vizuina lupului")[1], în vederea campaniei împotriva U.R.S.S. În 28 august, dimineaţa, s-au dat ordine ca în trei zile să fie pregătite 4 divizii blindate şi 2 motorizate, unităţi de paraşutişti şi trupe aeropurtate, „pentru a fi în stare să ocupe imediat districtele petrolifere româneşti, în cazul eşecului noilor încercări de mediere politică" (referire la pregătirea Diktatului de la Viena impus României de guvernele hitlerist şi mussolinian erijate în arbitri mediatori). Cîteva ore mai tîrziu, spre seară, Hitler a transmis la O.K.W. ordinul ca de la 1 septembrie să se poată „începe mişcarea de protejare a districtelor petrolifere româneşti".

Între timp, în aceeaşi zi de 28 august, Hitler conferise din nou cu Ribbentrop şi Ciano pentru a-i trimite la Viena să forţeze cedarea părţii de nord a Transilvaniei, conform unei hărţi de acum pregătită la Berlin. El a insistat asupra anihilării oricărei rezistenţe româneşti, deoarece „este limpede că la prima împuşcătură toate transporturile de petrol din România către Germania şi Italia vor înceta". Hitler şi-a exprimat, de asemenea, îndoiala că dacă Ungaria va declanşa singură ostilităţile împotriva României ar putea fi victorioasă. El a atras atenţia, că ar fi „în interesul Germaniei şi Italiei" ca, odată cu impunerea cedării nordului Transilvaniei, să se acorde „o garanţie" pentru frontierele României. La 30 august, în timp ce, după consumarea Diktatului de la Viena, Ribbentrop şi Ciano, pentru a se relaxa, se pregăteau să participe la o vînătoare, la Berlin avea loc, sub preşedinţia generalului A. Jodl, o consfătuire în care s-au discutat măsuri militare privind zona petroliferă românească, urmînd să se pregătească o directivă în vederea ocupării ei. În aceeaşi seară, ministrul Fabricius a fost expediat de urgenţă la Bucureşti, deoarece Ribbentrop se temea că România ar mai putea comite o „prostie". Argumentul ultim pus la dispoziţia lui Fabricius spre a impresiona guvernul român era că „la Viena sînt concentrate trupe suficiente care s-ar pune în marş în cazul că România nu s-ar supune hotărîrii sau ar provoca ciocniri armate cu Ungaria".

Oricum desfăşurarea trupelor germane ordonată la 26 şi 28 august a continuat şi după Diktatul de la Viena, iar *la 2 septembrie Hitler a hotărît luarea măsurilor în vederea trimiterii „misiunii militare germane" în România.*

(Va urma)

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

STRĂPUNGÎND LINIA ALBASTRĂ

ANNA TIMOFEEVA-EGOROVA,
Erou al Uniunii Sovietice

La întoarcerea dintr-o misiune reuşită

În înfruntarea pe viaţă şi pe moarte cu maşina de război a celui de-al treilea Reich, Uniunea Sovietică — forţa principală a coaliţiei antihitleriste — a purtat greul războiului. Întreg poporul sovietic, armata sa au răspuns chemării partidului lui Lenin — partidul care a asigurat victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, de la a cărei înfăptuire se împlinesc anul acesta 68 ani —, măcinînd pas cu pas grosul trupelor hitleriste. Pe frontul de răsărit, devenit din iunie 1941 permanent frontul principal al războiului antihitlerist, au fost masate, de la început pînă la sfîrşit, 65-70 la sută din efectivele aruncate în luptă de Hitler; din cele 13,6 milioane de hitlerişti care au pierit pe toate teatrele de operaţii, aproximativ 10 milioane şi-au găsit sfîrşitul pe frontul de est. Cele 20 milioane de jertfe umane date de popoarele sovietice în 1418 zile de război, imensele eforturi materiale ilustrează grăitor contribuţia hotărîtoare a Uniunii Sovietice la victoria împotriva fascismului.

În luptele contra agresorilor hitlerişti, au avut loc cele mai mari operaţii militare, între care bătălia din faţa Moscovei, epopeea Leningradului, năpraznica lovitură dată invadatorilor la Stalingrad, vastele acţiuni desfăşurate de la Kursk şi Orlol pînă la Berlin. Numai în ofensiva asupra Berlinului, executată de fronturile 1 şi 2 bieloruşe şi 1 ucrainean, sovieticii au aruncat în luptă 2 500 000 oameni, 42 000 tunuri şi aruncătoare, 6 200 tancuri şi autotunuri şi peste 9 000 avioane.

În anii războiului, aviaţia militară a luptat cu eroism, alături de celelalte forţe armate ale U.R.S.S., dînd un tribut de mare importanţă în marea epopee a sacrificiilor poporului sovietic pentru apărarea patriei. Competiţia pentru supremaţie aeriană între cele două armate, sovietică şi hitleristă, a fost extrem de vie în tot cursul conflagraţiei. Numărul aparatelor de zbor şi al piloţilor sovietici a crescut simţitor de la an la an. Dacă la contraofensiva din faţa Moscovei au participat 1 170 aparate de zbor sovietice, cea mai mare parte tipuri învechite[1], la contraofensiva de la Kursk, sovieticii au angajat în luptă 2 900 avioane, iar în operaţia Berlin — 7 500. Din cele 110 000

[1] Concludcot pentru starea aviaţici sovietice la d clanşarea conflagraţiei este şi faptul că numai pînă la amiaza zilei dc 22 iunie 1941 (războiul începuse în noaptea precedentă, la ora 3.20) forţele aeriene sovietice au pierdut 1 200 avioane: 300 în lupte, 900 pe aerodromuri. (Aprecierea este reprodusă de către revista sovietică *Za rubejom*, nr. 1/1985 după lucrarea unui reputat specialist englez în domeniul aviaţiei militare, Robert Jackson, *The Red Falcons* (Şoimii roşii), Clifton Rooks, Londra, 1970.

avioane pe care le-a pierdut Germania pe durata întregului război, 77 000 au fost nimicite pe frontul sovieto-german, dintre care circa 50 000 în luptele aeriene (*Za rubejom*, nr. 1/1985). Numai în cursul a două luni din timpul bătăliei Moscovei (1941-1942), avioanele de vînătoare şi artileria antiaeriană sovietică au distrus 1 400 aparate de zbor germane.

În 1944, în urma pierderilor suferite şi nerecuperate, numărul aviatorilor din armata germană angajată în lupta contra U.R.S.S. a scăzut la mai puţin de jumătate (de la 45 000 oameni la 21 000)[1]. Odată cu victoria de la Kursk, din iulie-august 1943, raportul de forţe s-a înclinat definitiv în favoarea aviaţiei sovietice. Parcul de avioane al forţelor armate sovietice a crescut: de la 4 500 aparate la sfîrşitul lui 1942, la 15 000 în ianuarie 1945.

În timpul Marelui război pentru apărarea patriei, aviaţia sovietică a întreprins peste 3 808 000 zboruri de luptă, ilustrîndu-se nu numai prin aşi ai aerului ca A.I. Pokrîşkin (560 misiuni de luptă, 156 lupte aeriene şi 59 avioane inamice doborîte) sau I.N. Kojedub (330 misiuni de luptă, 120 lupte aeriene şi 62 aparate germane doborîte), ci şi prin mii de piloţi anonimi, care şi-au vărsat sîngele cu acelaşi eroism în înfruntările de pe cerul patriei. Aviatoarea Anna Timofeeva-Egorova, printre puţinele femei-pilot din aviaţia sovietică a celui de-al doilea război mondial, luptătoare umăr la umăr pe un Il-2, cu camarazii ei de regiment, îndeplinind cele mai dificile misiuni, se numără şi ea printre aceştia[2].

Florentina DOLGHIN

---

[1] *Istoria velikoi otecestvennoi voini Sovetskogo Soiuza 1941-1945*, vol. VI, pp. 209-210.

[2] Textul de mai jos este reprodus — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista sovietică *Voenno-istoriceski jurnal*, nr. 3/1983, care prezintă un fragment din volumul de amintiri al aviatoarei.

Bombardier hitlerist doborît în cursul luptelor de pe Nipru

Mulţumeşte avioanelor de vînătoare

La sfîrşitul lunii martie 1943, după ce au sosit la Kuibîşev avioane noi de tip Il-2, noi, piloţii Regimentului 805 aviaţie de asalt, ne-am luat zborul spre frontul nord-caucazian. Punctul final al itinerarului — aerodromul de campanie de la Kuban. În scurt timp, am primit misiunile, am studiat raionul acţiunilor de luptă, am obţinut informaţii despre inamic şi apoi am trecut la treabă.

Căpitanul L.A. Iaşkin, şeful de stat major al regimentului, ne-a convocat în adăpostul de campanie al statului major pe toţi piloţii şi ne-a informat despre situaţia din sectorul nostru.

— Nemţii sînt încă în doliu după cei rămaşi sub ziduriie Stalingradului, ne-a spus el, iar armata noastră, însufleţită de această victorie, loveşte hoardele fasciste pe toate fronturile, de la Leningrad pînă în Caucaz. Temîndu-se ca trupele sovietice să nu străpungă frontul, inamicul a amenajat un aliniament de apărare puternic între Novorossiisk şi Temriuk. În concepţia duşmanului, acest aliniament trebuie să oprească înaintarea trupelor noastre. Datorită numeroaselor cursuri de apă existente, se pare că hitleriştii au denumit acest aliniament „Linia albastră".

În adăpost era o linişte de mormînt. Îl ascultam pe Iaşkin numai ochi şi urechi.

— Vom ajuta trupele noastre terestre să atace „Linia albastră" şi să nimicească astfel hoardele fasciste din peninsula Taman.

În acel moment, a intrat comandantul regimentului, locotenent-colonelul M.N. Kozin:

— S-a primit misiunea de luptă. Rog să rămînă numai comandanţii de escadrile.

Am ieşit, dar nu ne-am împrăştiat. Aşteptam să aflăm cine va zbura. Poate, de data asta, voi fi şi eu inclusă în echipajul de luptă. Era un vis nutrit cu sfială. Deşi cu toţii foarte emoţionaţi, şi bobocii, şi veteranii, nici unul nu lăsa să i se citească încordarea pe faţă.

— Sokolov, Egorova, Vahramov, Taseţ, Rjevski, la comandant! — a ordonat şeful de stat major, ieşind din adăpost.

Ce gînduri m-au frămîntat înaintea primului meu zbor de luptă pe un avion de asalt?... Greu de spus. Teamă n-aveam. O învinsese bucuria de a fi strigată în prima grupă. Nu trebuia să mă fac de rîs, asta ştiam bine. Eram doar singura femeie printre atîţia bărbaţi.

Sîntem în cabine. Aşteptăm comanda de decolare. Deasupra punctului de comandă apare racheta verde... Decolăm. Caut să mă ţin cît mai aproape de Karev, capul formaţiei, de teamă să nu rămîn în urmă. El execută o manevră împotriva focului antiaerian, fac şi eu la fel, zboară în picaj, şi eu la fel, deschide focul, - deschid şi eu focul. Lansez apoi bombele, imediat după ce le lansează el.

Cînd ies din atac, după al patrulea asalt asupra ţintei, mă pierd de formaţie. Acum zbor singură, prin pînza deasă de explozii ale proiectilelor antiaeriene. Caut cu privirea grupa şi... nu o văd. Două avioane, ca doi ereţi, se reped spre mine. La început, le iau drept avioanele noastre, de tip IAK-1, dar cînd un snop de gloanţe de mitralieră se abate asupra dreptei mele şi aparatele virează, pregătindu-se să mă atace din nou, înţeleg: inamicul! Avionul de asalt zboară cu o viteză mai mică decît Messerschmittul. Aşa că după ce trag cu mitraliera şi cu tunul, cele două aparate trec în faţa mea, exact în dreptul liniei mele de ochire. Apăs pe toate butoanele, dar fără rezultat. Am epuizat întreaga rezervă de muniţii asupra ţintei, ceea ce n-aveam voie.

Mă salvează avioanele de vînătoare, care doboară un avion inamic. Aşa ajung cu bine la aerodrom. Cînd se face analiza zborului, căpitanul Karev mă critică severcă am rămas în urma grupei, explicînd cu amănunte greşelile mele. În încheiere, îmi spune dojenitor:

— Mulţumeşte avioanelor de vînătoare!

Fii tare, surioară!

Zburăm spre Malaia Zemlea. Atacăm poziţiile de pe „Linia albastră", bombardăm navele inamice aflate în mare, efectuăm atacuri asupra nodurilor de cale ferată şi aerodromurilor. Fără să luăm în seamă oboseala, pierderile camarazilor...

Odată am decolat pentru a executa o misiune de luptă obişnuită. În apropiere de Marea de Azov, ne-a întîmpinat de pe litoral un puternic foc de artilerie antiaeriană. Cîteva avioane de vînătoare ale inamicului ne-au interceptat şi ele. Şase aparate de-ale noastre, de tip LAGG, s-au angajat într-o luptă inegală cu duşmanul. Am continuat să zburăm fără acoperire aeriană.

După o vreme, am ajuns exact deasupra unui aerodrom duşman. M-am uitat spre pămînt şi am înlemnit: jos staţionau, pentru alimentare vreo 30, poate şi mai multe, avioane de bombardament bimotor. Iar în întîmpinarea noastră, de pe pista de decolare-aterizare se ridicau în aer Messerschmitturi. Capul formaţiei, căpitanul Usov, fără să stea prea mult pe gînduri, a deschis focul asupra avioanelor de vînătoare. Noi, cei din formaţie, l-am susţinut. Am tras cu tunurile şi cu mitralierele. Usov a scos din luptă două Messe schmitturi, care nu au mai avut timp mici să decoleze. Eu am continuat să trag serii lungi de mitralieră asupra avioanelor de bombardament aflate la sol. După ce am depăşit aerodromul, ne-am întors şi am executat din nou un atac cu bombe, după care ne-am îndreptat spre casă. În acea zi nu au revenit la sol cinci echipaje.

Am ieşit din cabiuă şi, fără să-mi scot paraşuta şi casca, m-am îndepărtat de avion. Nu mă mai puteam stăpîni. Am căzut în genunchi şi am izbucnit în plîns. Mecanicii strîngeau în tăcere prelatele

avioanelor care nu se întorseseră, iar eu plîngeam, avînd proaspete pe retină momentele în care camarazii mei de luptă cădeau ca niște păsări atinse mortal, se prăbușeau în mare sau pe pămînt, la inamic.

— Ești tare obosită Egorova, nu-i așa?, aud glasul comandantului de regiment. Odihnește-te și liniștește-te, n-o să te mai includ în grupa care urmează să plece în misiune.

— Ba nu, vreau să zbor! am sărit ca arsă. Vă rog să nu faceți excepții, nu mă jigniți.

Așa că avionul îmi este din nou alimentat, îi sînt acroșate bombele și proiectilele reactive, verificate tunurile și mitralierele. Văd în aer racheta de semnalizare și, ștergîndu-mi din mers lacrimile, mă urc repede în cabină. Capul formației este Piotr Timofeevici Karev. Îmi place să zbor cu el. Un altul mai bun nu există în tot regimentul. Pe deasupra, cu el nu ai nici o șansă să ațipești în timpul zborului: spune mereu o glumă sau o vorbă de duh care te dispune. Nici nu iei seama cînd ai executat trei-patru atacuri asupra țintei. În momentele foarte grele, Karev mă încuraja: „Fii tare, surioară!". Executase zboruri extrem de îndrăznețe, dar soarta îl cruțase.

După ce am încheiat asaltul, ne-am îndreptat spre mare. Jos, sub noi, pluteau, ca niște uriașe ciuperci, cupole albe: parașutele piloților de pe avioanele doborîte. Aveam încă două bombe nelansate. În spatele meu — două Messerschmitturi. În față, pe direcția mea de zbor — un șlep încărcat: tentație mare. N-am rezistat. Am tras de manetă și am lansat bombele.

Încă înainte să aterizez pe aerodrom, căpitanul Karev și avioanele de însoțire raportaseră prin radio că scufundasem o navă de transport germană. Curînd, pe bluza mea, alături de ordinul „Drapelul roșu", strălucea medalia „Pentru curaj".

Cine este gata pentru o misiune specială?

La sfîrșitul lunii mai 1943, comandantul regimentului, locotenent-colonelul M.N. Kozin, ne-a adunat pe toți pe aerodrom și ne-a spus:

— Tovarăși piloți! Cine este gata să execute o misiune specială să iasă din rînd.

Toți ca unul am făcut un pas înainte.

— Nu, așa nu merge! — a zîmbit Kozin. O să selecționez eu.

— Maior Kerov, trei pași înainte...

Pavel Kerov, comandantul primei escadrile, veteranul regimentului, maestrul loviturilor de asalt.

— Egorova — mi-am auzit numele, Strahov, Tișcenko, Grudneak... În acest grup au intrat trei comandanți de escadrilă, toți comandanții de patrule, piloții principali cu mare experiență de luptă — în total 19 oameni.

În ajunul decolării, grupul a fost primit de comandantul frontului, generalul I.E. Petrov, și de comandantul Armatei 4 aeriene, generalul K.A. Verșinin.

— Tovarăși, din punct de vedere al concepției, misiunea voastră este simplă, din cel al execuției însă este foarte grea — ne-a spus I.E. Petrov, potrivindu-și ochelarii și bîlbîindu-se ușor. Trupele noastre trebuie să străpungă „Linia albastră". Dar mai înainte, le vom masca. Vom crea o perdea de fum. Ceea ce și constituie sarcina voastră.

Apoi generalul Verșinin ne-a explicat cum trebuie să îndeplinim misiunea. Urma să zburăm la înălțime mică, fără bombe, fără proiectile reactive, fără muniție, fără trăgători și fără mitraliere. Cu cît zburam mai jos, cu atît era mai bine. În locul bombelor, pe dispozitivele de acroșat bombe, aveam agățate baloane grele cu gaz, care în contact cu aerul produceau fum.

— Veți acționa în felul următor — a continuat generalul Verșinin. Cum vedeți că cel din față a lansat fum, la maximum trei secunde apăsați și voi pe trăgaci. Rețineți că veți zbura prin foc. Nu-mi rămîne decît să vă urez succes în misiune și să vă întoarceți sănătoși. Dacă cineva s-a răzgîndit... să spună. Nu vă jenați, e dreptul vostru să renunțați.

26 mai 1943. Cînd am pornit cu mașina spre aerodrom, abia mijea de ziuă. Mihail Nikolaevici Kozin, întotdeauna vesel și comunicativ, era mai întunecat decît un nor. Poate era supărat că nu fusese selectat să zboare, poate ne purta de grijă nouă... Deodată, cineva a izbit puternic în cabina șoferului și cîteva voci au strigat în cor: „Oprește! Oprește!". Șoferul a pus frînă. Imediat, altcineva a spus: „Dă înapoi!". Ce se întîmplase? Ne traversase drumul o pisică. Piloții nu erau superstițioși, dar o anumită încordare nervoasă în fața pericolului își spunea cuvîntul. S-au făcut fel și fel de glume pe un fond de veselie generală, încît dacă cineva ar fi trecut pe lîngă mașina noastră ar fi crezut că niște tineri veseli, ușor băuți, se întorceau de la o petrecere. Or numai așa nu stăteau lucrurile...

Iată și aerodromul. Personalul tehnic, mecanicii și alți specialiști se precipitau pe lîngă avioane.

Primul a decolat maiorul Kerov. Piloții s-au grupat repede după capul formației, încadrîndu-se în dispozitivul de luptă.

Primul echipaj de femei

„Linia albastră" ne-a întîmpinat cu un foc puternic de artilerie antiaeriană. Trăgeau aruncătoare de mine inamice și mitraliere de mare calibru. Zburam printr-un adevărat iad. Nu puteam schimba nici direcția, nici înălțimea. Trebuia să mergem numai în linie dreaptă. În jur — o mare de foc. Involuntar, m-am sprijinit tare pe spetează blindată. Secundele păreau o veșnicie. Îmi venea să închid ochii, numai să nu mai văd iadul din jur.

Deodată, de sub fuzelajul avionului care zbura în faţa mea a apărut fum. „Douăzeci şi unu, douăzeci şi doi, douăzeci şi trei", — la maximum trei secunde... Tare lungi mi s-au părut aceste trei secunde. În sfîrşit, am apăsat pe trăgaci...

Capul formaţiei şi, după el, şi celelalte avioane de asalt au virat în dreapta, spre răsărit şi au început să ia înălţime. Misiunea a fost îndeplinită.

Sufletul ne era plin de bucurie. Toţi cei nouăsprezece erau teferi. Mai tîrziu am aflat că lansarea perdelei de fum în faţa limitei dinainte a constituit o noutate tactică şi şi-a justificat pe deplin rostul. Hitleriştii, neavînd posibilitatea să vadă ce se petrece în spatele perdelei deuse de fum, au părăsit în panică limita dinainte. Iar trupele sovietice, dezvoltînd succesul, au înaintat timp de şase ore, pe o adîncime de la trei la cinci kilometri.

Iată şi aerodromul nostru. Ca întotdeauna, primul la aterizare este cel cu avionul cel mai avariat. Am aterizat şi eu. Am oprit motorul şi abia după aceea am simţit oboseala. Ca albinele, mecanicul, motoristul, piloţii care nu participaseră la misiune mi-au înconjurat cabina.

— Sînteţi rănită, tovarăşe locotenent? — mi-a strigat armuriera Dusea Nazarkina. Aveţi sînge pe faţă!

— Nu, mi-au crăpat buzele şi sîngerează.

Mecanicul mi-a arătat o gaură mare în aripa stîngă a avionului. Am zburat şi habar n-am avut că „Iliuşa" al meu era grav rănit. Viteazul!

Primul meu trăgător a fost sergentul Makosov, un băiat de 18 ani. N-avea deloc aspect de militar, dar în aer se dovedise un adevărat luptător. Din păcate, nu mi-a fost dat să zbor de multe ori cu el. Fusese rănit în timpul unei misiuni de luptă. Cînd m-am dus să-l vizitez la infirmerie, am auzit pe cineva plîngînd înăbuşit în spatele meu. M-am apropiat. Era Dusea Nazarkina. Stătea pe o ladă de muniţii şi plîngea.

În regiment, Dusea era foarte iubită. Plină de elan, veselă şi foarte muncitoare, toţi o simpatizau pe armuricră. Nu înţelegeam ce i se întîmplase. Emoţionată, Dusea mi-a povestit despre marea ei dragoste pentru Serioja Bondarev, mecanic de avion, care zburase în locul unui trăgător aerian şi nu se mai întorsese din misiune. Încet, încet, Dusea s-a liniştit, apoi a început să mă roage:

— Tovarăşe locotenent! Anna Aleksandrovna! Vă rog luaţi-mă cu dumneavoastră ca trăgător. Cunosc toate procedeele şi calculele de ochire, toate siluetele avioanelor inamice, ştiu să trag bine. Luaţi-mă! Vreau să-l răzbun pe Serioja...

— Dar am trăgător, Dusea, pe Makosov — i-am răspuns, surprinsă de cererea ei.

— Este răuit, cum o să tragă el? Are mîna dreaptă lovită.

Am încercat să o conving să renunţe, i-am povestit cît de greu este să zbori ca trăgător pe un avion de asalt şi cît de mulţi dintre ei mor.

— Totuşi, luaţi-mă cu dumneavoastră, susţineţi cererea mea la conducerea regimentului. Raportul îl scriu şi acum.

Peste vreo două săptămîni, Nazarkina a fost numită trăgător aerian pe avionul meu. Aşa s-a constituit în regimentul nostru primul echipaj format din femei. Într-unul dintre zboruri, Dusea a observat prima un Messerschmitt, care executa un atac în picaj asupra grupei noastre. Imediat, a lansat o rachetă de semnalizare în direcţia acestuia, înştiinţînd pe toţi piloţii despre pericolul iminent. Totodată, a deschis focul asupra inamicului cu atîta eficacitate, încît acesta a virat într-o parte, învăluit de fum.

Cu Nazarkina am gustat bucuria multor victorii, luptînd în spaţiul aerian de deasupra peninsulelor Taman şi Kerci. Însă cea mai mare bucurie pentru toţi cei din regiment a fost ştirea despre străpungerea deplină a „Liniei albastre". Trupele noastre au trecut la ofensivă spre vest, eliberînd noi şi noi raioane ale patriei.

În româneşte de:
Victor BOLDESCU

CLIO ANUNTA

Cucuteni — 5 000

Cum se ştie în 1984, a fost marcată împlinirea unui secol de la cele dintîi cercetări[1] care au pus în evidenţă o cultură eneolitică de excepţională însemnătate pentru studierea civilizaţiei omenirii, cultura Cucuteni, cunoscută ca una din cele mai vestite din lume, fiind comparată, încă de la evidenţierea ei, cu civilizaţiile dezvoltate în podişul Anatoliei şi în Mesopotamia. Dar nu numai neoliticul ci şi alte epoci istorice şi-au găsit o strălucită reflectare în vestigii istorice descoperite pe meleagurile comunei ce poartă numele acestei culturi, comuna Cucuteni, judeţul Iaşi. La doar cîteva sute de metri de locul unde Teodor Burada a găsit splendidele vase cu ornamente policrome, a fost descoperit acum cîţiva ani un excepţional mormînt princiar getic[2] (amenajat în prezent ca un punct muzeal de mare atractivitate); pe raza satului Răiceni, aparţinînd comunei, a fost găsit un fastuos tezaur cu podoabe din aur[3], datînd din sec. IV-III î.e.n. În sfîrşit, aşezarea medievală Cucuteni şi-a sărbătorit şi ea o jumătate de mileniu de atestare documentară.

Firesc că noi, locuitorii comunei, ne mîndrim cu locurile noastre atît de încărcate de vestigii ale trecutului. Aniversarea centenarului descoperirilor eneolitice a coincis cu aniversarea a cinci milenii de existenţă a culturii Cucuteni. Pentru marcarea acestei duble sărbători în chip omagial a fost bătută o medalie aniversativă, a cărei imagine o înfăţişăm cititorilor revistei Magazin istoric.

Mihai TUN,
primarul comunei Cucuteni

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 12/1984; 5/1982; 5/1976.

UN ROMÂN ÎN CONGO

1898

Sever Pleniceanu

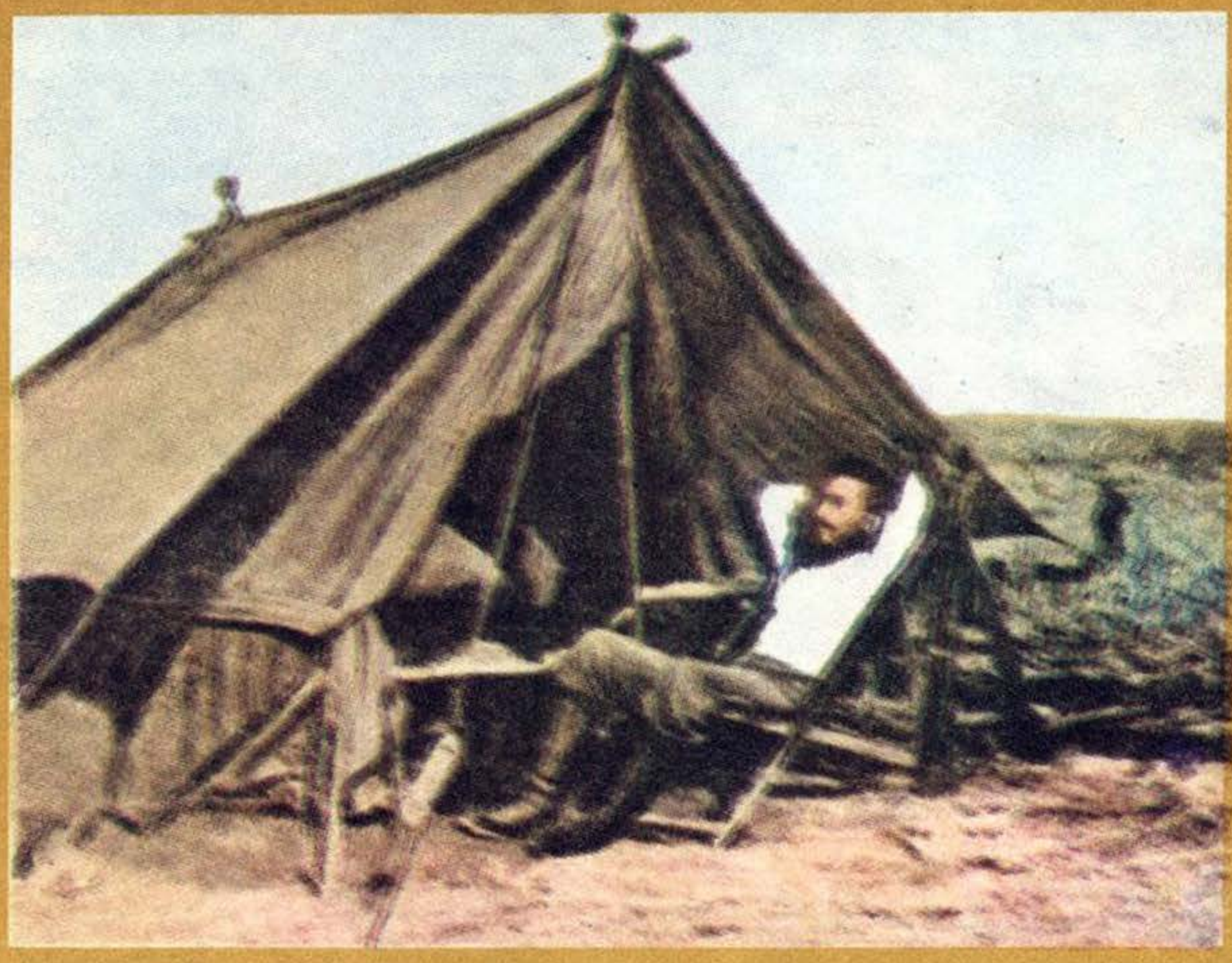

Printre pasagerii care într-una din zilele de la începutul anului 1898 se îmbarcau pe vasul „Leopoldville" se afla și tînărul român Sever Pleniceanu. Se născuse la Plenița, la 8 aprilie 1867. În 1897 absolvise Școala de ofițeri de cavalerie de la Ypres (Belgia). După un an, dornic să-și satisfacă una din marile sale pasiuni — călătoriile —, s-a angajat ca ofițer în cadrul trupelor belgiene din Congo. Nu urmărea atît realizarea unei carieре militare, cît îndeplinirea dorinței de a călători, în Africa.

Imediat după sosirea sa la Leopoldville a semnat un contract cu administrația locală, în baza căruia a efectuat pînă la începutul anului 1899 o

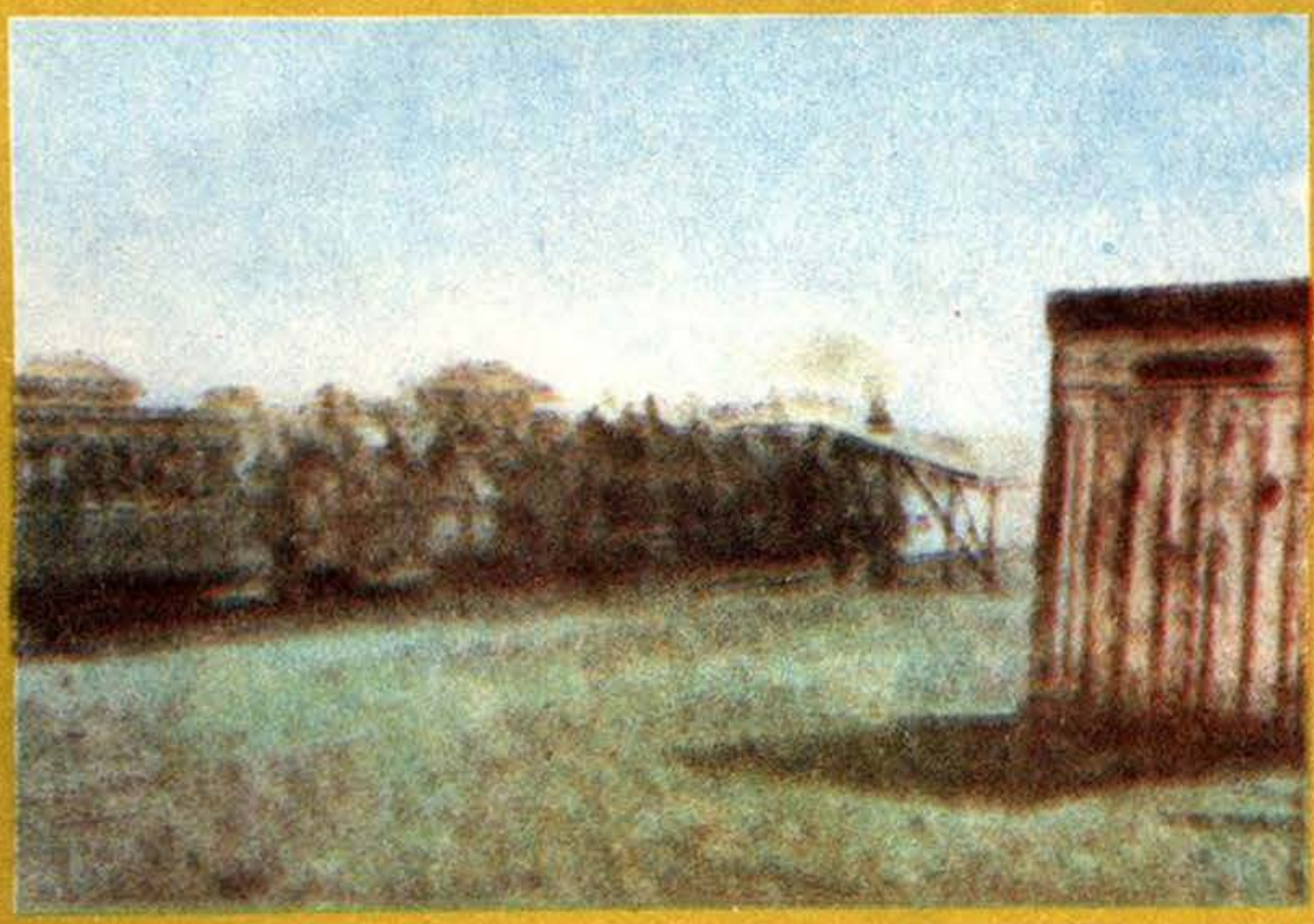

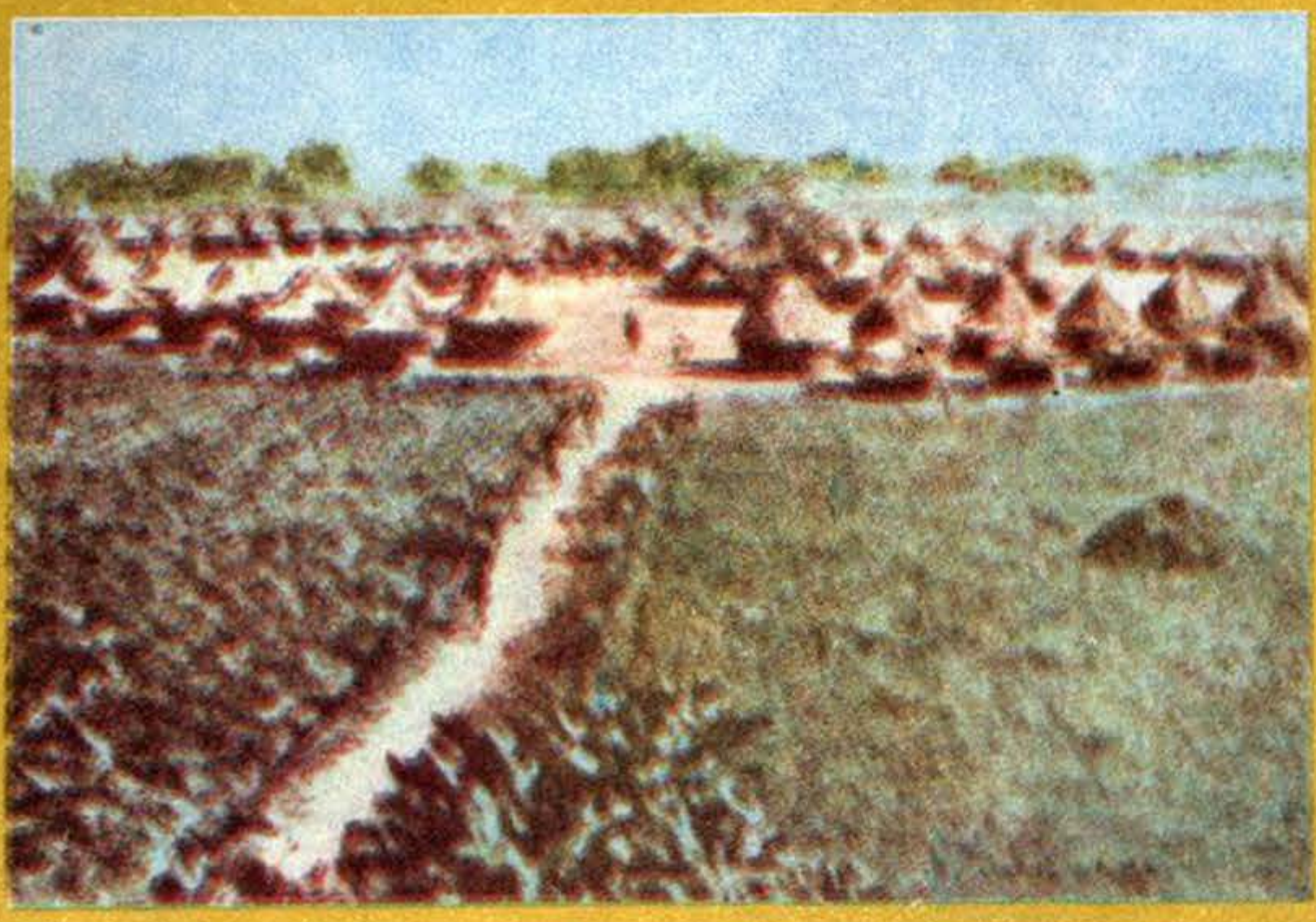

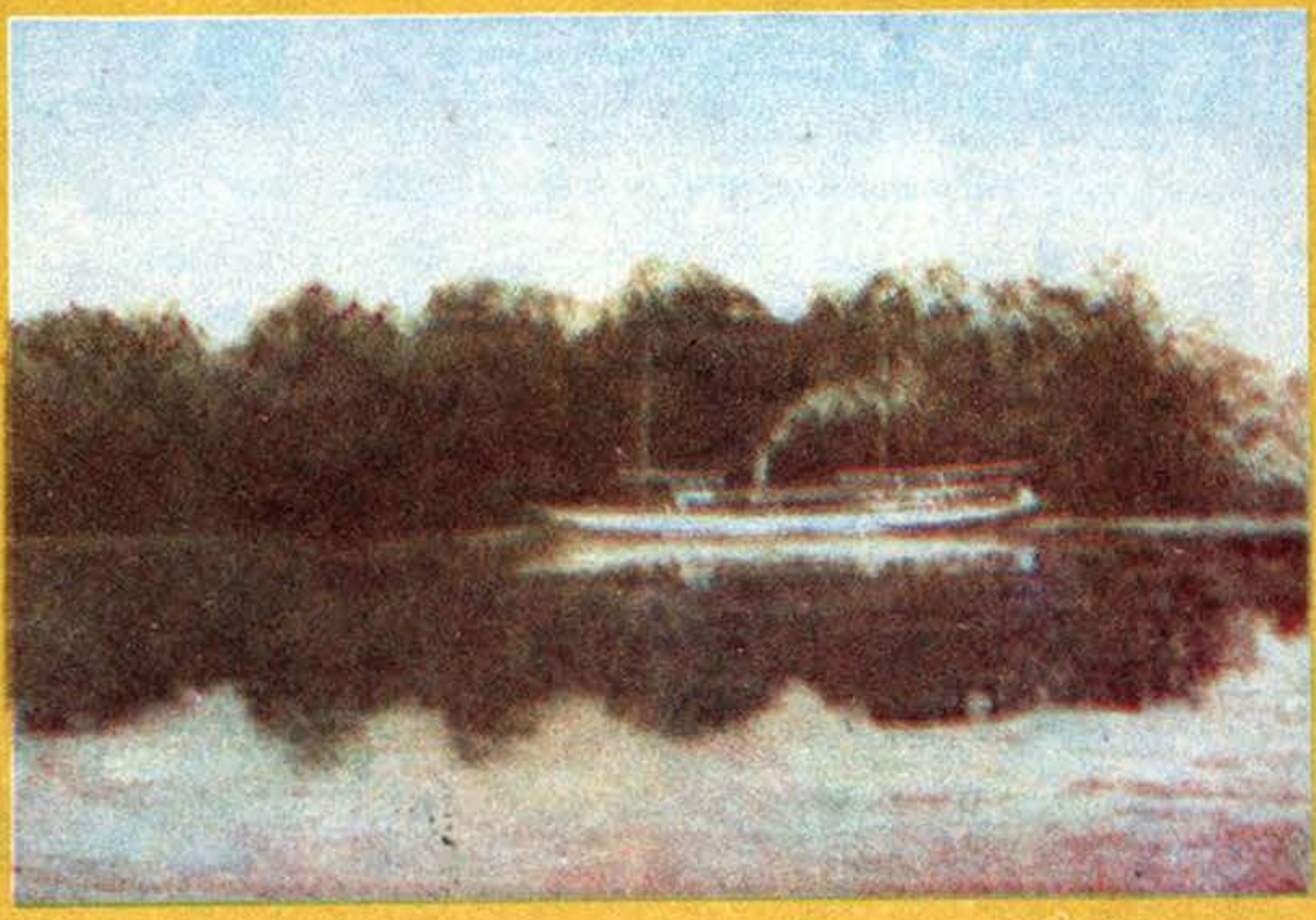

serie de măsurători topografice şi topometrice. În aceste operaţii a fost ajutat de indigeni, care l-au condus prin regiuni necunoscute de europeni.

Mulţumite de activitatea sa, autorităţile din Leopoldville i-au încredinţat conducerea unei expediţii de-a lungul fluviului Congo şi a afluenţilor săi din nord. Astfel, „pe căi de ape şi prin desimea pădurilor ecuatoriale“, cum scria Val Tebeica într-o evocare pe care i-a consacrat-o în volumul Români pe şapte continente, Sever Pleniceanu a parcurs peste 3 000 kilometri, fiind, cum preciza acelaşi autor, „primul român care străbate Africa pe o asemenea distanţă şi unul dintre primii călători europeni ajunşi în regiunile ecuatoriale locuite de pigmei“.

În timpul celor trei ani de şedere în Africa, Sever Pleniceanu a făcut numeroase cercetări şi observaţii privind geografia, clima, reţeaua hidrografică şi starea drumurilor din zonele cutreierate, a cules date etnografice, istorice şi folclorice despre triburile întîlnite. Multe din acestea se regăsesc în comunicarea pe care a ţinut-o la 15 martie 1902

în cadrul Societății Geografice Române, al cărei membru era.

Prin observațiile sale complexe vizînd o multitudine de aspecte ale „Continentului negru" necercetate pînă la el, Sever Pleniceanu poate fi considerat unul dintre cei mai de seamă exploratori ai Africii Centrale de la sfîrșitul secolului trecut, numele său stînd cu cinste alături de cele ale celebrilor D. Livingstone, Georg Schweinfurth sau H.M. Stanley.

Viața și activitatea lui Sever Pleniceanu (decedat în 1927) sînt astăzi binecunoscute, grație unor pagini pe care i le-au consacrat V. Hilt, V. Tebeica și Mircea Angelescu și care au apărut în 1972, 1975 și, respectiv, 1983. Iată de ce nu am intrat în prea multe amănunte biografice, reținînd doar cîteva care pot servi ca repere în înțelegerea imaginilor alăturate. Valoroase documente istorice despre Africa de la sfîrșitul veacului trecut sînt și fotografiile realizate de Sever Pleniceanu și publicate de el, în 1902, la Craiova, împreună cu comunicarea amintită mai sus.

B. VALENTIN

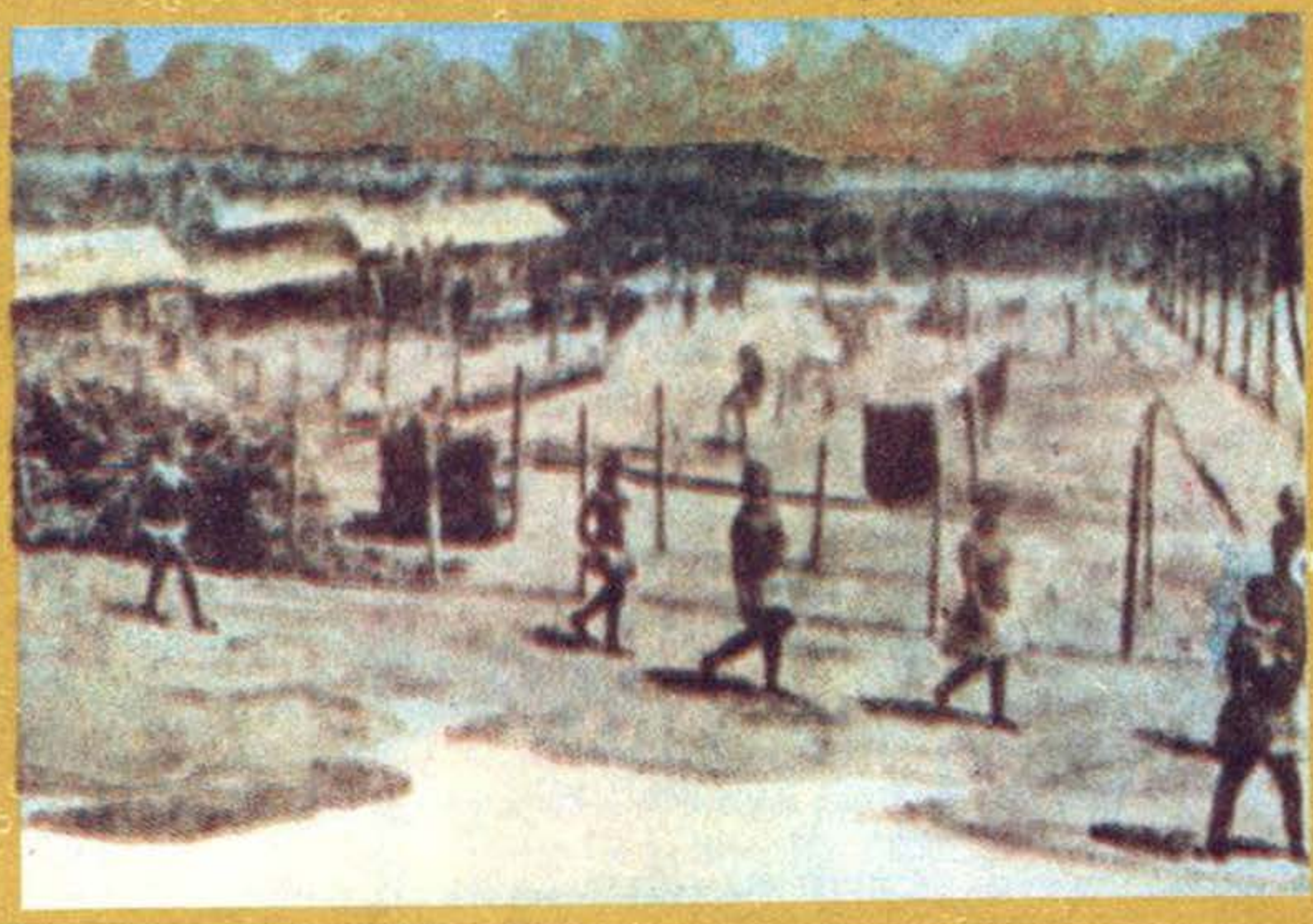

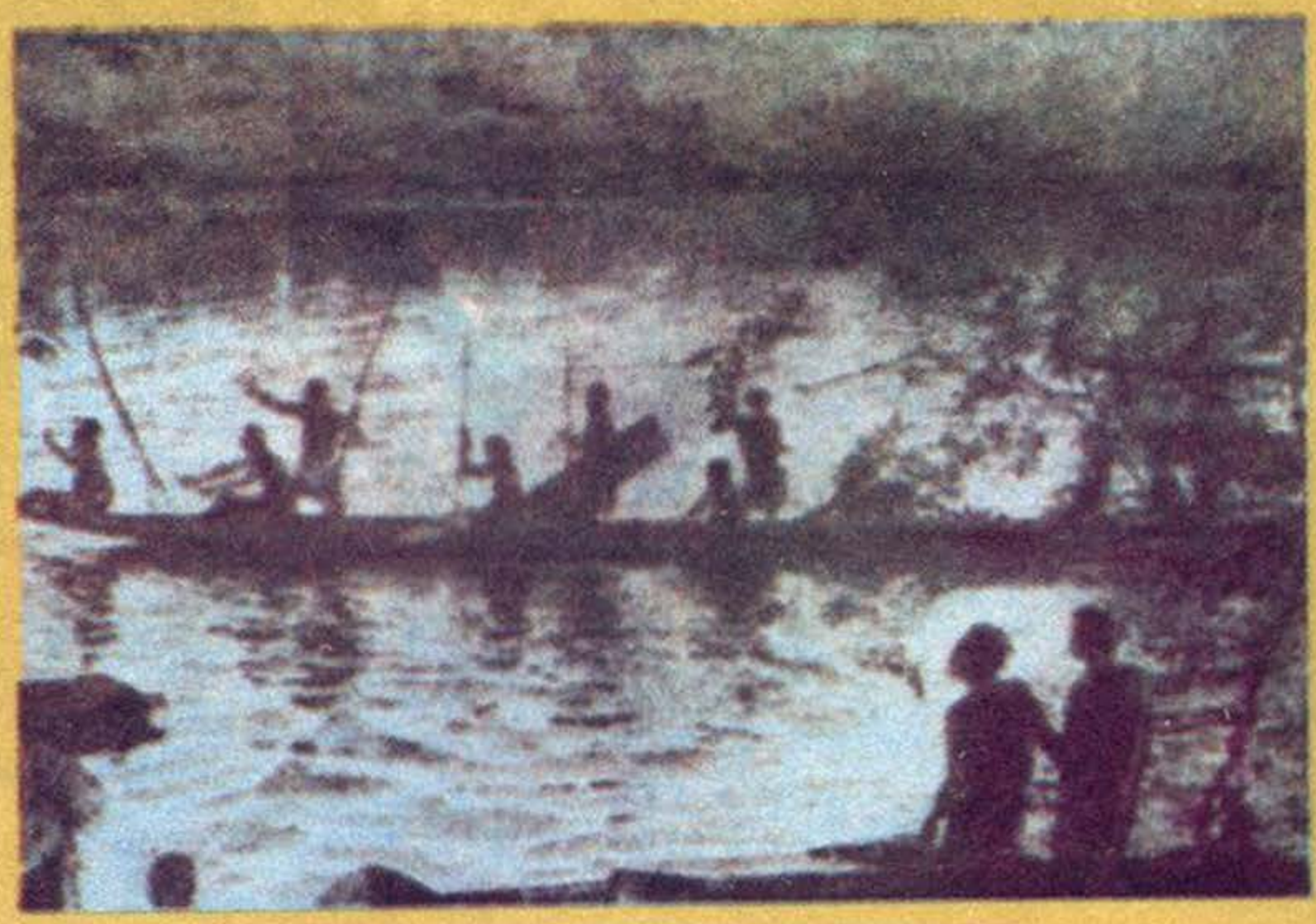

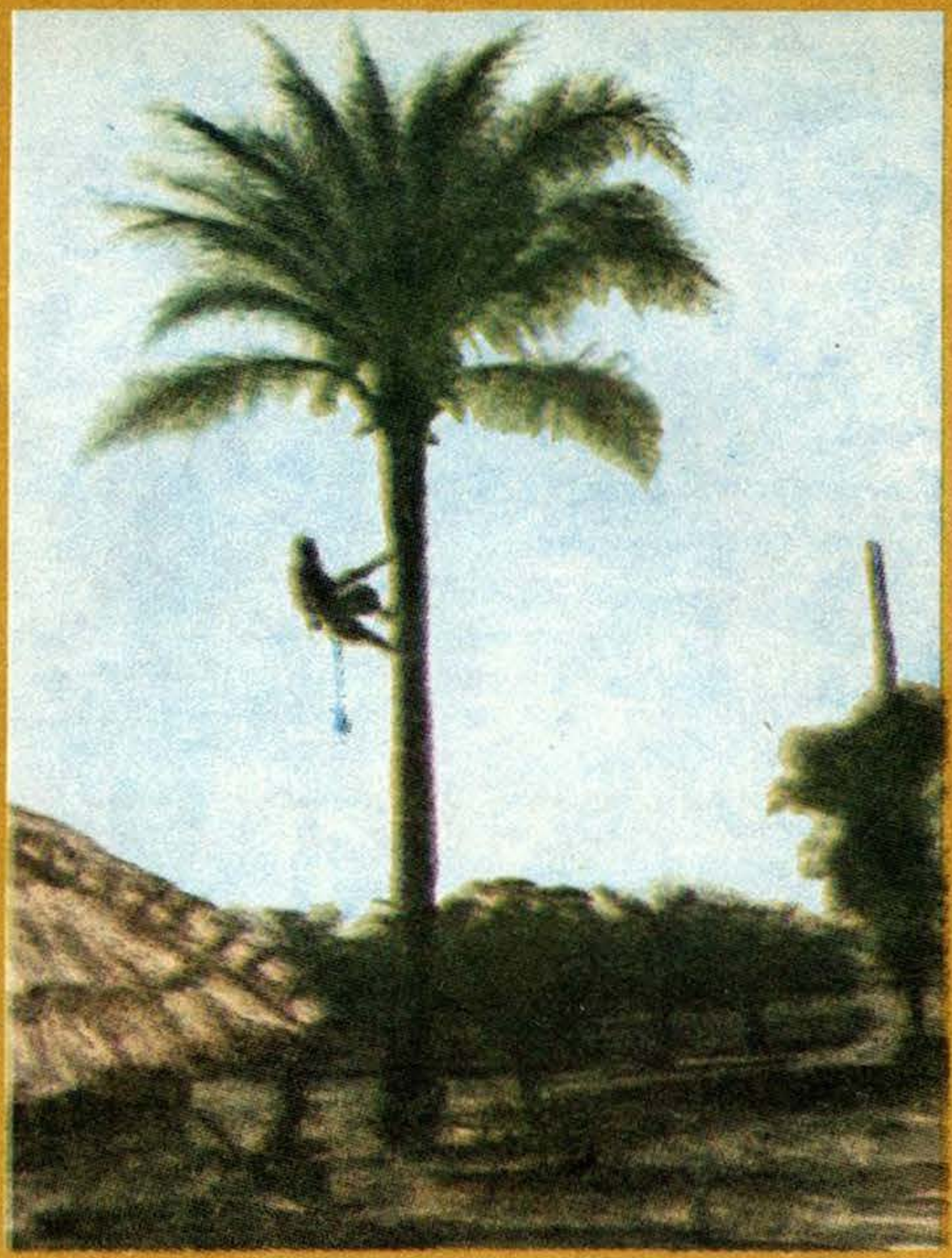

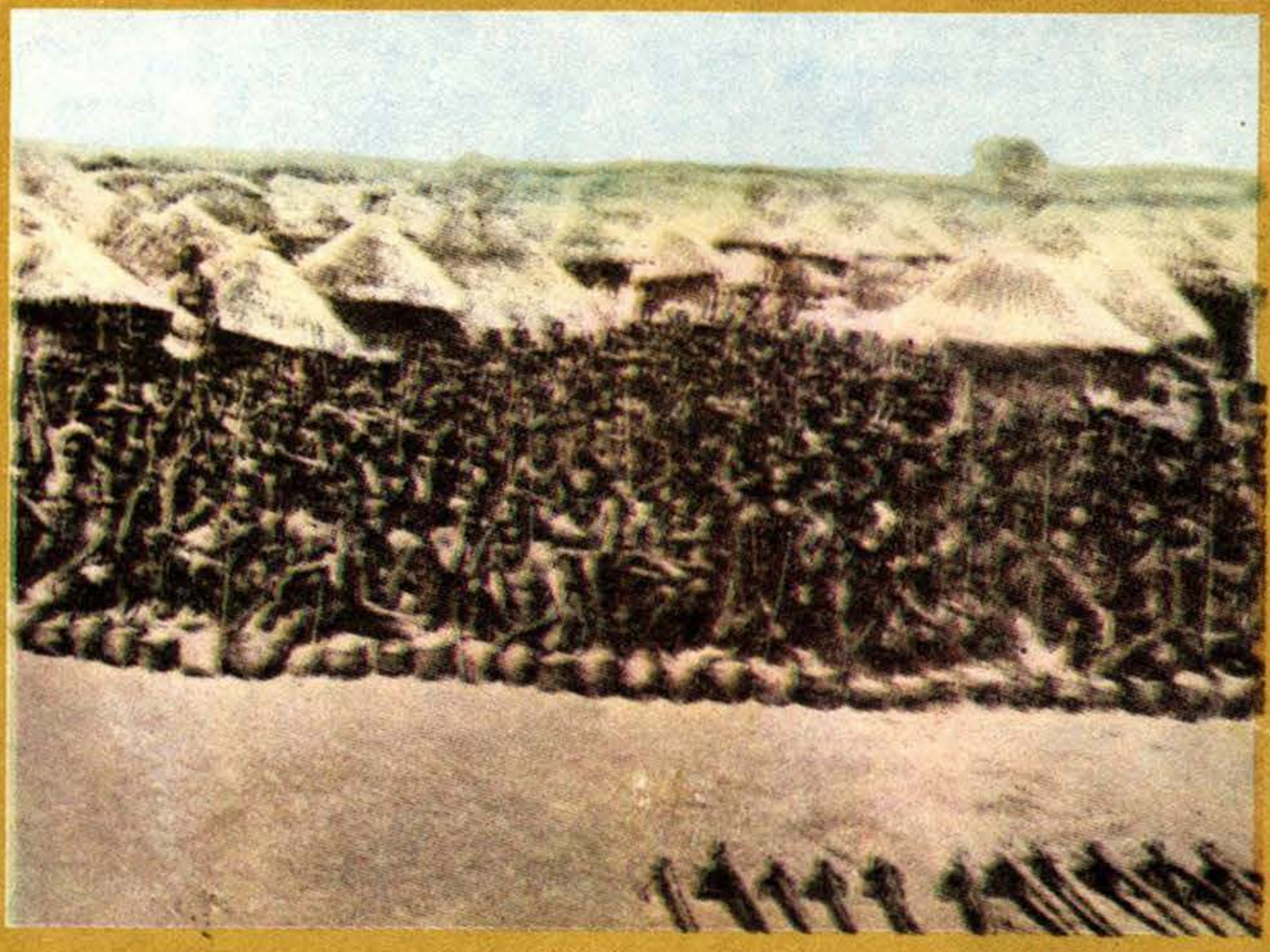

PE URMELE STRĂMOŞILOR (V)

ION POPESCU-PUŢURI

Pe efigiile unor monede emise de suveranii arsacizi, ca şi în scene înfăţişînd zeificarea regilor daci europeni (vezi descrierea mormîntului regelui get de la Sveştari[1] din Bulgaria, recent descoperit), conducătorii respectivelor state sînt înfăţişaţi călări pe cai. In timp ce regele regilor primea coroana de zeificare de la zeiţa Victoriei, în prezenţa zeiţei dreptăţii, calul făcea şi el un gest de închinare ridicînd piciorul stîng şi aplecîndu-şi capul pentru a fi zeificat împreună cu stăpînul. Numai astfel calul, devenit şi el nemuritor, putea duce pe spinarea lui un rege nemuritor.

Stăpînul, regele regilor, era înmormîntat împreună cu calul său — fapt ilustrat de mormîntul princiar cu tumul de la Agighiol (judeţul Tulcea), unde s-au găsit osemintele a trei cai, îngropaţi odată cu Cotiso, regele geţilor, care domnea în secolul V î.e.n.

In întreaga artă a antichităţii este des întîlnită imaginea Călăreţului trac, de fapt dac, reprezentare îndeobşte recunoscută ca aparţinînd traco-daco-geţilor şi care constituie o trăsătură ce-i individualizează în raport de celelalte popoare. Pretutindeni, în cultura neamurilor geto-dacice, calul este prezent. Descoperirile arheologice din spaţiul carpato-dunăreano-pontic evidenţiază o bogăţie de fragmente de ceramică pictată (aşa cum sînt cele de la Grădiştea Muncelului, capitala puternicului regat dac), în care calul figurează la loc central. Pe reversul monedelor dacice, calul apare, de asemenea, foarte des.

Istoricii şi arheologii sînt unanimi în a aprecia că reprezentările zoomorfe, în special ale cailor, sînt specifice geto-dacilor. Deşi, începînd cu autorii antici, scrierile au evocat deseori iscusinţa călăreţilor geto-daci şi valoarea cailor acestora totuşi rolul deosebit al cailor în istoria strămoşilor noştri n-a fost încă evidenţiat în reala sa lumină. Geto-dacii preţuiau mult caii, întrucît această specie de animale a apărut şi a fost domesticită în spaţiul dunăreano-pontic. Aici, pe locurile stăpînite de strămoşii noştri, a apărut — după cum apreciază profesorul universitar Louis de la Vallée Poussin, în lucrarea sa intitulată Indo-europenii şi indo-iranienii. India pînă spre anul 300 î.e.n. publicată la Paris în 1936 — cu mii, poate cu zeci de mii de ani în urmă — nu numai primul hominid şi cea mai veche limbă vorbită de aşa-zişii indo-europeni, dar şi animalele domestice, printre care la loc de frunte se situează calul.

Savantul francez, bazîndu-se pe o seamă de referiri ale istoricilor, apreciază că locul de apariţie al calului nu putea fi altul decît spaţiul carpato-dunăreano-pontic. „Nici un alt relief — apreciază el — nu prezintă o atare varietate de caracteristici geografice“ ca spaţiul locuit de geto-daci, „ţară — după cum remarca el — închisă la răsărit de Carpaţi, şi la sud de Balcani. Este o ţară fertilă“. „Calul — continuă Vallée Poussin — este un copil al cîmpiei deschise, mînzul încă de la naştere este capabil să salte lîngă mama sa şi s-o însoţească totdeauna în plecările şi sosirile sale“.

Dacia străveche, este, prin urmare, una din zonele de origine a acestei specii. Nu este întîmplător, după cum se evidenţiază în o seamă de documente, că în urmă cu secole pe teritoriul străvechii Dacii se găseau cai deosebit de preţuiţi pentru calităţile lor. Faptul că otomanii cereau, în dar, anual un număr din aceşti cai este, desigur, o confirmare a valorii lor deosebite.

Calul — care se bucura de multă grijă din partea strămoşilor noştri — l-a purtat pe dacii europeni în roirea lor pînă în cele mai îndepărtate ţinuturi ale lumii, pînă la fluviul Galben, în răsăritul Asiei. Cu ajutorul lor, strămoşii noştri s-au luptat vitejeşte în nenumărate bătălii cu cotropitorii. Răspîndit în toate colţurile lumii, calul a devenit un bun al oamenilor şi se poate spune că, pînă la apariţia maşinismului, a „cailor-putere“ din epoca modernă, a dus pe spatele lui civilizaţia lumii.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1985.

LABIENUS este trimis la regele parţilor de ucigaşii lui Cesar, pentru a-i cere ajutor. II, 120; rămîne la curtea lui Orodes şi îi oferă cucerirea Siriei. II, 121; succesele lui, II, 121, 122, 123, 124; la titlul de *Parthicus Imperator*, II, 124; este învins de Ventidius şi trece în insula Cipru, unde este ucis. I, 88; II, 126, 127.

LAODICE, soţia lui Antiochus Zeul, îl otrăveşte şi pune pe tron pe fiul său Seleucos II, vol. I, 295; ea ucide pe Berenice, sora regelui Egiptului, împreună cu copilul ei, *ibid*. LAODICE, fiica lui Antiochus Epiphanes, conspiră cu Heraclide împotriva lui Demetrius Soter, I, 346.

LEPONES, popor puternic, supus Arsacizilor, II, 273.

LESGHIS, vezi KHOUNSAG şi AVARI.

LOLLIUS este făcut de August mentorul lui Caius Cesar [Germanicus], I, 154.

LUCILIUS, locţiitor al lui Lucullus, I, 74.

LUCULLUS trimite pe Lucilius la regele parţilor pentru a-i propune o alianţă cu romanii, I, 74; II, 97; soldaţii săi îl forţează să ridice asediul oraşului Artaxate, I, 97; învingător asupra lui Tigran, el este înlocuit de Pompei din conducerea armatei romane, I, 72

LYCUS, astăzi marele Zab, II, 22, 23.
LYSANIAS, rege al Iturecl, îndeamnă pe Barzapharne (Parzap'hran) să pună pe Antigone pe tronul Iudcei, II, 122.
LYSIAS, tutore al lui Antiochus V, regele Siriei, este ucis de Demetrius Soter, I, 342.
MAANU, forțează pe Bakrou, regele Edessei, să împartă puterea cu el, I, 107; nu domnește decît patru luni; *ibid.*; numele de Maanu este comun mai multor regi ai Edessei; este alterat în Mannos sau Manus de către romani, I, 108; Maanou, contemporan cu Bakrou, pare identic cu Monobaze sau Manovaz, *ibid.* MAANOU, supranumit Zeul, rege al Edessei; durata domniei, I, 109, 439; trădează pe Crassus, I, 109; vezi notele editorului, II, 318 și 319. MAANOU, supranumit Safeloul sau Sapheloul, rege al Edessei; durata domniei sale, I, 111; acest prinț este probabil același cu Arscham, I, 112. MAANOU, rege al Edessei, fiul precedentului; durata domniei sale, I, 115. MAANOU, rege al Edessei, fiul lui Izate, durata domniei sale, I, 144, 157, 160; este constrîns să se refugieze la romani, I, 160; identic cu Abgare, I, 158. MAANOU, rege al Edessei, fiul lui Abgare, același cu Anani sau Ananoun, I, 147; durata domniei sale, I, 148; identic cu Monobaze II, vol. I, 148; vezi notele editorului, II, 319. MAANOU, rege al Edessei, frate al precedentului; durata domniei, I, 148.
MACCABEI (Frații). Eroare relevată în a doua *Carte a Macabeilor*, II, 40-42.
MACORUS, vezi ABGARUS.
MADAIM, vezi CTESIPHON.
MAHOUI-SOURY, rege în Merou, trădează pe aliatul său Iezdedjerd, II, 236.
MALCHUS, rege al nabateenilor, Ventidius îi impune un mare tribut, II, 128.
MAMIGONEENI, nume al unei familii armene care s-a stabilit în Grecia, II, 291.
MANNUS, prinț arab, susține pe Mebarsape, regele Addiabenei, împotriva romanilor, I, 160; este probabil identic cu Maanou, fiul lui Abgare, I, 160.
MANOVAZ, nume dat de sirieni lui Arscham, I, 93; identic cu *Mannos*, *Maanou* și *Monobaze*, I, 108, 112; generic al prinților din Addiabene, I, 124; numele șefului familiei armene a Manovaseanilor, I, 125.
MANTIANUS (lac), vezi Lacul Ourmiah.
MARCUS-ANTONIUS, vezi ANTONIUS.
MAR-IBAS-CADINA, autor al unei istorii din care Movses Khorenați citează multe fragmente ciudate, I, 237.
MARZII, popor scitic răspîndit în Persia, I, 332; învins de Phraate I, regele parților, I, 331; un mare număr de marzi sînt transportați în Parthyene, I, 333; marzii atacă pe Corbulon, II, 210.
MAROCHUS, vezi ABGARUS.
MASOUDY, scriitor arab; exactitatea calculului său referitor la durata dinastiei Arsacizilor, II, 236.
MASSAGEȚI, nume dat de greci popoarelor care locuiau în nordul și estul Mării Caspice, I, 11; acest nume s-a conservat mult timp la Orientali, *ibid.*; războiul massageților cu perșii, I, 14; sînt numiți în vechile poeme persane turanieni, I, 15; au fost guvernați de prinți arsacizi, I, 21-25; întinderea dominației lor, I, 273-274.
MAZARAS, vezi ABGARUS.
MAZK'HOUTH, nume dat de armeni massageților, I, 21.
MEBARSAPE, rege al Addiabenei, se preface că se supune lui Traian și apoi îl trădează, I, 160.
MEDALII PARTE sau ARSACIDE. Dintre aceste medalii, cele cu legende grecești, unde sînt înscrise titlurile de *rege al regilor* sau *mare-rege*, sînt posterioare lui Mithridate I, vol. I, 185, 439; II, 101; dovadă a acestei asertiuni, I, 185, 190, 440, 448; unde și pentru cine au fost bătute aceste medalii, I, 190, 200, 207, 208; monedele de aramă sau de bronz, fără legende grecești, dar cu date în caractere grecești, au aceeași origine, I, 200, 202; monedele cu adevărat arsacide, I, 202, 203; de unde provin cele mai multe; importanța poporului part, I, 203, 205; medaliile arsacide sînt în număr restrîns, ca și cele ale Baetrianici și Armenici, I, 205, 206; la ce eră se raportează datele înscrise pe ele, I, 206, 209; eroare a celor care admit o eră specială a Arsacizilor, I, 209 și urm.; II, 225, 231; incertitudinea asupra epocii reale cînd a început era Seleucizilor face ca savanții să aibă păreri diferite privind clasificarea medaliilor arsacide, I, 280, 281; motivele ce ne fac să credem că toate medaliile bătute de grecii supuși Imperiului parților se referă la era Seleucizilor începînd din luna octombrie a anului 311 î.e.n., I, 281, 282; titluri atribuite pe medalii regilor arsacizi, I, 436, 438; ele nu pot servi la fixarea cronologiei; pentru ce? II, 223; vezi notele editorului, II, 320-322, 329, 353, 360, 361 și 365. MEDALII BACTRIENE, vezi notele editorului, II, 310-315, 320-328, 355-358. MEDALII GRECO-INDIENE. Vezi notele editorului, *ibid.* MEDALII INDO-SCITICE, vezi notele editorului, *ibid.* MEDIA. Acest regat deține al doilea rang în Imperiul part, I, 91, 179; Marca Medie, a cărei capitală era Ecbatana, a făcut totdeauna parte din domeniul regal al parților, I, 178; ca nu trebuie confundată cu Atropathene, pe care istoricii greci sau latini o numesc Media, I, 178, 352; aceasta devine mai tîrziu apanajul moștenitorilor prezumptivi ai coroanei, I, 178; II, 196; cucerită de parți și reluată de Antiochus cel Mare, I, 316; singura regiune stăpînită de Seleucizi în Asia interioară, I, 350; supusă de Mithirdate I, regele parților, I, 352; cere ajutoare lui Pompei împotriva parților, I, 77, 176; II, 103.
MEHERDATE I, fiul lui Vonones I, este cerut ca rege pentru o parte a parților, II, 193, 198; Claudius ordonă guvernatorului Siriei să-l conducă pînă la Eufrat, II, 198; Meherdate, însoțit de Carrhene, ocupă Ninive și Arbeles, II, 199; trădat de partizanii lui, tînărul prinț este învins și predat lui Gotarzes, care îi taie urechile, II, 199, 200. MEHERDATE II, domnia lui este plasată, fără dată precisă, între domnia lui Chosroes și cea a lui Sanatrices. Vezi lista cronologică a regilor Arsacizi din Persia, II, Tabelul nr. 1.
MEHREHM, general persan, alungat de Kefend, caută azil la sciți, I, 388.
MENANDROS, rege al Bactrianici, ajunge cu cuceririle pînă la gurile Indului, I, 389; vezi notele editorului, II, 356-358.
MESENIA, descrierea acestei țări, II, 78, 80; cărei provincii dădeau anticii acest nume, II, 80; alcătuia un singur regat împreună cu Charachene, II, 80; epoca fondării acestui regat, II, 80; și a distrugerii lui, II, 81.
MESENIENI, se răscoală împotriva tiraniei guvernatorului Himerus, II, 78; ei obligă pe parți să le recunoască independența, II, 78.
MESOPOTAMIA, locuită de o populație foarte amestecată, I, 95; nume dat de armeni părții septentrionale a acestei țări, I, 96; parții apără cu îndîrjire Mesopotamia împotriva lui Antonius, I, 99; ca a fost se pare unită la regatul Armeniei de la fondarea ei, I, 100, 101; romanii refuză să o dea parților, I, 101; mai tîrziu aceștia o supun, I, 113-114; în ce epocă s-a detașat de Armenia și a format un stat independent, I, 156; este cedată romanilor de Erovant, I, 167; Mesopotamia se supune lui Traian, I, 168; este reunită cu Imperiul roman, *ibid.*; romanii nu au deposedat pe prinții Arsacizi care domneau acolo, I, 169; Mesopotamia este invadată de Mithridate I, regele parților, I, 414.
MINNAGAR, bogată cetate din India, pe malul stîng al Indului, I, 393.
MIRKHOND, istoria lui universală, intitulată *Rouzat-essafa* este citată cu ocazia lui Aschek sau Arsaces I, 287-289; vezi notele editorului, II, 345 și 346.
MITHRIDATE, comandant al Ibericii, se căsătorește cu Ardaschama, fiica lui Ardasches, regele Armeniei, I, 62; depindea de Mithridate, satrapul lui Darius, *ibid.*; este numit guvernator al Pontului, *ibid.*; cu ajutorul regelui Armeniei, cucerește Cappadochia și cea mai mare parte din Asia Mică, I, 67; II, 91, 177; alungă pe romani din Asia și invadează Grecia, pe care o supune fără rezistență, I, 68; este constrîns de Sylla să facă o pace rușinoasă, I, 69; supune popoarele din Caucaz și regatul Bosforului, I, 70; reîncepe războiul împotriva romanilor, *ibid.*; ia titlul de rege al regilor și devine independent, *ibid.*; II, 280; învins de Lucullus, imploră protecția lui Tigran, I, 71; II, 279; acesta, uitînd vechile nemulțumiri, refuză să-l predea romanilor, I, 72; Mithridate profită de dezbinările romanilor, pentru a ocupa Pontul, Mica Armenie și Cappadochia, I, 72; scrie regelui parților pentru a-l îndemna să se alăture lui și lui Tigran, *ibid.*, 73; II, 97, 99-102; învins, se retrage dincolo de Caucaz, I, 75; vezi notele editorului, II, 316, 317 și 318. MITHRIDATE I, rege al parților, fiul lui Priapatius, urmează fratelui său Phraate I, care îl preferă copiilor săi, I, 330; 332, 335, 425; trebuie privit ca adevăratul fondator al puterii Arsacizilor, I, 335; elogiul său, I, 336; faptele sale, I, 36, 337, 338, II, 304; întinderea imperiului său, I, 36, 364, 365; II, 304; data primului său război împotriva Seleucizilor, I, 339, 341; cucerește Babilonul; în ce epocă, I, 345, 346; atacă Media, I, 352; și o supune după un război îndelungat, I, 355; data acestei cuceriri, I, 355, 356; atacă Hyrcania și Elymaida, ale cărei temple le jefuiește, I, 356, 357, 361, 362; ia Seleucia și ocupă Susiana, Persia, Carmania și Armenia, I, 363, 364; pune pe fratele său Valarsace pe tronul Armeniei, I, 54, 419; II, 275; îi cedează acestuia Atropatene, I, 56; constituie definitiv Imperiul parților, I, 364; armenii îl numesc Arsaces cel Mare, I, 368; războaiele lui împotriva bactrienilor, I, 384; de la care ocupă cîteva provincii, I, 384, 385; ajunge cu armatele în India, I, 389; II, 275, 304; data acestei expediții, I, 390,

391; atacat de Demetrius Nicator îl învinge și îl ia prizonier, I, 407; II, 275; purtarea față de captivul său, I, 407, 408; îi dă acestuia în căsătorie pe fiica sa Rodogune și promite că îl va repune pe tron, I, 408, 417; cronica lui Appian relativă la această căsătorie, I, 408 și urm.; Mithridate își restabilește autoritatea asupra grecilor din Asia de sus, I, 414; II, 275; romanii îi notifică alianța lor cu evreii, I, 416, 417; confundat de Movses Khorenați cu fiul său Phraate II, vol. I, 417, 418; pe care îl asociase la coroană, I, 80, 437; în ce scop, I, 438; moare probabil otrăvit, II, 2; în ce an, I, 369, 370, 417, 419, 420; dificultatea cronologică a stabilirii duratei domniei lui, I, 419, 422, 424; cronica comisă de Movses Khorenați în această privință, I, 370, 373; data nașterii sale, I, 435; epoca în care domnește singur, *ibid.*; excepționalele sale calități au făcut să fie preferat fratelui său Phraate I, vol. I, 424; primește denumirea de *Theos (Zeu)*, I, 422, 436, 438; titlurl pe care i le conferă medaliile cu legende grecești, I, 440 și urm.; în ce epocă a luat titlul de *rege al regilor* sau *mare rege*, I, 442, 443; se pare că este același cu Artaxerxes, rege al perșilor, citat de Lucian ca un exemplu de longevitate, I, 425-435; vezi notele editorului, II, 349-352, 362 și 363. MITHRIDATE II, regele parților, același cu ARSCHAGAN, I, 373, II, 2, 3; fiul lui Artaban II, el susține pe tatăl său în pretențiile acestuia la coroană, II, 2, 88; urmează lui Artaban II, vol. II, 82; răzbună înfrângerea lui Phraate II, vol. II, 72, 73, 83, 276; diferendele cu regele Armeniei, Ardasches, I, 379. Forțat să-i cedeze titlul de rege al regilor, el își atribuie mai tîrziu titlul pe care îl pierduse, II, 90; data acestui eveniment, *ibid.*; a fost confundat cu Mithridate I, cuceritorul Armeniei I, 82; și cu Mithridate III, învingătorul lui Ortoadiste, I, 82, 83, 93; numeroasele lui războaie, II, 85, 86; este primul dintre regii parți care a întreținut relații cu romanii, II, 91; după ce a propus o alianță lui Sylla, el rupe negocierile, II, 92, 93; durata domniei lui, II, 86, 87, 91; cronica lui Movses Khorenați în această privință, I, 370, 373 și urm.; II, 3, 87; Mithridate II nu lasă moștenitor direct, I, 379; moartea lui este urmată de mari tulburări, de care profită Tigran, regele Armeniei, pentru a urca la primul rang, II, 91, 96; vezi notele editorului, II, 353, 363 și 364; MITHRIDATE III, fiul lui Phraate III, ucide pe tatăl său și urcă pe tron, I, 78; II, 94, 107, 109; poartă război cu Armenia, pentru a pune pe tron pe tînărul Tigran, I, 80; II, 108; forțează pe fratele său Orodes, care se revoltase, să fugă și îi masacrează complicii, I, 81; II, 108; cruzimile lui irită pe mai marii statului, care se ridică împotriva lui, I, 61; II, 108, detronat de Orodes, este constrîns să se mulțumească cu Media, I, 81; II, 108; reia armele, este învins, se refugiază în Siria, I, 81; II, 107, 109; confundat cu Mithridate II, vol. II, 82, 83, 93; îndeamnă pe Gabinius să-i repună pe tron, II, 109; părăsit de guvernatorul roman, cere ajutor arabilor, care îl ajută să ocupe Seleucia și Babilonul, II, 110; Surena îi ia Seleucia, II, 110; asediat în Babilon, el este forțat, prin foamete, să se predea lui Orodes, care îl masacrează, II, 112; data morții sale, II, 112; vezi notele editorului, II, 353

MITHRIDATE, vărul lui Moneses dă sfaturi utile lui Antonius, II, 139.

MITHRIDATE, ginerele regelui Artaban III, este învins de Anilee care, într-o a doua întîlnire, este înfrînt, II, 174.

MITHRIDATE, regele Armeniei, fratele lui Pharasmane, este constrîns de Tiberius să cucerească Armenia, II, 183, 187; el intră în Armenia și o supune, II, 183, 184; este alungat de Artaban, II, 187; Claudius îl repune pe tron, II, 192, 194, 195; în ce epocă, II, 195; primește pe Rhadamiste și îi dă pe fiica lui Zenobia în căsătorie, II, 204; atacat de Pharasmane, el se refugiază în fortărețaa *Gorneae*, unde este silit de Caelius Pollio să trateze cu Rhadamiste, ginerele său, care îl ucide, II, 205; în ce epocă, II, 206.

MITHRIDATE V, cucerește Mesopotamia, II, 283.

MITHRIDATE SINNACES, general part, merge în ajutorul lui Philippos, și învinge pe Demetrius, II, 86.

MNASCYRES sau MNASCIRES, la vîrstă foarte înaintată urmează lui Mithridate II, vol. II, 94; are un concurent în Sanatraces, II, 94; era probabil fiul lui Phraate I, vol. II, 95; moartea lui, II, 96; durata domniei sale, II, 94, 101; vezi notele editorului, II, 364.

MODJMEL-AL-TEWARICH, lucrare persană, anonimă, citată, I, 34 și în alte locuri; vezi notele editorului, II, 309.

MOLON, guvernator al Mediei, se revoltă, împreună cu fratele său Alexandru, împotriva lui Antiochus cel Mare; dar ei sînt înfrînți în cele din urmă și se sinucid, I, 316.

MOLOUK-AL-THEWAIF, vezi MOULOUK-AL-THEWAIF.

MONESES, temîndu-se de cruzimea lui Phraate IV, se refugiază pe lîngă Antonius, II, 134; a fost confundat cu Surena, II, 134; Antonius îi promite coroana partîlor și îi cedează conducerea unei expediții împotriva acestora, II, 135; chemat de Phraate, se întoarce la curte, cu consimțămîntul lui Antonius, II, 135, 136.

MONESE, loctiitor al lui Vologese, merge cu Tiridate împotriva lui Tigran, regele Armeniei, II, 212; asediază Tigranocerte fără succes, II, 213; este rechemat de Vologese, II, 213.

MONOBASE, nume generic al regilor din Addiabene, I, 127.

MONOBASE I, rege al Addiabenei, identic cu Abgare I, 129; se căsătorește cu sora lui, Helena, și are doi fii, Monobase și Izate, *ibid.*, trece la creștinism, I, 131; a avut numeroși urmași, I, 139; preferința lui pentru Izate stîrnește invidia lui Monobaze, *ibid.*; trimite pe Izate la Abennerigus, rege al Spasini-Charax, *ibid.*; îi dă provincia Carrhes, I, 128; întinderea statelor sale, I, 147; după moartea lui, văduva lui pune să fie încoronat Monobaze, fratele lui Izate, I, 128, 148, 149.

MONOBAZE II, fiul lui Monobaze I sau Abgare, pare să fi scăpat de furia lui Sanadrug sau Izate, cînd acesta a ucis pe copiii lui Abgare, I, 141; Sanadrug îl alege de succesor, I, 146, 155; Monobaze îndeamnă pe regele parților să facă război împotriva romanilor și asediază fără succes Tigranocerte, I, 147, 151; II, 212; asistă la o întrevedere a lui Vologese cu Corbulon, I, 151; durata domniei lui, I, 190, 152; fiii săi, luați de Titus, sînt duși la Roma, I, 152, romanii îi repun pe tronul tatălui lor, I, 158.

MOULOUK-AL THEWAIF, nume dat de scriitorii orientali regilor parților; semnificația acestui nume, I, 34, 44, 45, 180; II, 231; acești prinți sînt priviți de Orientali ca succesorii imediați ai lui Alexandru I, 216; II, 233.

MOVSES KHORENATI, istoric armean; viața lui, I, 235; stima de care se bucura *Istoria* sa în Armenia, I, 236; împărțirea acestei istorii, I, 237; izvoare folosite de autor, I, 237-241.

NEERDA sau NAARDA, capitală a evreilor din Mesopotamia, celebră prin școala ei, I, 121; II, 172.

NERO, împărat roman (54-68) dă ajutoare armenilor împotriva parților, II, 207; pune pe Tigran pe tronul Armeniei, II, 211; refuză să dea coroana Armeniei lui Tiridate, fratele lui Vologese I, vol. II, 214, 216, 217; mai tîrziu, pune el însuși, la Roma, această coroană pe capul lui Tiridate, I, 150, 162.

NISIBE, reședință a regilor Armeniei, I, 101, 398; acest oraș nu a fost niciodată luat de Tigran de la parți, I, 101; este cucerit de Artahan de la armeni și dat lui Izate, regele Addiabenei, I, 102; motivele care au determinat pe regii Armeniei să-și fixeze acolo reședința, I, 102; Mithridate I îl dă fratelui său Valarsace, I, 414.

NUMENIUS, trimis în misiune la Roma, de marele preot Simon, I, 415, și 416.

NUMENIUS, amiral al lui Antiochus Sidetes și guvernator al Mesenei, învinge flota persană și cîștigă o victorie asupra cavaleriei parte, II, 27, 28.

OBOLAR, alterare a numelui Balasch, I, 254; vezi notele editorului, II, 335.

OKE sau OCE, sora regelui Monobaze I, era probabil mama lui Izate, I, 140.

OLOPHENUS, vezi OROPHERNE.

OPPIUS STATIANUS, însărcinat de Antonius cu transportul expediției sale, este învins de parți, II, 137, 138.

ORNADAPANTES, satrap part, face ca Pacorus să devină suspect tatălui său Orodes, II, 118.

ORDOSPADE, guvernator al Mesopotamiei, trece de partea lui Tiridate, II, 185.

OROBAZE, trimis de Mithridate II pe lîngă Sylla, este ucis, II, 92, 93.

ORODES I, fiul lui Phraate III, ucide pe tatăl său, I, 78; II, 95; se revoltă împotriva fratelui său Mithridate și este obligat să fugă, I, 80, 81; II, 108; mai marii statului îl pun pe tron, I, 81; II, 108; înfrînge pe fratele lui, I, 81; îl silește pe acesta să se predea și îl masacrează, II, 111, 112; trimite ambasadori la Crassus, II, 113; văzînd că nu poate evita războiul, se hotărăște să îl susțină cu tărie, II, 114; însărcinează pe Surena și Sillaces să oprească înaintarea lui Crassus în Mesopotamia și atacă personal Armenia, II, 114, 115; se împacă cu Artavasde, II, 116; invidios pe gloria lui Surena, îl ucide, *ibid.*; rechemă pe Pacorus din Siria, II, 118; refuză să dea ajutoare lui Pompei, *ibid.*; durerea la știrea morții fiului său Pacorus, care trebuia să-i urmeze la domnie, II, 130, 131, 132; desemnează ca succesor pe fiul său mezin Phraate și îl încredințează frîiele conducerii, II, 132; moare otrăvit de Phraate, II, 88, 132, 133; durata domniei lui, II, 133; acest prinț este numit de Movsess Khorenați, Arschez, II, 133, 134, 162.

ORODES II este ales rege al parților, II, 163, 164; cruzimea lui revoltă pe supușii săi, care îl ucid, II, 164; durata domniei sale, *ibid.*

ORODES, fiul lui Artaban III, rege al parților, este pus de tatăl său pe tronul Armeniei și alungat de Germanicus, II, 169; tatăl său îl trimite în Armenia cu o puternică armată, II, 183; soldații săi îl silesc să lupte; este învins și ucis, II, 184, 187.

UN ROMÂN LA WATERLOO

IOAN POPOVICI,
Arhivele Statului Arad

18 iunie 1815. Bătălia de la Waterloo dintre armatele franceze şi armatele aliate anglo-prusace a luat sfîrşit, punînd capăt iluziei lui Napoleon I Bonaparte că ar putea să restabilească imperiul şi supremaţia Franţei în Europa. Definitiv înfrînt, împăratul ia drumul exilului, în insula Sfînta Elena, în vreme ce oştile coaliţiei biruitoare reimpun pe Bourboni în Franţa.

Deşi încheiată, bătălia continuă să aibă un mare ecou în ţările Europei, ecou menţinut viu ani de zile mai tîrziu. Prin intermediul unor documente de arhivă, ea nu încetează să ne furnizeze noi amănunte şi informaţii necunoscute şi astăzi, la 170 ani de la desfăşurare...

Printre actele inedite existente în fondurile filialei Arad a Arhivelor Statului se află şi ordinul circular cu numărul 33 957, emis la 1 decembrie 1818 de Consiliul locotenenţial regal din Buda. Acest ordin aducea la cunoştinţa adunării nobililor comitatului Arad începerea acţiunii de conscriere (înscriere) a militarilor care fuseseră răniţi sau muriseră la Waterloo, slujind în armata engleză sau prusacă. Conscrierea se făcea în vederea recompensării băneşti a celor răniţi (ori a văduvelor şi orfanilor celorcăzuţi pe cîmpul de luptă), recompensă pentru a cărei obţinere solicitanţii trebuiau să înainteze documentele doveditoare.

Ordinul circular avea toate şansele să fie dat uitării. Iată însă că aproape doi ani mai tîrziu, la 28 august 1820, primpretorul din Sebiş raporta primvicecomitelui din Arad că în acea zi s-a prezentat înaintea sa numitul Mihai Crossa (pretorul preciza că, de fapt, numele se scrie corect Groza), de fel din Moneasa, soldat lăsat la vatră, care afirma că îşi făcuse serviciul militar în legiunea germanică a regelui Angliei, fapt pe care îl dovedea cu acte. În continuarea raportului, funcţionarul comitatens îl considera pe Mihai Groza că fiind în drept să primească recompensa anunţată prin ordinul circular; de altfel, Groza însuşi demonstra cu acte că fusese acceptat ca pensionar de către autorităţile engleze încă din 8 noiembrie 1816, dar că, între timp, schimbîndu-şi domiciliul, solicita să i se trimită pensia cuvenită la Moneasa.

La 4 septembrie 1820, adunarea particulară a nobililor din Arad a înaintat Consiliului locotenenţial raportul primpretorului, împreună cu documentele doveditoare. Peste un an şi jumătate, la 19 februarie 1822, consiliul restituia aceste acte (aflate în prezent în acelaşi fond arhivistic la Arad) care atestau participarea lui Groza la bătălia de la Waterloo. Dintre ele, cel mai important, prin valoarea informaţiilor pe care le conţine, este certificatul de pensionare

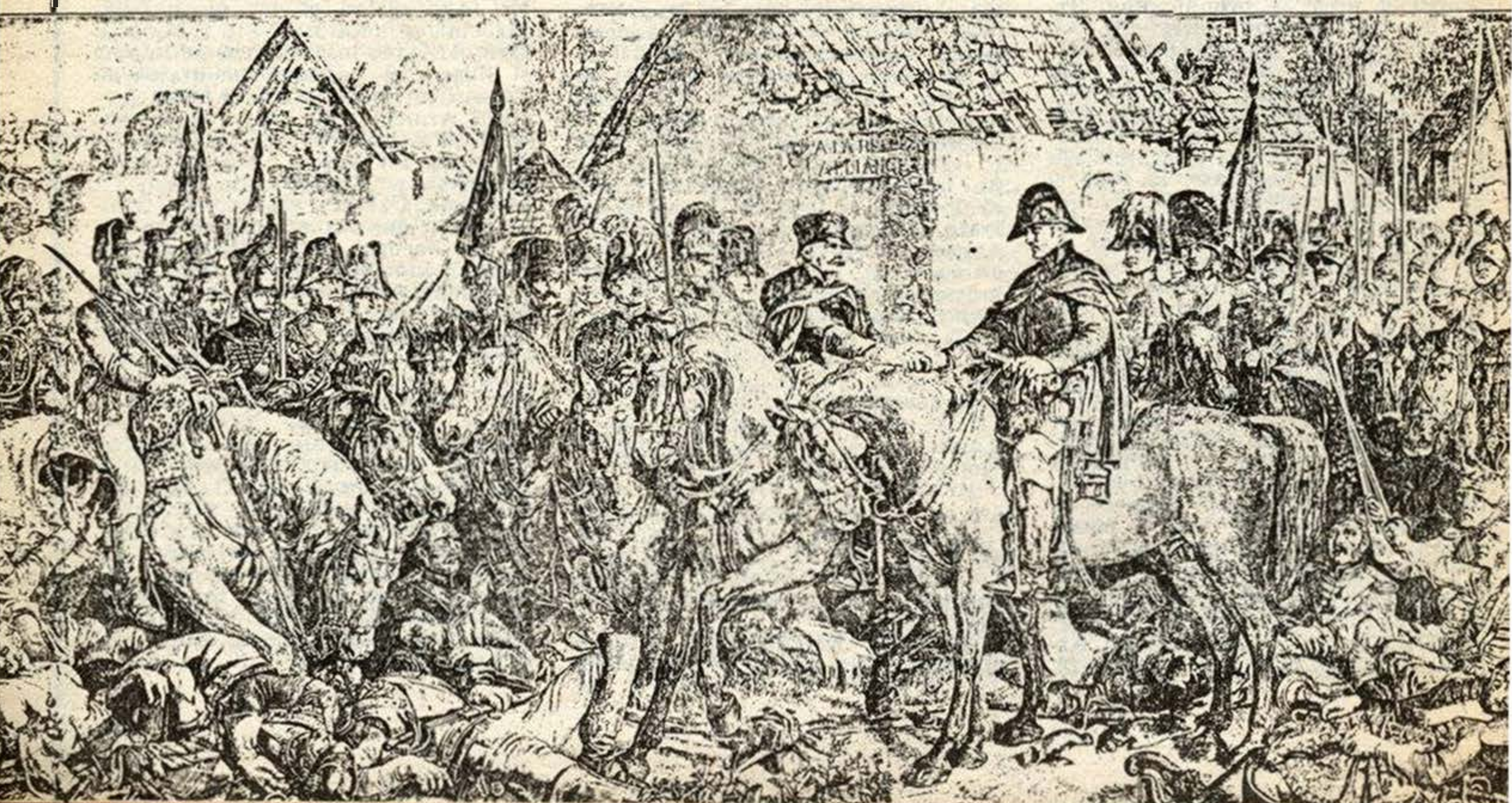

emis de către comisia spitalului regal din Chelsea (cartier al Londrei) la 9 noiembrie 1816, cu o zi mai tîrziu după ce medicii îl examinaseră pe Groza. În act se preciza că Groza (numit în documentul englez Crossa) a servit timp de trei ani și unsprezece luni ca soldat în legiunea germanică a regelui, comandată de ducele de Cambridge.

Documentul cuprindea, între altele, și datele personale ale lui Groza. Aflăm că se născuse la Moneasa și avea 30 ani (fiind deci născut în 1786), era înalt de cinci picioare, avea părul castaniu, ochii cenușii, tenul închis la culoare. Era de profesie lucrător. În urma participării la războaiele împotriva lui Napoleon, fusese rănit de două ori: mai întîi la umărul stîng — rană căpătată la Bayonne (fortăreață în Pirineii de jos). La Waterloo, unde s-a distins pe cîmpul de luptă, Groza a fost rănit în trei locuri: în partea dreaptă a pieptului, la coapsa și la piciorul stîng. (Într-un document ulterior, întocmit la 28 august 1820 de primpretorul din Sebiș, Iosif Nandori, se arată că rana de la umărul stîng ar fi fost căpătată la Waterloo și că în urma ei, Groza a primit îngrijiri mai întîi la Bruxelles, apoi la Colchester. Înclinăm să dăm mai mult credit primului document, alcătuit în 1816, cînd, desigur, amintirea locurilor străbătute era mai proaspătă în memoria lui Groza). La data întocmirii certificatului medical în baza căruia comisia dispunea să i se aloce o pensie de 6 pence pe zi, Groza locuia la Hanovra, oraș în care a rămas pînă în 1820. La 4 august, făcîndu-i-se dor de meleagurile natale, a solicitat un pașaport în care se menționează că avea 38 ani (etate ce ar contraveni cu cea precizată în certificatul londonez). După reîntoarcerea în satul său natal, Groza nu a mai plecat nicăieri. Ultima mențiune despre el datează din 2 septembrie 1828, cînd consiliul locotenențial dispunea trimiterea a două formulare cu pensia ce i se cuvenea.

Amintirea acestei participări a lui Mihai Groza la marea bătălie din 1815 a stăruit multă vreme în memoria sătenilor și îndeosebi a familiei sale. Astfel, după relatarea colonelului pensionar Florian Groza, domiciliat în prezent în Arad, dar originar din Moneasa, acesta auzise, de la bunicul său, că unul din neamul Grozeștilor a luptat la Waterloo. De altfel, fratele colonelului Groza, sculptor cu studii artistice făcute la Paris, a călătorit la Waterloo, pentru a căuta date despre Mihai Groza (neștiind că ele se aflau atît de aproape de meleagurile părintești, la Arhivele Statului din Arad). Nu se cunosc rezultatele cercetărilor sale, sculptorul decedînd prematur în 1930, în etate de 31 ani.

Desigur, informațiile furnizate de documentele inedite din fondurile filialei arădene a Arhivelor Statului își au importanța lor, prin relevarea unei situații insolite (participarea unui român în tabăra engleză, la una din cele mai memorabile bătălii din istoria omenirii). Din statisticile întocmite de exegeții perioadei napoleoneene știm că puțin înaintea bătăliei, la 14 iunie 1815, armata aliaților, comandată de ducele de Wellington, dispunea de un efectiv de 104 200 luptători, dintre care 37 000 englezi, 42 000 germani, 25 200 olandezi și belgieni. Între cei 42 000 germani, 32 000 erau infanteriști (16 000 hanovrieni, 6 000 din legiunea germanică, 4 000 din Nassau și 6 000 din Brunsvick), 6 000 erau cavaleriști, iar alți 3 200 alcătuiau artileria, trupele de geniu și echipajele militare.

Este probabil că între ostașii din legiunea germanică să se fi aflat și alți români transilvăneni, plecați de-acasă pentru a scăpa de exploatarea apăsătoare și pentru a obține, pe calea armelor, venituri mai mari și mai sigure. De altfel, documente aflate, de asemenea, în fondurile arădene ne îngăduie identificarea a încă doi români care au servit în armata britanică, fără să știm dacă au participat și ei la bătălia finală, din 18 iunie 1815.

Unul din ei era Todor (Toader) Șodinca, iobag din Buteni, care și-a petrecut nu mai puțin de 22 ani sub arme în armatele din diferite țări: inițial a fost înrolat în Regimentul „Mányássy", fiind luat prizonier de francezi. Ulterior a căzut, în împrejurări ce nu le putem elucida, prizonier la englezi. Aici, pentru a scăpa de viața grea de prizonierat, s-a înrolat în armata engleză, slujind timp de 12 ani și 7 luni în Indiile de Vest.

Învingătorii lui Napoleon la Waterloo: Wellington și Blücher pe cîmpul de luptă

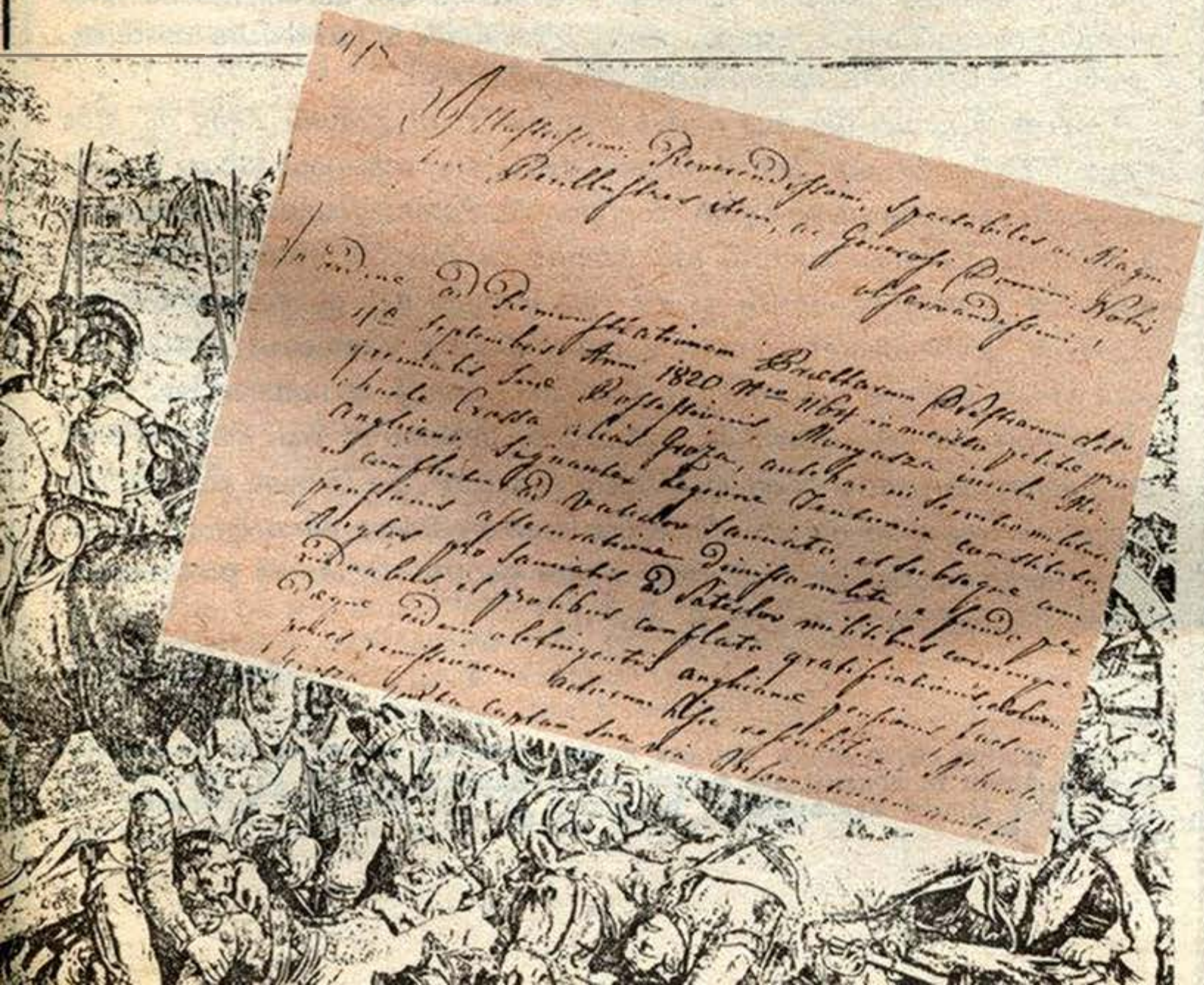

Devenit invalid, a obţinut documente doveditoare, eliberate de englezi, întorcîndu-se în Buteniul natal, unde a mai trăit un an. La data de 12 septembrie 1818 a murit, fiind înscris în registrul decedaţilor de rit greco-neunit din Buteni: „au răposat Şodinca Todor opşitariu. De la Angles [englezi] încă au avut hopşit"[1].

Al treilea ostaş român ajuns în armata engleză se numea George Tabar şi era de fel din Cladova, comitatul Arad. În 1797, Austria a trimis trupe proprii, auxiliare, în Anglia pentru a o ajuta în faţa primejdiei napoleoneene. Printre soldaţi s-a aflat şi Tabar, care şi-a efectuat serviciul militar la englezi, pe mare şi pe uscat, vreme de 18 ani şi 2 luni. La data de 27 februarie 1817 a fost pensionat, la Londra, de către Direcţia supremă a armatelor regale şi, deoarece dorea să se întoarcă în satul natal, i s-a plătit anticipat suma de 57 lire sterline, reprezentînd pensia cuvenită pe trei ani.

La 13 august 1825, George Tabar scria din Cladova adunării nobililor comitatului Arad cerîndu-i să intervină la englezi pentru plata restului de pensie. La 31 ianuarie 1826, Consiliul locotenenţial a răspuns că nu mai putea să-l recunoască drept pensionar, întrucît i s-ar fi plătit anticipat întreaga pensie.

Printre participanţii la marile lupte şi evenimente de la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul celui următor, evenimente consecutive revoluţiei franceze, s-au numărat, aşadar, şi români transilvăneni, aflaţi în acea vreme sub stăpînirea austriacă. Interesant este faptul, că, deşi întîmplările vieţii i-au aruncat pe meleaguri îndepărtate, în toate trei cazurile evocate, eroii întîmplărilor au simţit nevoia sufletească să revină pe plaiurile natale.

[1] Termenul de hopşitariu (opşitariu) era utilizat în popor pentru a desemna militarii pensionaţi, lăsaţi definitiv la vatră.

CLIO ANUNŢA

UN NAI DE ACUM 2 400 ANI?

Inventarul descoperit în mormîntul prinţului Yi al statului Zeng, scos la iveală în luna septembrie 1977, a uimit prin bogăţia sa pe arheologi şi i-a încîntat pe iubitorii de artă şi de istorie. Cele 7 000 obiecte confecţionate din bronz, jad, aur, lac, bambus, şi lemn sînt tot atîtea mărturii ale iscusinţei, rafinamentului şi gradului de civilizaţie atins de societatea chineză cu 2 400 ani în urmă.

Bogatul material documentar scris, care însumează peste 10 000 semne hieroglifice, constituie o mărturie din sursă primară cu privire la viaţa socială şi culturală a Chinei antice. Instrumentele muzicale au o importanţă covîrşitoare pentru studierea trecutului şi evoluţiei muzicii în China antică. Pentru prima oară, s-au găsit în stare de funcţionare instrumente de percuţie (din bronz), de suflat şi cu corzi, necunoscute sau întîlnite doar în picturi murale şi sculpturi mai tîrzii. Acestea au oferit multe răspunsuri la tot atîtea întrebări ale muzicologilor chinezi cu privire la structura pieselor muzicale, la gamele folosite, concepţia cu privire la sunete în antichitate etc.

Dar, în acelaşi timp, ele au pus cercetătorii în faţa unor enigme care aşteaptă să fie dezlegate. Una dintre aceste enigme este generată de două naiuri cu o formă neîntîlnită încă în China.

În studiul său consacrat instrumentelor muzicale descoperite, muzicologul Huang Xiangpeng menţionează: „Deoarece instrumentele muzicale din bambus sînt extrem de perisabile, foarte puţine s-au păstrat pînă în zilele noastre. De aceea, este foarte greu de stabilit o corespondenţă între denumirea lor din documente şi obiectele reale. Naiul reprezentat în picturile murale şi sculpturile din epoca premergătoare dinastiilor Wei, Jin şi celor din nordul şi sudul Chinei [220-581] avea fluierele aranjate descrescînd, în timp ce fluierele naiului folosit în timpul dinastiei Qing [1644-1911], pentru interpretarea muzicii de curte, erau lungi, descrescînd spre mijloc, în ordinea înălţimii sunetelor. Relatările din documente nu erau îndeajuns de amănunţite, aşa că, pentru a răspunde la întrebările existente, a trebuit să aşteptăm descoperirea obiectului real.

Cele două naiuri din mormîntul prinţului Yi al statului Zeng au stat în apă în toţi aceşti ani. Totuşi, la unul dintre ele, şapte-opt tuburi produc încă sunete, structurate pe o gamă sextatonică. Putem afirma, de asemenea, că naiul de această structură este identic cu cele înfăţişate în picturile murale şi sculpturile antice şi cu cele întîlnite azi pe scenele Europei răsăritene. Instrumentele muzicale multitubulare, asemenea naiului din epoca premergătoare dinastiei Qin [221-207 î.e.n.], se numeau lai, ceea ce, probabil, nu este lipsit de legătură cu denumirea nai, folosită pînă azi în România pentru acest instrument muzical[1]*. Se impune constatarea că descoperirea unor obiecte din epoca premergătoare dinastiei Qin, asemenea naiului antic, va fi de mare ajutor pentru elucidarea problemelor dificile şi complicate, ca cea de mai sus".*

Ana BUDURA

[1] Este posibil ca în limba chineză veche, cuvîntul *lai* să se fi pronunţat *nai*, dacă luăm în considerare faptul că în dialectul folosit în regiunea în care a fost făcută descoperirea, consoana „n", la începutul cuvintelor, se pronunţă „l".

ÎNSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU (V)

În legătură cu fragmentele publicate în acest număr sînt de făcut două comentarii.

Primul se referă la faptul că în august-septembrie 1942 pentru Grigore Gafencu înfrîngerea Germaniei hitleriste devenise o certitudine, despre care diplomatul român nu mai vorbeşte la viitor, ci la prezent. La 30 august: „Germania, oricare ar fi situaţia ei militară, nu poate învinge... Soarta lui Hitler este pecetluită". O lună mai tîrziu, comentînd un discurs al lui Hitler, notează că acesta nu s-a mai referit la proiectele de organizare a Europei: „Nu fiindcă nu ar vrea să vorbească: fiindcă nu poate... Fiindcă în viitor pentru el — o simte, poate, cu puternica-i intuiţie — nu este decît golul". (30 septembrie-1 octombrie 1942).

Este vorba de o demonstraţie de luciditate politică, cu atît mai remarcabilă cu cît era făcută într-un moment în care trupele hitleriste se aflau în plină ofensivă spre Stalingrad şi Caucaz, ceea ce făcea pe unii observatori să se îndoiască de victoria finală a Aliaţilor şi să creadă în ipoteza finală a unei păci de „compromis". Nimeni nu ştia, în septembrie 1942, că — în timp ce trupele sovietice duceau lupte de întîrziere, hărţuire şi istovire a atacantului — la Marele cartier general, mareşalii G. Jukov şi A.M. Vasilevski prezentau lui I.V. Stalin planul marii contraofensive care, abia peste cîteva luni, avea să schimbe soarta războiului. Acest plan era atît de strict secret încît, după cum mărturiseşte Jukov, nu putea vorbi despre el nici chiar generalilor angajaţi în luptele de apărare a Stalingradului.

Al doilea comentariu se referă la vizita făcută de W. Churchill la Moscova cu începere din 12 august, menţionată şi în jurnalul lui Gafencu o săptămînă mai tîrziu, la 19 august. Gafencu nu avea desigur cum să cunoască în acel moment toate semnificaţiile vizitei.

Una din temele convorbirilor ce au avut loc privea deschiderea celui de-al doilea front în Europa, în legătură cu următoarea situaţie care se crease. Cererea lui I.V. Stalin privitoare la deschiderea unui al doilea front în Europa divizase pe oamenii politici şi strategii americani. Unii considerau posibilă o debarcare rapidă, cel puţin prin stabilirea unui cap de pod pe continent. Alţii, dimpotrivă, socoteau necesară, în prealabil, o debarcare în Africa de Nord, ceea ce amîna, evident, „cruciada eliberării" în Europa.

Cu prilejul vizitei făcută de V.M. Molotov la Washington, în iunie 1942, primul punct de vedere dobîndise cîştig de cauză sub impulsul lui Roosevelt şi al consilierilor săi de la Casa Albă, în frunte cu H. Hopkins. Ca atare, în comunicatul final s-a consemnat angajamentul de deschidere a celui de-al doilea front în Europa în cursul anului 1942, în pofida obiecţiilor specialiştilor de la Departamentul de stat care socoteau că era vorba „nu numai de un supra-angajament, dar despre un supra-angajament fals".

În cursul opririi lui V.M. Molotov la Londra, în drumul de întoarcere spre ţară, acelaşi angajament a fost confirmat şi în comunicatul anglo-sovietic.

Or, vizita făcută de W. Churchill la Moscova era legată şi de nevoia ca acesta să arate lui I.V. Stalin că angajamentul luat de cele două mari puteri aliate cu numai două luni înainte nu va putea fi respectat, iar debarcarea în Europa va avea loc abia după doi ani. (Charles A. Bohlen, Witness to History. 1929-1969, New York, 1973, pp. 123-124).

Pentru 1942, anglo-americanii se obligau doar la o debarcare în Africa de Nord, care a şi început la 8 noiembrie acelaşi an.

În preluarea textelor s-a respectat originalul, cu excepţia unor mici intervenţii impuse de normele ortografice în vigoare. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; sublinierile aparţin autorului.

[Geneva] 7 august [1942]

George Crufescu este pentru cîteva zile la Geneva. Vine... din „marele Reich"! E turburat şi îndurerat. Chipul Germaniei e crud şi întunecat. Prietenul meu a fost martor la acte de nespusă barbarie, împlinite împotriva cehilor şi a evreilor. În numele „ordinei noi", nemţii „curăţă", adică alungă şi ucid zeci de mii de cehoslovaci, intelectuali, în mare parte din Boemia şi Polonia. Cruzimea metodică, sistematică, perversitatea birocratică, poliţienească, rînduiala şi sadismul cu care sînt înfăptuite aceste crime, întrec orice închipuire. Oamenii dispar fără urmă, printre ei copii şi femei. Sate, oraşele întregi sînt distruse cu tot ce vieţuieşte în ele, peste mormanele lor de ruină se aşterne pămînt şi trece plugul. Neamuri întregi înjosite, jefuite, chinuite sînt osîndite să piară ca să se poată întinde şi ca să poată stăpîni poporul „ales" de brute mecanizate, care ţine sub ameninţarea mitralierelor întreg continentul european.

Germania însăşi e chinuită şi ruptă în două — de o parte s nt generaţiile „trecute", care-şi amintesc şi se căiesc, care sînt chinuite de remuşcări, de groază şi de ruşine, care simt cum clocotesc pretutindeni patimi potrivnice poporului german şi cum o ură neîmpăcată se ridică, în lumea întreagă, împotriva acestor asupritori şi călăi; iar pe de altă parte, sînt... călăii şi asupritorii, neispăviţii, cu patime descătuşate, prinşi în mrejele unor organizaţii care nu le impun disciplina decît pentru a-i împinge mai repede — bine hrăniţi, bine înarmaţi, şi bine plătiţi — spre posturi „de răspundere", unde le este îngăduit să domnească, fără frîu şi fără lege, stăpîni ne rednici ai unor vremi de nespusă înjosire...

14 august

...Jertfele militare nu ne scutesc de jertfe economice. Clodius[1] dă necontenit tîrcoale gospodăriilor noastre şi caută să culeagă ce mai poate fi de cules. Cei doi Antonești rezistă cît pot — adică nu pot prea mult. Numaidecît nemţii agită spectrul unei noi echipe...

Printre generalii „demni", care îndrăznesc să-şi spună părerea, şi care sînt în stare să aibă o părere, se citează numele lui Iacobici[2]. Acest general, care după intrarea trupelor noastre la Odesa, trecea drept cel mai destoinic şi mai cuminte militar al nostru, a fost trecut la pensie, în virtutea unei noi legi... Lui Iacobici nu i se iartă, în speţă, un memoriu prin care s-a opus înaintării noastre spre Caucaz.

19 august

...Churchill e la Moscova. Englezii fac „repetiţii de debarcare", la Dieppe[3]. Ruşii luptă din greu în Caucaz...

25 august

...Războiul bîntuie, mai grozav ca niciodată, între Don şi Volga. Stalingradul e în primejdie. Nemţii se caţără, prin Caucaz, şi înfig drapelul pe Erzerum. Americanii iau o parte din ce în ce mai activă la luptă... Brazilia a intrat în război...

30 august

...Primesc vizita mai multor tineri diplomaţi români: Buzeşti, Anastasiu, Pogoneanu şi Nicu Hiott. Anastasiu e secretar al legaţiei din Vichy. Ceilalţi au urmat cura la Vichy. Toţi patru sînt convinşi de victoria anglo-saxonilor şi adînc îngrijoraţi de soarta ţării. Se interesează de părerile şi acţiunea mea. Le spun că convingerile mele se întemeiază mai mult pe date politice şi... filozofice, decît pe consideraţii militare. Din punct de vedere militar nemţii sînt încă foarte tari. Au un „avans" faţă de anglo-saxoni, avans pe care nu sînt dispuşi să-l piardă. Au izbutit să pună mîna pe întreg continentul european şi să-l ţină sub deplina lor stăpînire...

Firea regimului ei [al Germaniei] de azi, nelegitim, bănuitor, irascibil şi pătimaş, se luptă acum, chiar după ce atîtea operaţii militare s-au încheiat cu bine, cu sufletul şi fiinţa popoarelor europene. Simţirile, gîndurile, tradiţiile, dreptul, cultura vechiului continent, toate sînt călcate în picioare. Mîna de barbari care au pus stăpînire pe Germania şi-a întins, prin izbînzile Germaniei, stăpînirea asupra popoarelor europene. Aceşti barbari nu au nici voinţa, nici putinţa să rînduiască Europa, altfel decît au rînduit Germania. Ei se tem de răzvrătirea europenilor, cum se tem de răzvrătirea nemţilor, şi teama lor îi împinge să ia măsuri „de apărare" tot mai crude, tot mai nesocotite, mărind mereu nemulţumirea, neastîmpărul şi ura popoarelor stăpînite — deci „aliate", ocupate sau înfrînte. Aceste fapte sînt atît de adevărate, încît vedem chiar acum că regimul „partidului nazist" se înăspreşte pretutindeni: în Norvegia, unde execuţiile se ţin lanţ; în Olanda, unde toate năzuinţele de viaţă liberă sînt disprețuite; în Polonia, care nu mai e decît un uriaş cimitir; în Boemia, unde dăinuiesc cele mai sălbatice represiuni; şi chiar în Germania, unde poliţia e înălţată la rangul celei mai înalte instituţii de stat, unde fiecare fruntaş are poliţia sa, unde poliţii speciale controlează armata, burghezia, proletariatul, şi unde noul ministru „de justiţie", numit din rîndurile partidului, a primit înalta însărcinare să stabilească normele de drept ţinînd seama de „principiile partidului" şi în afara normelor de drept obişnuite.

Această exaltare a spiritului de partid, care prin doctrina şi prin metodele sale este anti-european, *duce la întețirea patimilor, la exasperarea urii împotriva regimului german. Prăpastia între Germania şi ţările dimprejur se adînceşte, zi de zi. Dacă ar fi cu putinţă ca Europa să se unească, ea s-ar uni împotriva lui Hitler — cum s-au unit popoarele europene, la Leipzig[4], împotriva lui Napoleon... Toate popoarele europene, şi chiar poporul german, aproape în întregime poporul italian, doresc cu nerăbdare şi patimă prăbuşirea puterii germane. Şi nu mai este cu putinţă ca acest divorţ cumplit, între cuceritori şi învinşi, să poată duce la o*

---

[1] Karl Clodius, şeful misiunii economice germane în România.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 6/1984; 11/1968, 2/1978.

[4] Aluzie la bătălia de la Leipzig, din 16-19 octombrie 1813, soldată cu înfrîngerea lui Napoleon I Bonaparte de către forţele coalizate ruso-pruso-austriece.

„Stalingradul însă nu a fost cucerit..." datorită spiritului de jertfă și eroismului apărătorilor săi, care s-au bătut, cum se vede și în această imagine, pentru fiecare stradă, pentru fiecare clădire, pentru fiecare metru de pămînt

înțelegere; de o parte pornirea e prea mare, de altă parte ura prea adîncă, prăpastia se va adînci tot mai mult.

În asemenea condiții, Germania, oricare ar fi situația ei militară, nu poate învinge. *În timp ce își irosește puterile în Rusia — luptele dintre Don și Volga sînt cele mai sîngeroase care au fost vreodată în Europa —, anglo-saxonii se pregătesc. Lipsa lor de experiență militară e compensată prin capacitatea lor tehnică, prin resursele lor industriale, prin dîrzenia caracterului lor. Anglia nu a fost niciodată învinsă; Statele Unite au cel dintîi prilej, în istoria lor, ca să învingă și să sprijine autoritatea lor de mare putere pe o izbîndă militară. Și Anglia, deci, și Statele Unite au hotărîrea neînduplecată de a merge pînă la capăt. Ele au putința de a se pregăti în tihnă: Rusia atrage spre ea și dărîmă trei sferturi din puterea de luptă, de viață a Germaniei. Uriașul număr de luptători și uneltele de luptă din Apus vor intra atunci în luptă. Iar Germania nu va putea rezista decît pe un pămînt care se cutremură și îi fuge de sub picioare, printre flăcările mistuitoare ale neîmpăcatei uri a popoarelor europene.*

Iată situația, așa cum o văd eu, și pe care noile și strălucitele victorii militare germane nu o pot schimba. Germania a pierdut, încă de pe acum, „războiul sufletesc". Nu numai omenirea întreagă, dar tot ce e omenesc e împotriva ei. Restul va reveni de la sine... Soarta lui Hitler e pecetluită...

6 septembrie

Prind la radio, din întîmplare, un „mesaj" din America al lui Thomas Mann[1] către poporul german. Regele Midas[2] — spune scriitorul neamț — prefăcea în aur lucrurile pe care punea mîna. Naționalsocialismul le schimbă în noroi... Așa, de pildă, stăm și cu ideea europeană. Europa lui Hitler! Un continent în care unii se întind peste măsură, iar alții mor. O concepție de gorilă. O Germanie nazistă umflată, iar de jur-împrejur, cadavre. Europa va mai fi, trebuie să fie, dar nu va putea fi decît după prăbușirea gorilei...

Este și teza mea.

8-14 septembrie

Lupta pentru Stalingrad ia proporții tot mai uriașe. Rezistența sovietică e înverșunată. Nemții nu mai pot înainta decît pas cu pas. Pierderile sînt înfricoșătoare...

Primesc vizita lui Cantemir[3] care vine de la Helsinki. În Finlanda, nemții nu se simt la ei acasă. Guvernul finlandez nu crede în victoria germană. Păstrează contactul cu americanii (chiar și legăturile diplomatice; ministrul Statelor Unite la Helsinki e un mare prieten al Finlandei[4]. Nu joacă pe două tablouri: sînt însă atît de demni finlandezii, de conștienți de neatîrnarea lor, încît nu se confundă cu cauza aliaților lor și nu dispar ca stat și ca neam, pe tabloul pe care au jucat.

...Englezii nu pot trata cu Hitler și nici nu trebuie să trateze. Asta nu înseamnă că pacea trebuie să ducă la distrugerea Germaniei sau la ciopîrțirea ei.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

[2] Mitologia greacă vorbește despre Midas, regele Frigiei, căruia Dyonisos i-a îndeplinit dorința de a transforma tot ce atinge în aur. Într-o întrecere muzicală între Pan și Apolo, regele frigian, fiind desemnat ca arbitru, l-a preferat pe Pan, stîrnind mînia lui Apolo, care, spre a se răzbuna, a făcut să-i crească urechi de măgar.

[3] Secretar al legației române din Finlanda.

[4] Finlanda se afla în război nedeclarat cu S.U.A.

18 septembrie

Găsesc în librărie cartea engleză Conditions of Peace, [*Condiţiile păcii*], *scrisă de profesorul E.H. Carr. Firește, nu poate fi vorba decît de un eseu. O pace nu se întemeiază pe ideile care frămîntă mintea gînditorilor politici, la începutul unui război, ci pe acelea care se impun la sfîrşitul sforţării războinice...*

21 septembrie

Acum trei ani, Armand Călinescu era răpus de gloanţele unei bande de legionari[1]. *Se spune că Sima, care pătrunsese, cu sau fără învoiala nemţilor, în ţară, a pregătit lovitura...*

Printre datele care au însemnat prăbuşirea României, această zi de 21 septembrie îmi pare cea mai însemnată... În acea zi, a căzut un vajnic apărător al rezistenţei româneşti...

29 septembrie

...După masă, primesc vizita familiei Petrescu-Comnen[2]. *S-a întors din ţară, unde şi-a însurat un fiu, şi se îndreaptă spre Florenţa, unde şi-a ales reşedinţa...*

Comnen mi-a vorbit, la rîndul său, de Italia. Nu crede în revoluţie, atîta vreme cît trăieşte Mussolini. (Deşi nimeni nu mai are încredere în el.) În cazul dispariţiei Ducelui, ţara şi-ar putea pune nădejdea într-un guvern militar, condus de Badoglio[3], *sub îndrumarea regelui...*

11 octombrie

Nemţii declară că şi-au atins toate scopurile la est şi că, de acum înainte, se vor pune pe treabă: vor exploata uriaşele ţinuturi cucerite. Stalingradul însă nu a fost cucerit. Ofensiva germană „şi-a atins scopurile", înainte ca să-şi fi atins obiectivul principal, pentru care sute de mii de vieţi au fost jertfite. Din nou, ca şi în iarna trecută, Hitler pare să se fi înecat ca ţiganul la mal...

12 octombrie

Primesc vizita lui Cancicov[4] *... Îmi istoriseşte amănunte, dovedind o memorie de uimitoare precizie, desfăşurarea unor evenimente, pentru mine, aproape cu desăvîrşire necunoscute. (Mă asigură că eu sînt singurul român din străinătate, căruia el i-a făcut aceste destăinuiri.) Încerc să le însemn aci:*

La întoarcerea lui Cancicov în ţară (după întrevederea noastră de la Zürich), în martie trecut, a primit vizita generalului Iacobici, care i-a arătat „dosarul său" — o colecţie de documente dintre cele mai interesante, care aruncă o lumină vie asupra ţării şi stării de spirit a conducătorului ei.

Tensiunea Antonescu-Iacobici e veche... În calitate de şef de stat major, Iacobici a negociat, pe atunci (noiembrie-decembrie 1941), o înţelegere cu comandamentul german, în urma căreia armata română trebuia să fie retrasă din luptă şi refăcută în ţară...

În februarie, pe cînd Iacobici reorganiza armata, potrivit acordului cu comandamentul german, a primit un mesaj scris din partea mareşalului. Era copia de pe o scrisoare a lui Hitler către Antonescu, în care Führerul mulţumea pentru sprijinul militar românesc care îi fusese din nou oferit şi cerea trimiterea imediată a 15 divizii româneşti pe front. Pe această copie, mareşalul scrisese „rezoluţia" sa: „Dl. general Iacobici va face cele necesare". Iacobici, firește, a sărit în sus. Noile dispoziţii dădeau planurile sale peste cap şi îi păreau adînc păgubitoare pentru ţară. A cerut prin telefon, apoi în scris, o audienţă la mareşal. În zadar. A aşteptat 10 zile, fără nici un răspuns de la conducător. S-a hotărît atunci să facă un raport scris, în care arăta, cu mult curaj, că se miră de cele cuprinse în scrisoarea Führerului, deoarece nimeni altul decît el, şeful Statului Major, nu avea dreptul să ofere trupe româneşti. *Dacă totuşi s-ar fi făcut o asemenea ofertă, adînc păgubitoare pentru interesele ţării, atunci Iacobici propune un plan, ca să i se facă faţă, fără a turbura instruirea şi refacerea trupelor româneşti, aflate în ţară: se vor considera ca puse la dispoziţia frontului diviziile româneşti, în parte decimate, care se mai află dincolo de Nistru.*

24 de ore mai tîrziu, Iacobici primeşte, din partea lui Antonescu, o scrisoare în care i se spune că numai printr-o „coincidenţă" această scrisoare vine după raportul generalului. Mareşalul a hotărît să ridice pe Iacobici din comandamentul său şi să-i retragă delegaţia de şef de stat major...

În ce priveşte „situaţia" lui Cancicov, ea nu mai e ce-a fost în primăvara trecută. Atunci, mareşalul l-a chemat să-i ofere un post de „supraministru", pentru coordonarea şi supravegherea departamentelor economice...

Cancicov a cerut şi a obţinut ca toţi miniştrii departamentelor economice să-i facă un raport oral, despre situaţie. Fiecare i s-a plîns de dezordinea şi lipsa de unitate care dăinuieşte la conducere, de fanteziile şi de arbitrarul care, de la preziденţie, se întinde în ţara întreagă. Cancicov a făcut atunci un raport lung şi amănunţit, întrebuinţînd formule drastice şi cuvinte tari, ca să arate cît de adînc a pătruns răul în întregul mecanism administrativ şi a stăruit îndeosebi asupra lipsei de autoritate şi de răspundere a diferitelor departamente ministeriale....

A urmat o convorbire (sau un schimb de scrisori) cu mareşalul, din care nu s-a ales nimic. În schimb, Ică neliniştit, a izbutit să pună beţe în roate. Cancicov a fost învinuit că ar complota cu generalii Iacobici şi Tătăranu, pentru

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1967; 4-5/1980.

[3] Pietro Badoglio (1871-1956), mareşal şi om politic, comandant al trupelor italiene în timpul agresiunii împotriva Abisiniei (1935-1936). Într-adevăr, în septembrie 1943, s-a aflat în fruntea guvernului care a semnat armistiţiul cu Aliaţii (*Magazin istoric*, nr. 2/1980).

[4] Mircea Cancicov, om politic liberal, ministru în mai multe guverne, în perioada 1934-1939.

răsturnarea regimului. Deşi s-a desvinovăţit (faţă de Flondor!), totuşi a rămas bănuit. I s-a refuzat viza de plecare din ţară. Doar cu greu a obţinut-o. Scăpat din ţară, se teme, după cum am înţeles, de a se întoarce. I s-a dat de veste că ar face bine să mai rămînă în străinătate...

Sullivan îmi trimite, prin secretara sa, mai multe mesaje. Foreign Office cere urmarea lucrării mele[1]. Promit partea privitoare la România, peste cîteva zile...

4, 5 şi 6 noiembrie

Armata a 8-a britanică (generalii Alexander şi Montgomery) au atacat pe frontul El Alamein[2]. După patru zile de lupte grele pe pămînt, în aer şi pe mare, armatele aliate au străpuns frontul germano-italian. Rommel se retrage. Sub focul aviaţiei anglo-americane, care stăpîneşte văzduhul, retragerea se transformă într-o fugă dezordonată pe alocuri. Englezii fac mii de prizonieri. Pierderile germano-italiene sînt dintre cele mai grele. Lupta de „mişcare" a reînceput, dar în ciuda însuşirilor lui Rommel, superioritatea englezilor e atît de mare, încît succesul lor e cu atît mai desăvîrşit cu cît frontul se întinde mai mult.

E un eveniment care poate hotărî soarta războiului. Consecinţele lui politice, în Orientul Apropiat şi în Bazinul Mediteranean, pot fi tot atît de însemnate ca şi cele militare. Italia şovăie. Turcia prinde curaj. E cea dintîi licărire de libertate în lume...

Cuvînt introductiv:
Costin MURGESCU

Selecţia textelor şi prezentarea ştiinţifică
Ştefan LACHE

---

[1] Este vorba despre *Preliminaires de la guerre a l'Est*, difuzată pe diferite căi de către autorul ei, deoarece cenzura elveţiană n-a aprobat tipărirea şi difuzarea ei decît în 1944.

[2] Referire la ofensiva britanică declanşată la 23 octombrie şi încheiată la 3 noiembrie 1942 cu înfrîngerea forţelor germano-italiene.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Eugen Bantea — OPERAŢIA ROMÂNĂ DE ACOPERIRE.**

Editura militară, Bucureşti, 1985, 288 pp., 14 lei: *acţiunile militare desfăşurate de armata română în perioada 4-20 septembrie 1944 care au avut o pondere însemnată în evoluţia situaţiei militare din întreg sud-estul european, în defavoarea Reichului nazist şi au creat premise favorabile pentru continuarea efortului militar românesc pînă la victoria Naţiunilor Unite împotriva Germaniei hitleriste din mai 1945.*

● **Alexandru Duţu — CĂLĂTORII, IMAGINI, CONSTANTE.**

Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, 326 pp., 15,50 lei: *eseuri de istorie a culturii şi civilizaţiei întemeiate pe cercetarea comparată a mentalităţilor.*

● **Crăciun Ionescu — FURTUNĂ DEASUPRA ORIENTULUI.**

Editura politică, Bucureşti, 1985, 303 pp., 19 lei: *pagini din istoria politico-diplomatică şi militară din acest secol a lumii arabe, într-o pasionantă reconstituire reportericească.*

● **Vasile Cărăbiş — BADEA CÂRŢAN.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, 112 pp., 3,25 lei: *viaţa şi faptele ţăranului luminat, luptător şi mesager al unităţii.*

● **Vasile V. Muntean — ORGANIZAREA MĂNĂSTIRILOR ROMÂNEŞTI ÎN COMPARAŢIE CU CELE BIZANTINE.** (Pînă la 1600).

Bucureşti, 1984, 154 pp.,: *cercetare de istorie comparată.*

● Col. dr. **Cristache Gheorghe, Ionel Bataili — ANSAMBLUL MONUMENTAL DE LA VALEA MARE — MATEIAŞ.**

Editura militară, Bucureşti, 1985, 176 pp., 7,50 lei: *mausoleul ridicat în amintirea ostaşilor români căzuţi în luptele din primul război mondial din zona Dragoslovele — Cîmpulung.*

● **Victor Neuman — VASILE MANIU** *(prefaţă de* **Paul Cornea**).

Editura Facla, Timişoara, 1984, 212 pp., 11 lei: *monografie istorică consacrată unui luptător paşoptist bănăţean.*

● **MEMORIILE SECŢIEI DE ŞTIINŢE ISTORICE. SERIA IV. TOMUL VII.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 160 pp., 14 lei: *activitatea desfăşurată în anul 1982 în cadrul acestei secţii a înaltului for ştiinţific.*

● **Ioniţă Olteanu — ÎN CĂUTAREA VIITORULUI.**

Editura politică, Bucureşti, 1984, 378 pp., 15 lei: *convorbiri cu personalităţi politice şi ştiinţifice pe teme privind crearea unei lumi mai drepte şi mai bune.*

● **DESPRE PACE ŞI RĂZBOI ÎN ERA NUCLEARĂ** *(coordonator* **Vasile Secăriş**).

Editura politică, Bucureşti, 1985, 300 pp., 16 lei: *studii publicate sub egida Institutului de ştiinţe politice din cadrul Academiei „Ştefan Gheorghiu".*

● **CULTURE AND SOCIETY** *(coordonator* **Al. Zub**).

Editura Academiei, Iaşi, 1985, 224 pp., 25 lei: *culegere de studii publicată sub egida Institutului de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol" din Iaşi, cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice (Stuttgart, 1985).*

● **Pop Simion — ORAŞE INFIDELE, VOL. I.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, 264 pp., 25 lei: *pe urmele istoriei prin metropolele lumii.*

NOIEMBRIE 1935

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Iubitorii footbalului sînt „în sărbătoare" scrie ziarul Lupta, datorită „victoriei asupra Poloniei, — 4-1 și 3-1 — care a însemnat o frumoasă satisfacție pentru sportul românesc și un succes deosebit". (5 noiembrie)

● Cu prilejul împlinirii a „25 de ani de la moartea lui Gh. Panu — profesor și avocat, gazetar, publicist, luptător politic, om de știință", Dimineața relatează o sultă de întîmplări, între care și aceasta: „Pe scena Teatrului Sidoli — după arderea Teatrului Național de la Copou [Iași] și înainte de inaugurarea actualului Teatru Național — marele tragedian Ernesto Rossi, cu ansamblul său, juca tragedia Othello. În scena în care Rossi o ucide pe Desdemona și care era de un covîrșitor efect dramatic, Gh. Panu, care se afla în sală, rămăsese atît de impresionat încît, la un moment dat, uitînd că-l la teatru, s-a ridicat involuntar de pe fotoiul său, exclamînd în auzul spectatorilor:

— Dobitocule! Ce faci!" (7 noiembrie)

● Știți de cînd datează deprinderea atît de răspîndită în unele țări a ceaiului de la ora 5 sau, cum spun englezii, Five o'clock thea? După cum scrie Dimineața, „din 1842, cînd ducesa de Bedford, al cărei salon era punctul de întîlnire al elitei intelectuale londoneze, avu ideea să invite cîțiva prieteni intimi la o ceașcă de ceai, la care se serveau felioare subțiri de pîine albă cu unt și marmeladă. Pînă atunci nu se cunoșteau decît invitațiile la masă.

Primele ceainice erau foarte originale: aveau o formă dreptunghiulară, ca niște lădițe mici.

La 11 noiembrie se împlinesc doi ani de la apariția primului număr din cea de-a treia serie a revistei *Cuvîntul liber*, publicație de orientare democratică, influențată de concepția și ideologia P.C.R., cu un rol de seamă în ofensiva desfășurată de forțele revoluționare, de stînga, democratice din țara noastră împotriva fascismului. Consemnînd momentul, ziarul *Dimineața* scrie următoarele: „*Cuvîntul liber* a împlinit doi ani de luptă; doi ani de apărare dîrză a democrației, a libertăților cetățenești, doi ani în care opoziția stîngii și-a găsit în *Cuvîntul liber* tribuna cea mai curajoasă de răspuns reacționarilor de dreapta.

Cuvîntul liber — continuă *Dimineața* — își face datoria de conștiință; a unei conștiințe integre, luminate și atît de necesare în actualele împrejurări. De aceea a reușit să grupeze în jurul său cei mai mulți cititori de reviste săptămînale. E o elită de conștiințe, o armată solidară și credincioasă de ideologi, care au urmărit constant cele 104 caiete din cei doi ani de apariție. Existența ei e o necesitate, un imperativ, un factor important în noianul de probleme actuale ce copleșește pe fiecare, azi. Iată pentru ce cei doi ani de apariție a *Cuvîntului liber* pot fi numiți doi ani de luptă, doi ani de rezistență dîrză împotriva dreptei, împotriva reacțiunii"[1].

Sub titlul *Eroism*, *Adevărul* din 17 noiembrie publică, sub semnătura lui Petre Pandrea, un semnificativ articol în care autorul reliefează între altele: „Care este forma actuală a eroismului din România? Eroismul s-a refugiat în lagărul muncitorimii anonime. A acelei mase terorizată de spectrul șomajului în față și avînd represiunea în spate. Eroism — mai întîi — pe frontul muncii, în uzine, în mine, pe ogoare și în ateliere. Un eroism cotidian, fără gesturi și fără retorică. Iar de îndată ce exponenții clasei muncitoare încearcă să ridice fruntea din pulbere și obidă, protestul pentru o viață nouă se transformă în martiraj individual.

Adevărații martiri ai timpurilor noastre se recrutează din lagărul muncitorimii și din rîndurile celor care s-au înrolat sub stin-

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

O zi de noiembrie pe o stradă din București acum cinci decenii

dardele ei. Doftana, Văcărești, Jilava, Soroca, Aiud, Galata și alte închisori sînt morminte de oameni în viață".

Presa bucureșteană marchează împlinirea a „optsprezece ani de la revoluția rusă", cum scrie *Facla*. „A fost — subliniază ziarul amintit — cel mai hotărîtor eveniment în mersul omenirii, de la 1789 încoace".

Ziarele informează și despre recepția oferită cu acest prilej la Legația sovietică, de către ministrul U.R.S.S. la București, Ostrovski. Guvernul român a fost reprezentat prin N. Titulescu, ministrul afacerilor străine, I. Inculeț, ministrul de interne, R. Franasovici, ministrul comunicațiilor și de lucrări publice, General Angelescu, ministrul armamentului, aghiotant regal etc. Lumea politică a fost reprezentată și de alte personalități de seamă, printre care N. Lupu, V. Madgearu, Grigore Iunian, Gr. Filipescu ș.a.

Numeroase publicații bucureștene reproduc și informații din presa sovietică despre atmosfera de mare entuziasm în care a fost sărbătorită la Moscova a 18-a aniversare a revoluției din octombrie. „Ziarele sovietice — consemnează, de exemplu *Dimineața* — au consacrat evenimentului numere întregi, pline de o bogată documentare asupra progreselor realizate în toate domeniile de activitate".

Aniversarea este marcată și pe plan editorial. În editura „Ramuri" apare reportajul *U.R.S.S. azi*, de Alexandru Sahia. „Volumul d-lui Al. Sahia e întîia mărturie a unui călător român prin Rusia Sovietică — relevă *Adevărul*. Autorul a colindat mai bine de trei luni și a privit toate înfățișările ei cu un ochi atent".

Adevărul din 16 noiembrie publică o notă în care anunță că, „în seara zilei de 12 noiembrie s-au operat la domiciliul d-lui profesor dr. Gerota descinderi efectuate de organele justiției militare. În aceeași seară, d-l prof. dr. Gerota a fost depus la Consiliul de război al Corpului II armată". Știrea se răspîndește repede, deși restul presei o trece sub tăcere, dat fiind — cum menționează

Cronică măruntă

Mai tîrziu, căpătară forma unor urne. Ca și cănițele de lapte (nici un englez nu bea ceaiul fără lapte) erau făcute din aramă, argint, faianță sau porțelan. Zaharnițele erau din argint sau cristal.

Prima ceainărie publică s-a fondat la Londra în 1657. Era frecventată numai seara și numai de elita Londrei. Prețurile erau foarte mari, tocmai pentru a păstra caracterul de exclusivitate.

Dar ideea ducesei de Bedford a «prins» și atunci aristocrația a încetat să mai frecventeze ceainăria publică. Aceste ceainării au rămas locul de întîlnire pentru mica burghezie, care însă a adoptat și ea, în curînd, obiceiul de a bea ceaiul acasă, obicei introdus apoi în Europa întreagă". (8 noiembrie)

● Astăzi, vineri, la ora 11 dimineața — scrie ziarul Dimineața — are loc solemnitatea dezvelirii monumentului lui I.L. Caragiale, care a fost ridicat pe Bulevardul Independenței, în grădina din fața Liceului „Sf. Petru și Pavel" din orașul Ploiești. La această festivitate vor participa dr. Constantin Angelescu, ministrul Instrucțiunei Publice, prof. univ. C. Rădulescu-Motru și I. Petrovici, d-na Maria Filotti, d-na Ciucurescu, Iancu Brezeanu etc. De asemenea, vor lua parte văduva marelui scriitor, împreună cu fiica ei, d-na Ecaterina Caragiale-Logady. (9 noiembrie)

● În centrul Capitalei, pe B-dul Brătianu, are loc inaugurarea marelui cinematograf „Scala". „Scala" este — apreciază ziarele vremii — o sală măreață, în care confortul cel mai perfect își dă

NOIEMBRIE 1935

Un pitoresc personaj de acum cinci decenii: Gogia Mitu... la Paris

Blocul Wilson acum 50 ani

Cronică măruntă

Întîlnire cu eleganța neprecupețită, o sală în care tehnica modernă își spune cuvîntul. Așa, de exemplu, la „Scala" sînt instalate aparate pentru primenirea aerului. Sala cuprinde 2 000 fotolii de pluș, de un roșu cărămiziu, iar pereții noului cinematograf sînt tapetați cu pluș de culoarea floarei de tei. (14 noiembrie)

● Duminică, 17 noiembrie, la orele 18.45 se inaugurează legătura radiofonică directă România — America, prin transmiterea din partea societății noastre de radiodifuziune către ascultătorii americani a unui program de muzică românească. Festivitatea se desfășoară în prezența ministrului afacerilor externe Nicolae Titulescu și a lui Leland Harrison, ministrul Statelor Unite la București.

● Compania Stroe și Vasilache prezintă primul spectacol pentru copii, în 2 acte, 25 tablouri, de P. Maximilian, Stroe, Vasilache și Ric Rac, interpretat de întregul ansamblu al teatrului. (18 noiembrie)

● Tradiția „minutelor de tăcere" datează — scrie ziarul Lupta — „din 10 mai 1910, cînd, în plin Ocean Atlantic, pe un vas englez, s-a respectat o clipă de tăcere în memoria regelui Eduard VII. Apoi, în anul 1912, senatul portughez a instituit zece minute de tăcere în cinstea președintelui Braziliei, Rio Branco, care a murit subit". (20 noiembrie)

● La 11 noiembrie se împlinesc 16 ani de la semnarea armistițiului care a pus capăt primei conflagrații mondiale. În Anglia, momentul este marcat și prin „Ziua macului", cînd — relă-

Nicolae Iorga, în memoriile sale — că „ziarele n-au voie să pomenească de arestări, dar le știe toată lumea".

Măsura împotriva profesorului Gerota a fost luată — după cum aflăm tot din memoriile lui Iorga — pentru o broșură „contra regelui «cu capul prea slab pentru povara Coroanei»". Gerota „acuză pe rege de risipă și nematuritate".

De fapt — cum rezultă din documentele vremii — Gerota tipărise un articol intitulat *Monarhie cu camarilă sau republică?* pe care neputîndu-l publica în presă, îl trimisese prin poștă diverșilor intelectuali din țară și în care cerea abdicarea lui Carol II și trecerea neîntîrziată la forma de stat republicană. „Ne-am fi așteptat ca cel puțin după suirea pe tron — scria doctorul Gerota în articolul său — și după ce a jurat pe Constituție, regele Carol II să aibă o atitudine de demnitate și conformă acelui jurămînt. Dar realitatea a fost alta: regele Carol II a dovedit și de astă dată că nici vîrsta, nici rolul de rege nu l-au schimbat; el a rămas același om, cum a fost prințul Carol: legile țării pentru el n-au valoare; interesele țării sînt subordonate intereselor și ambițiilor sale personale; morala și etica sînt fleacuri bune pentru alții; jurămînt, cuvînt de onoare, adevăr, rușine prețuiesc pentru regele Carol tot atît cît istoria documentată ne spune că prețuiau pentru prințul Carol, România[1].

Cel mai just răspuns pe care poporul român trebuie să-l dea ar fi *proclamarea Republicii*. Republica într-un stat democrat este starea superioară a dezvoltării politice, este negațiunea monarhismului și a absolutismului"[2].

Ca și în lunile precedente, presa publică numeroase comentarii pe marginea disputelor dintre guvern și opoziție. Guvernul reproșează opoziției lipsa de colaborare, în vreme ce aceasta din urmă învinuiește cabinetul de incapacitate în rezolvarea multiplelor probleme cu care este confruntată țara. Referindu-se la o cuvîntare rostită de Gheorghe Tătărescu, *Lupta* din 2 noiembrie,

[1] Aluzie la perioada în care Carol, ocupat cu aventurile amoroase, își dovedise totalul dezinteres față de marile probleme ale țării, ajungînd pînă la renunțarea la calitatea de moștenitor al tronului. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1979.

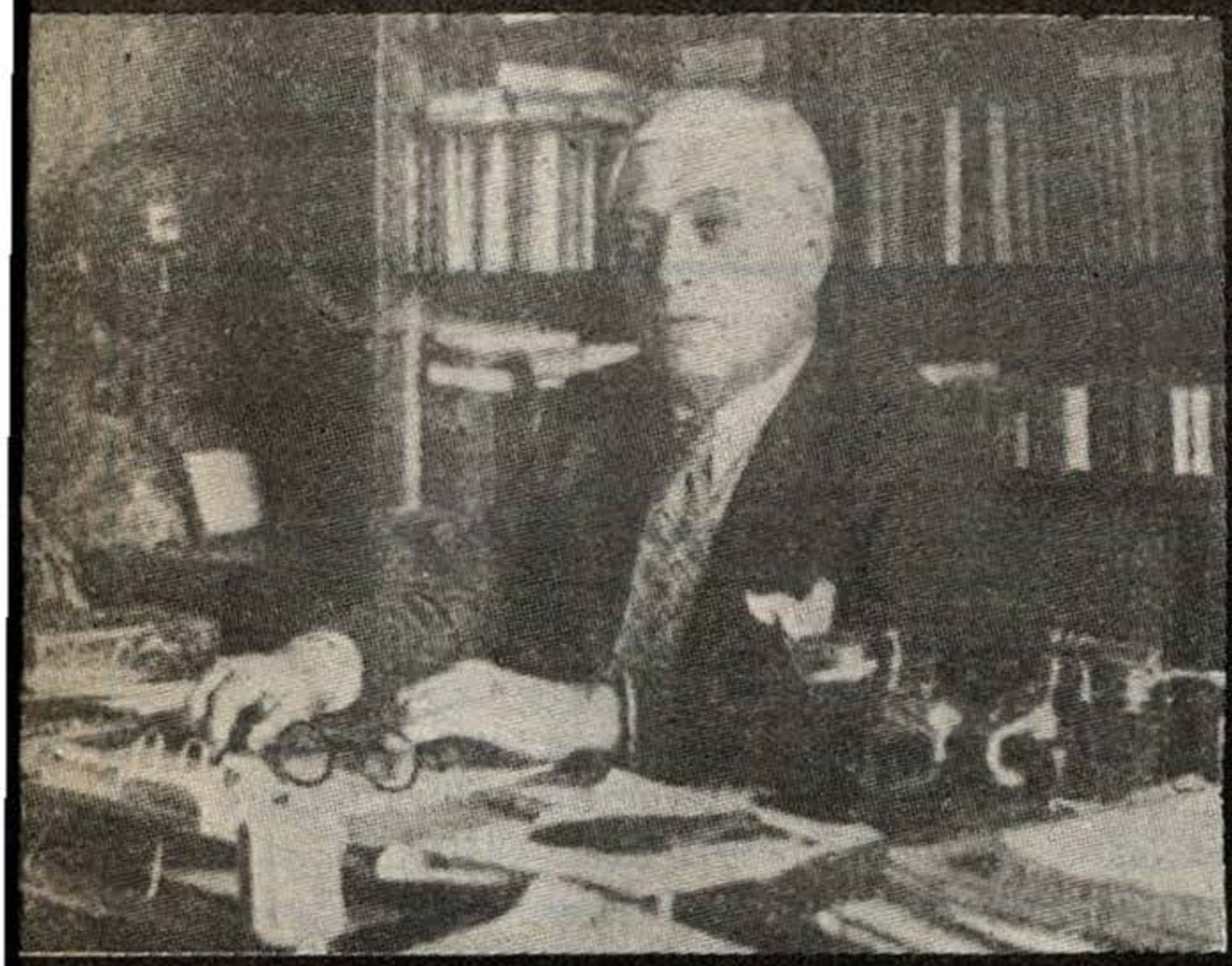

Ostrovski ministrul U.R.S.S. și S. Tanriover, ministrul Turciei, la deschiderea Parlamentului

Liviu Rebreanu, la 50 ani

de exemplu, scrie că primul ministru ar fi declarat: „Eu dacă aș fi în opoziție aș da concurs guvernului! Față de declarația d-lui Tătărescu, continuă ziarul, dl. Mihalache declară că «este dispus să facă totul spre a înlesni d-lui Tătărescu realizarea acestei dorințe»."

Despre guvernul Tătărescu, *Îndreptarea*, oficiosul averescan scrie: „Guvernul neputincios va trebui să cedeze frînele conducerii. Toată lumea, conștientă de gravitatea momentului, își dă seama că succesiunea nu poate fi încredințată decît mareșalului Averescu".

Nu mai puțin nerăbdători de a ajunge la putere sînt național-țărăniștii. În campania antiguvernamentală, P.N.Ț. se pregătește să organizeze în Capitală „o mare demonstrație" — cum scriu ziarele — în ziua de 14 noiembrie, chiar în ajunul deschiderii sesiunii parlamentare și în aceeași zi în care este preconizată și o altă adunare hotărîtă de Partidul Național Creștin. Coincidența este folosită de autorități pentru a înștiința conducerile celor două partide — pe I. Mihalache și, respectiv, O. Goga — că nu pot încuviința ținerea adunărilor prevăzute la data anunțată. În legătură cu aceasta, la 2 noiembrie Armand Călinescu notează în paginile sale memorialistice: „Tătărescu adresează o scrisoare lui Mihalache și Goga, în care le spune că aprobă principial adunările de la București, dar nu admite data de 14 august, fiindcă este în ajunul deschiderii Camerei și nu pot fi două adunări în aceeași zi. Mihalache răspunde că nu poate primi amînarea; Goga, printr-o lungă scrisoare, spune că el a convocat întrunirea spre a apăra... Coroana și spre a dovedi că țara nu e cu național-țărăniștii; dacă guvernul își ia răspunderea menținerii ordinei, renunță la întrunire".

Disputele se întețesc. Consemnîndu-le, ziarele nu scapă prilejul de a publica și comentarii malițioase. *Lupta*, de exemplu, în numărul cu data de 5 noiembrie scrie: „În scrisoarea sa — ca răspuns la cea a lui Tătărescu — d. Mihalache spune președintelui Consiliului de Miniștri că în urma pregătirilor făcute nu mai poate da îndărăt și trebuie să ție întrunirea. Există totuși o soluție: și liberalii — acum doi ani — anunțaseră o mare manifestare la 15 octombrie, data deschiderii Parlamentului. Demonstrația însă n-a mai avut loc, fiindcă înainte de 15 octombrie li s-a dat guvernul".

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

teză ziarul Dimineața — se fac cîte pe străzi pentru victimele războiului, în schimbul unei flori de mac artificiale. Inițiativa vine din partea căpitanului Wilkoks, care a început această activitate cu 14 ani în urmă. În ziua de ieri, suma încasată în această zi e de jumătate milion lire sterli e. Anul acesta s-au vîndut 40 milioane de flori de către 350 000 femei. Toate florile sînt confecționate într-o fabrică anumită din Richmond, care dă astfel de lucru, în tot cursul anului, la 400 foști luptători pe front. Pentru florile de mac vîndute la 11 noiembrie ai acestui an s-au întrebuințat 42 mile mătase artificială, 80 mile țesături de bumbac, 50 tone fluturi de metal, 77 mii suluri de hîrtie creponată roșie și au fost folosite 750 000 cutii de metal pentru strîngerea banilor. (23 noiembrie)

● În palatul Academiei comerciale se deschide expoziția de fotografii din Marea Britanie, organizată de Societatea anglo-română. Cele peste 60 de imagini expuse fac parte din colecția marelui ziar The Times și au fost puse la dispoziție de „Consiliul britanic pentru relații cu țările străine". Expoziția este deschisă de d-na Ecaterina Titulescu, președinta Societății anglo-române, în prezența lui Sir Reginald Hoare, ministrul Angliei la București. (26 noiembrie)

● Ieri a fost la București o zi frumoasă și caldă de toamnă. Observatorul Filaret a înregistrat, în orele amiezii, plus 10 grade la soi. În general, bucureștenii s-au bucurat de o prelungire a toamnei. (29 noiembrie)

1792-1807: LA CUMPĂNĂ DE VEACURI

MIHAI MAXIM, ION FLORESCU

Întîlnim deseori expresiile „a fi de pe timpul lui Pazvante", locuţiune atribuită, în mod obişnuit, unui om anacronic, demodat, de pe alte vremuri, demult apuse, şi „a te crede pe timpul lui Pazvante", adică a proceda arbitrar, după bunul plac, comiţînd, de obicei, acte împotriva legii, samavolniciei. Dar ce a fost, de fapt, „timpul lui Pazvante"?

Pentru a înţelege semnificaţia corectă a acestei sintagme, e necesar să întoarcem filele calendarului cu aproape două veacuri în urmă şi să încercăm a reconstitui, după izvoare de epocă, tabloul imperiului otoman la cumpăna veacurilor XVIII-XIX, cadrul în care s-au petrecut întîmplările ce au în centru figura devenită proverbială a Pasvantului.

Un sultan reformator

Printr-o simplă coincidenţă, anul 1789, cînd a izbucnit Revoluţia franceză, a adus o schimbare, cu deosebite implicaţii, şi pe tronul de la Istanbul: la cîrma imperiului a venit Selim III (1789-1807), sultan cu idei reformatoare, a cărui domnie reprezintă un moment important în procesul de modernizare, în sens european, a Imperiului otoman.

Între anii 1792 şi 1807, suveranul a introdus un ansamblu de măsuri reformatoare de ordin economic, social, politico-administrativ, dar mai ales militar, după modelul Occidentului european, măsuri numite „noul sistem" *(nizam-i cedid)*. A organizat un corp special de infanterie, instruit de către ofiţeri aduşi din Franţa, Anglia şi Germania, şi a instituit o vistierie specială pentru finanţarea acestor trupe. Sub conducerea unor experţi francezi, s-a trecut la reorganizarea şi modernizarea flotei de război, construindu-se 15 noi şantiere navale. Spre sfîrşitul domniei lui Selim III, flota otomană de război avea nave comparabile cu cele mai bune din lume la acea dată. Severa ordine şi disciplină introduse de Selim în rîndul trupelor s-au verificat în mai 1799 la Akka (Saint-Jean-d'Acre), unde armata otomană l-a obligat pe neînvinsul pînă atunci Bonaparte să se retragă.

Comenzile pentru armată au dus la înviorarea unor exploatări miniere (de plumb, cărbune, salpetru etc.) şi la înfiinţarea unor noi manufacturi (de pulbere, de textile etc.). În aparatul administrativ al Porţii s-a introdus principiul desfiinţării posturilor fără slujbă efectivă, s-a urmărit lichidarea corupţiei şi a nepotismului, s-au luat măsuri pentru creşterea stabilităţii în funcţii ş.a. În marile capitale europene s-au instituit în aceşti ani ambasade permanente, la Istanbul au fost invitaţi, pe lîngă ofiţeri şi tehnicieni, artişti plastici, cărora le poza însuşi sultanul, deşi, formal, Islamul interzicea reprezentarea chipului uman.

Dar mai importantă decît toate aceste măsuri şi decît unele idei europene — care, cum arăta turcologul american Stanford Shaw, „n-au prins rădăcini în timpul lui Selim III, dar au aruncat sămînţa, ce avea să dea roade reale mai tîrziu" — şi, dincolo de eficienţa lor, a rămas marea deschidere a imperiului către Occident, devenită de-acum înainte adevărată politică de stat.

Forţele conservatoare — ienicerii (soldaţi din corpul de elită al infanteriei)[1], cercurile clericale, autorităţile separatiste din provincii, marile familii princiare şi paşalele rebele neînfrînte, dispunînd de imense pămînturi şi de armate proprii, *ayanii* (notabili aleşi de populaţia locală ca intermediari între aceasta şi autorităţi, dar, de fapt, adevăraţii conducători ai provinciilor) — au reacţionat puternic şi violent la măsurile luate de sultanul reformator. Aceşti adversari au speculat şi au folosit în interesul propriu nemulţumirea maselor de contribuabili, aflaţi sub povara noilor impozite instituite de sultan, în vederea finanţării reformelor, în special a celor militare. Pe de altă parte, Selim III hotărîse o descongestionare a marilor oraşe, în special a Istanbulului, trimiţînd îndărăt, în satele lor de baştină, pe cei veniţi în ultimii ani, mulţi dintre ei fără slujbă, trăind din expediente. În fine, în urma demobilizării armatei, mii de ţărani ruinaţi şi deposedaţi de pămînturile lor, care avuseseră existenţa asigurată cîtă vreme fuseseră sub arme, nu mai aveau acum unde să se întoarcă. Aşa a apărut fenomenul cunoscut în Rumelia sub

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1978.

numele de *kîrjali* — formarea a numeroase bande de jefuitori la drumul mare sau de angajați în serviciul personal al cutărui pașă sau ayan. Kîrjaliii au devenit repede un instrument foarte eficace și de temut în mîinile forțelor reacționare.

„Rebelul" din Vidin

În rîndul adversarilor lui Selim III și ai „noului sistem", în rîndul forțelor centrifuge și reacționare enumerate mai sus, un loc de seamă, cu nota sa specifică, îl ocupă Osman Pasvantoğlu,[1] fiul unui ayan bogat, proprietar de întinse pămînturi lîngă Vidin care, către 1790, fiind declarat rebel a fost executat din porunca marelui vizir. După moartea tatălui său, tînărul Osman fuge în Albania, apoi se înrolează cu soldă în corpul de oaste al lui Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești (1786-1790), participînd la luptele împotriva imperialilor în războiul din 1787-1791. Întors la Vidin, Pasvantoğlu este iertat pentru păcatele părintelui și numit colector de impozite în sangeacul (garnizoana) Vidinului. Un post care se dovedește însă extrem de modest pentru ambițiile sale nemăsurate.

În consecință, Osman recrutează pe cont propriu kîrjalii dintre foștii oșteni rămași fără rost și începe să prade regiunile vecine din Țara Românească și din Serbia. Cu averile astfel adunate și cu noi bande de kîrjalii, fortifică o serie de sate de lîngă Vidin.

Pe la finele anului 1792 și începutul celui următor, Poarta începe să trimită firmane de prindere, ucidere și confiscare a averilor „rebelului Pasvantoğlu". Dar, la cererea notabililor din Vidin — ademeniți sau amenințați de Pasvantoğlu — și mai ales pentru a evita complicațiile, în decembrie 1793, sultanul acordă iertare rebelului. Și peste nici un an, aceiași notabili ai Vidinului comunică Porții că l-au proclamat oficial pe Osman Pasvantoğlu comandant al ienicerilor din garnizoana Vidinului, cu numele de „agă al ienicerilor". Scopurile urmărite de rebel devin astfel clare: să ia conducerea tuturor celor care se opuneau reformelor sultanului Selim III.

Avînd de partea sa și pe ieniceri, Pasvantoğlu cere pașei, numit de la Istanbul, să-l consulte și pe el în problemele de guvernare, „că este cetățeanu vechiu de moșie și este aga cinstit de toate agalele", cum scrie Dionisie Eclesiarhul — contemporan cu evenimentele — în *Chronograful Țării Românești*[2]. Pașa încearcă de mai multe ori să-l omoare pe „Pasvandu", dar acesta își întărește gărzile, „dîndu-le lefi bune"; mai angajează încă 1 500 oșteni, pune pe fugă pe „pașalîi" (oameni trimiși de pașă), se întărește cu metereze în casa lui din Vidin, după care trece să-l asedieze el pe pașă, în seraiul său. Prietenii Pazvantului scriu iarăși la împărăție să le fie numit ayan de Vidin. În timp ce pașa rămîne blocat în palatul său, Pasvantoğlu devine adevăratul stăpîn al „cetății Diiului" (Vidinului). Și unul și altul se apucă să scrie la Poartă, plîngîndu-se de faptele rele ale celuilalt. Însă Pazvante, „trimițînd și o sumă de pungi de bani, la oarecare din rigiale mari [mari dregători] să puie cuvînt bun la împăratul pentru dînsul" — scrie Dionisie Eclesiarhul —, obține numirea de ayan, prin firmanul sultanului.

În 1795, bandele lui Pasvantoğlu jefuiesc aproape toată Bulgaria nordică și teritoriile românești de la nordul Dunării. Puterea rebelului se întinde asupra sangeacurilor de Vidin, Cladova și, parțial, Nikopol, unde se afla și o populație compact românească (zona Timocului). În răsărit însă tendințele expansioniste ale Pazvantului se lovesc de rivalitatea puternicului ayan de Rusciuk, Terseniklioğlu.

Soarta expediției lui Alo Pașa

Pentru a lichida cuibul de răzmeriță de la Vidin, sultanul trimite acolo, în același an 1795, pe beilerbeiul Rumelici cu cca. 20 000 oameni. Pasvantoğlu își concediază atunci o parte din bandele de kîrjalii și se închide cu 10 000-22 000 oșteni de elită (izvoarele indică cifre contradictorii; înclinăm totuși către cele minime), în cetatea solid fortificată a Vidinului.

Dionisie Eclesiarhul notează în *Chronograful* său că „Pasvandu scris-au și ispravnicilor din țară să-i dea zaherea [provizii] pentru askerlii [oșteni] grîu, orz, unt și i-au îngrozit că de nu-i va da, va trimite la ei, de-i va pune la pedeapsă în singir [lanțuri] și i-au și dat. Încă și sare multă i-au dat... fost-au cerutu și de la Moruzi vodă [domnul Țării Românești, 1793-1796] bani să-i dea... și i-au și datu vrînd nevrînd".

Informat despre pregătirile de război ale rebelului, Selim III trimite la Vidin un capugiu cu un firman, în care i se cere ayanului „să arate supunere împăratului". Pasvantoğlu îl primește cu cinste pe

[1] Pasvantoğlu (din termenul persan *pasban, pasvant, parrand* = paznic) înseamnă „fiul lui Pasvant".

[2] Călugăr, caligraf și cronicar din Țara Românească, Dionisie Eclesiarhul (1759-c. 1820) prezintă, în *Chronograful* său istoria Țării Românești între 1764 și 1815.

Pasvantoğlu, un personaj de tristă amintire

capugiu, dar cînd află conținutul firmanului „s-au mîniat foarte" și aruncă în închisoare pe trimisul sultanului. Îndată după acest incident, Pazvante trimite un curier rapid la prietenii lui de la Țarigrad, mari demnitari, „și cu cîteva pungi de bani, ca să mijlocească la împăratul de a-l face pașiia Diiului", notează același Dionisie Eclesiarhul. „Regialele au statu la împăratu mijlocitori, însă împăratul mai tîrziu i-au scrisu fermanu, să fie supusu poruncilor împărătești și cu vremea-l va face și pașia". Și pe noul capugiu, venit cu acest firman, ayanul de Vidin îl primește cu pompă și mare ceremonie, în sala cea mare a divanului, unde rebelul își etalează tot luxul și bogăția. El răspunde Porții că „este supus împărăției și haraciul raialelor îl trimite și cetatea o păzește, ci să-i trimită tuiu [steag] și fermanu de pașialîc, că au fost credincios și au săvîrșit slujbe mari împărătești, și cetatea o au păzitu cu vărsare de sînge prin războaie". Dar nici scrisoarea aceasta, continuă cronicarul, nu-i aduce numirea de pașă de Vidin. Dimpotrivă, sultanul, iritat de îndrăzneala lui Pazvante, trimite pe altcineva la Vidin în funcția de pașă, ceea ce îl înfurie și mai tare pe ambițiosul rebel.

Selim III, care se convinge astfel definitiv că Pasvantoğlu „s-au făcut hainu, foarte rău s-au mîniat". În 1797, el trimite împotriva sa cu oaste pe Alo Pașa, beilerbeiul Anatoliei. Acesta scrie noului domn al Țării Românești, Constantin Hangerli (1797-1799), căruia îi cere ca „ispravnicii țării de prin județe să ne îndestuleze cu zaherele, făină, orz, oi, vaci, unt, sare și orice ar trebui să nu tînjească oștile... O, vai de țară — comentează cronicarul muntean — ce nevoie i s-au pusu în spinare, că slujbașii îi silea de împlinea mai mult decît avea poruncă și se prăda locuitorii".

Pe scurt, și Pazvante, și oștile trimise împotriva lui se aprovizionau tot din Țara Românească!

Somat de beilerbei să se predea, Pazvante „au zîmbit a rîde puțintelu" și, propunîndu-și să testeze mintea lui Alo Pașa, îi trimite răspuns cerîndu-i un soroc de trei săptămîni, prelungit apoi de cîteva ori. În acest timp, pașa primește de la el armăsari de soi, împodobiți cu harnașamente de aur și argint, blănuri de samur, „cafea multă și orez, vutcă, zacharu și alte zaharicale". La rîndul său, rebelul folosește amînarea pentru a strînge în juru-i noi forțe. Expediția lui Alo Pașa eșuează; la venirea iernii 1797, beilerbeiul se retrage.

Pazvante pune pe notabilii din Vidin să solicite din nou Porții să-l numească pașă; în același timp, propune Ambasadei franceze din Istanbul să negocieze o împăcare cu Poarta, care să-i acorde titlul de pașă cu trei tuiuri; el oferă francezilor o importantă sumă de bani, pentru ostenească. Poarta nu acceptă însă o atare mediere, considerînd că e vorba de o chestiune strict internă, pe care o poate rezolva și singură. În consecință, în primăvara anului 1798, împotriva lui Pazvante este pornită o mare expediție, ca împotriva unei puteri străine. La conducerea ei se află kapudanul (marele amiral) Küçük Hüseyin Pașa, favoritul sultanului. Aprovizionarea întregii expediții se face iar din Țara Românească și se desfășoară avîndu-l în frunte pe Hangerli, favoritul kapudanului.

Lipsită de tunuri mari de asediu și de tunari pricepuți, neaprovizionată suficient (în ciuda sacrificiilor făcute de Țara Românească), bîntuită de boli, cuprinsă de neînțelegeri între pașale, pe de o parte, între acestea și comandantul suprem, pe de alta, și de un șir de trădări, armata marelui amiral rămîne în zadar în fața Vidinului mai bine de un an de zile. În tot acest timp, Pazvante, închis cu 15 000-20 000 oșteni în cetatea strașnic întărită, respinge, cu puternica sa artilerie, orice a ac. Din cînd în cînd, iese fulgerător cu mici detașamente și lovește prin surprindere, făcînd mari ravagii în rîndul asediatorilor. Iată cum îl descrie pe rebel, în acele zile, medicul său personal, un grec din Corfu, consulului Franței la București: „Are 36 ani, este de statură mijlocie, fața palidă și alungită, trupul excesiv de slab. Scuipă sînge și nu-și mai datorează puțina sănătate care o mai are [totuși, avea să mai trăiască încă nouă ani] decît deselor exerciții de călărie. Nimeni nu se apropie de el decît pînă la o anumită distanță, singură mama sa îi pregătește masa. El ține sub teroare pe toți cei care-i sînt subalterni... Are caracter și o mare încredere în steaua sa... Este propriul său sfătuitor; nu primește sfaturi de la nimeni".

Sultanul, văzînd această situație și avînd nevoie de serviciile kapudanului în luptele cu Napoleon Bonaparte, care debarcase în Egipt și ocupase Alexandria, poruncește retragerea armatei de la Vidin. Rebelul triumfă: în august 1799, Poarta este nevoită să-l ierte și să-l recunoască oficial pașă cu trei tuiuri. Ceea ce nu reprezintă decît programul *minimal* al lui Pazvante: el are de gînd să-și lărgească posesiunile, între care vizează și Țara Românească, să întemeieze „un principat al său", apoi să ocupe tronul otoman și să instaleze acolo propria sa dinastie...

O pacoste pentru Țara Românească

Revolta lui Pazvante aduce după sine profunde suferințe populației din Țara Românească, prin necontenite jafuri, stoarceri de bani și provizii, în primul rînd din partea rebelului, dar și din partea trupelor sultanului, venite împotriva lui, într-o perioadă dintre cele mai dramatice din întreaga istorie a țării. Același Dionisie Eclesiarhul descrie astfel momentul asediului Vidinului de către Küçük Hüseyin Pașa: „Deci așia trecîndu un an și mai bine... țiara [Țara Românească] se prăpădea, dînd oi, vaci și unt și făină și cară cu boi la slujba oștilor". După ce, în ajunul expediției, Pazvante jefuiește sistematic județele din Oltenia, iar în toți anii încasează un veritabil tribut în bani de la

domnii Țării Românești, vine rîndul oficialilor să stoarcă țara de bani și provizii. De ajuns să spunem, după informația consulului Franței la București, din iunie 1798, cînd expediția era în toi, că „generalissimul" otoman cerea din Țara Românească 14 000 căruțe cu cîte 2 oameni și 12 boi fiecare, ceea ce ne duce la un total de 28 000 oameni și 168 000 vite, cifre nemaiîntîlnite pentru astfel de sarcini în relațiile cu Poarta! Totodată, aflăm din alt raport diplomatic că, în iulie 1798, în cursul unui atac asupra cetății Vidinului, două pașale „plasară între ele și inamic 2 000 nenorociți țărani valahi, slab înarmați".

Și totuși, marele amiral rămîne nemulțumit de serviciile lui Hangerli, fostul său favorit, și, în februarie 1799, acesta este executat din ordinul său, în plin București. Jafurilor pazvangiilor li se adaugă acum jafurile oștenilor Porții. „Ali Pașa din Ianina, de pildă, cu o parte din armata sa, a pustiit cea mai frumoasă parte a Țării Românești", spune un izvor.

Foarte plastic surprinde acest trist moment din istoria Țării Românești, care coincide cu „timpul lui Pazvante", un om simplu, meșteșugarul Ioan Dobrescu, în *Cronica* sa, redactată chiar în acei ani: „Deci fiindcă turcii mărginași din Ibrăilă pînă în Diiu era toți împărechieți ca să [se] mînce după obiceiu lor ca cîinii unii cu alții și beleaua lor o trăgea ticăloasa [în sens de sărmana] noastră de țară cu dări de bani și cu zaherele dacă lua unii, apoi cerea și ceilalți, în cuvîntu «cum, aceluia ai dat, dar noaă de ce nu ne dați?»".

Rezultatul: țara sărăcește, mulți boieri se retrag spre munți, de unde pot fugi mai ușor în Ardeal. Dar paharul suferințelor nu este încă plin: nenorocirea cea mai mare avea să vină abia după retragerea lui Hiiseyin Pașa și izbînda lui Pazvante, care, între timp, a adunat în jurul său noi trupe. În cîteva rînduri, rebelul cere lui Moruzi vodă bani și provizii. „Și dulgheri, și lemnari, și meșteri de fier țigani... încă și zugravi, de-i zugrăvia seraiurile, și le poleia cu aur și argintu, apoi cerea iar de la vodă bani să plătească locuitorilor. Vodă-i da și de nevoie". La plîngerea lui Moruzi la Poartă, „Pasvandu ca un cîine numai rău s-au întărîtat și s-au mîniatu", trimițînd pe omul său, Kara Mustafa, cu oaste în Țara Românească, unde a fost groaznic arsă și prădată Craiova (din 7 000 case ar mai fi rămas în picioare numai 300), a fost complet prefăcut în cenușă tîrgul Cleanovo (din județul Mehedinți) și au mai fost crunt lovite și prădate orașele Cerneț, Tîrgu Jiu, mănăstirea Polovragi etc. Timp de două săptămîni, pazvangiii jefuiesc județele de peste Olt, încît fiecare dintre „hoții de cîrjalii" poate lua cu sine „cîte doi sau trei cai încărcați cu prăzi". „Și dacă s-au îndestulatu s-au ridicatu cu toți și, trecînd Dunărea, s-au dus la Diiu și multă bogăție au dus la Pasvandu". La rîndul lor, detașamentele trimise de Poartă în ajutorul domnului, care nu dispunea decît de 7 000-9 000 oșteni (din care o bună parte sînt musulmani, înțeleși cu Pazvante), se prefac că îl urmăresc pe Kara Mustafa, cînd acesta a trecut deja Dunărea, apoi „s-au întors la orașiu [la București], cerîndu-și lefi de la boieri, că au gonit pe vrăjmași, o vai de țiară" — exclamă cu obidă Dionisie Eclesiarhul.

Dar silniciile nu se opresc aici: noi cereri de provizii și bani în anii următori, din partea „sangeacbeiului de Vidin", noi prădăciuni și pustiiri în Oltenia (însuși noul domn Mihai Șuțu este nevoit să se refugieze la Brașov), într-o avalanșă cumplită, care va dura ani de-a rîndul, pînă în ianuarie 1807, la moartea lui Pazvante. De la începutul rebeliunii, în 1792, și pînă către 1807, deci vreme de circa 15 ani, Pazvante este o pacoste pentru Țara Românească, prădînd, jefuind, cerînd și acționînd după bunul său plac! „Cupiditatea și avariția au fost viciile sale principale, care l-au făcut să strîngă comori considerabile", scria colonelul Mériage, agent al lui Napoleon, sosit la Vidin la o lună după moartea lui Pasvantoğlu.

Prin urmare, acesta a fost, în linii mari, „timpul lui Pazvante"! Și acesta a fost Pazvante, mort cam la 45 ani, după ce a umilit și înfrînt puterea sultanului, a lăsat o cumplită amintire în istoria Țării Românești, în special a județelor de peste Olt, și a făcut să tremure întreaga Bulgarie de nord-vest și Serbia!

Un moment întunecat în raporturile româno-otomane, „timpul lui Pazvante" este, totodată, semnificativ pentru ilustrarea declinului la care ajunsese puterea otomană: sultanatul nu mai avea, nici pe departe, forța și prestigiul din perioada clasică (1300-1600); însuși padișahul nu mai participa personal la campanii, ca odinioară, marii sultani, Bayazid I, Mehmed II, Selim I, Süleyman Legiuitorul, și atîția alții; față de această putere centrală, exista acum o puternică opoziție și adevărate „state în stat" în Egipt, în Siria și Irak, în Anatolia și în Balcani. În timpul Magnificului, această putere dispunea de cca. 87 la sută din pămînturile statului, controlînd și impunînd ordinea cu fermitate. Corupția, favoritismul, incompetența, ignoranța — toate își puneau acum amprenta asupra funcționării armatei, flotei, instituțiilor politico-administrative, în timp ce marile puteri se amestecau direct în afacerile Porții, susținînd opozanți ca Pazvante și întreținînd relații tainice cu mari dregători otomani. Reacția la aceste stări de lucruri, inaugurată cu sacrificiul propriei vieți de către Selim III, va culmina cu revoluția „junilor turci" din 1908-1909. Dar numai revoluția burghezo-națională din 1918-1923, de sub conducerea marelui om de stat Mustafa Kemal Atatürk[1], avea să aducă însănătoșirea „omului bolnav" al Europei, prin crearea unui stat național turc modern, întemeiat pe principii republicane.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1972, 11/1981, 2/1982, 10/1983.

Călător în prima jumătate a secolului XVII prin țările române, Piedro Deodato Baksić, episcop de Marcianopolis, a avut prilejul să cunoască îndeaproape organizarea internă a principatelor extracarpatice, pe care a consemnat-o în scrierile sale. Un element pe care l-a reținut în mod deosebit călătorul — originar din Bulgaria, unde se afla și dioceza asupra căreia își exercita autoritatea — era larga autonomie a principatelor, diferența limpede de statut politic dintre acestea și teritoriile de la sud de Dunăre, încorporate Imperiului otoman: „Turcii — scria el — nu se amestecă deloc în conducerea țării, domnul este liber să facă în țara sa orice, nestingherit: să judece, să comande, să osîndească la moarte chiar și pe boierii săi, sau să-i slobozească, într-un cuvînt este liber să facă tot ce-l place... ca și domnul Țării Românești".

Remarcată de numeroși oameni ai timpului, această autonomie a țărilor române era o consecință a relațiilor speciale statornicite între Imperiul otoman și principate prin tratatele cunoscute sub numele de „Capitulații", acordate de-a lungul timpului de diferiți sultani: în virtutea „Capitulațiilor" — țările române se bucurau de deplină autonomie internă și de largi atribuții în politica externă. Firește însă că, în practica relațiilor dintre țările române și imperiu, puterea suzerană încerca să limiteze aceste libertăți și să impună permanent condiții tot mai grele țărilor române, în vreme ce principatele purtau o grea luptă pentru înlăturarea dominației otomane și dobîndirea libertății. Caracterizînd acest fel de relații, Mihai Kogălniceanu arăta în memorabila cuvîntare rostită la 9 mai 1877 că legăturile noastre cu Poarta „erau niște legături sui generis, niște legături care erau slabe cînd românii erau tari ; niște legături care erau tari, cînd românii erau slabi".

O astfel de situație s-a petrecut în veacul fanariot, mai cu seamă în ultimul deceniu al sec. XVIII și primele două decenii ale celui următor. Cauzele au fost multiple: pe de o parte, numeroasele războaie ruso-austro-turce (1716-1718; 1735-1739; 1768-1774; 1787-1792; 1806-1812), ale căror ostilități s-au purtat în cea mai mare parte pe pămîntul principatelor și care au provocat grave distrugeri materiale și mari pagube locuitorilor. Pe de altă parte, fiscalitatea excesivă pe care unii dintre voievozii veniți din Fanar (Constantin Hangerli, Alexandru Moruzi, Alexandru și Mihail Suțu, Ion Gheorghe Caragea) o impuneau țărilor române, pentru a-și recupera sumele imense cheltuite pentru învestire și, firește, pentru a aduna cît mai multe averi. În sfîrșit, decăderea continuă a Imperiului otoman, care, îndeosebi după înfrîngerea de la Viena din anul 1683, își vădea pretutindeni slăbiciunile, efect al unui sistem social anacronic și al unei puteri militare ce-și încercase expansiunea la scară europeană. O decădere pe care nici măsurile de modernizare preconizate de Selim III (1789-1807) — un suveran cu vederi largi —, măsuri inspirate în anumită măsură din iluminismul european, nu o puteau împiedica. Dimpotrivă, pe fondul „noului sistem" inițiat de „Înalta Poartă au apărut și s-au manifestat forțe dintre cele mai retrograde ale imperiului, dornice să reînvie anii în care otomanii stîrneau spaimă în Europa, e vorba în primul rînd de kîrjaliii lui Pasvantoğlu.

Pasvantoğlu, sau — cum i-a spus poporul nostru — Pazvante, paşa de Vidin, nume de teroare și de tristă amintire din vremea cînd principatele, cotropite și exploatate de imperiile lumii, conduse de domni nesățioși, interesați doar de îmbogățire și lipsite de o armată proprie, pentru a se putea apăra — se găseau, potrivit expresiei lui Anton Mario del Chiaro „ca două corăbii pe o mare furtunoasă, unde rareori se bucură cineva de liniște și odihnă".

G. D.

Simonide din Keos (556-467 î.e.n.) marele poet și cîntăreț al antichității i-a cerut lui Themistocle să-i satisfacă o cerere care încălca legea.

— Dacă eu ți-aș cere să cînți fals, în fața unui întreg teatru care te ascultă, ce-ai avea de spus?, l-a întrebat Temistocle.

●

— La ce servește balonul aerostatic?, l-a întrebat cineva pe marele savant și om politic american, Benjamin Franklin.

— La ce servește un copil care abia s-a născut? i-a răspuns Franklin.

●

Sub titlul „Am văzut", în Franța cunoșteau o mare răspîndire mici poeme satirice, care criticau, vehement, regalitatea. Bănuielile au căzut asupra unui tînăr și talentat literat, François-Marie Arouet.

Într-o zi, cînd ducele d'Orleans (regentul lui Ludovic XV, pe care necruțătoarele pamflete îl vizau direct) își făcea plimbarea prin grădina palatului său, i-a fost adus presupusul autor. Făcîndu-i semn să se apropie, ducele i-a spus:

— Domnule Arouet, pariez că vă voi face să „vedeți" ceea ce n-ați „văzut" niciodată: Bastilia!

— Țineam s-o văd, a răspuns plin de îndrăzneală cel care, mai tîrziu, își va semna scrierile folosind un singur nume (dar ilustru) — Voltaire.

●

Policratides, trimis de greci la regele Persiei, a fost întrebat dacă vine din proprie inițiativă sau este un trimis al poporului?

— Dacă voi obține ceea ce am venit să vă cer, considerați-mă un trimis al poporului, dacă nu, socotiți-mă venit din proprie inițiativă.

VICTORIA

A treia serie de intrebări

1. Într-un reportaj consacrat marilor demonstraţii antihitleriste şi antirăzboinice organizate de Partidul Comunist Român la 1 Mai 1939, în a căror pregătire şi desfăşurare un rol hotărîtor l-a avut tovarăşul Nicolae Ceauşescu, unul din ziarele bucureştene sublinia că „1 Mai 1939 a arătat o dată mai mult că muncitorimea este... temeiul, paza şi substanţa naţiunii, chezăşia prosperităţii ei în pace şi apărătoarea ei atunci cînd patria o cere".

Reportajul a fost publicat în...? (1979)

a) Universul
b) Timpul
c) Lumea nouă

2. Exprimîndu-şi indignarea şi protestul împotriva odiosului Diktat fascist de la Viena, masele populare au organizat puternice demonstraţii, în a căror iniţiere şi desfăşurare un rol hotărîtor l-au avut comuniştii români. Poziţia P.C.R. a fost clar exprimată în documentul intitulat *Punctul nostru de vedere*.

Dat publicităţii la data de...? (1980)

a) 15 septembrie 1940
b) 10 septembrie 1940
c) 18 septembrie 1940

3. Acţiunea rapidă şi fermă a forţelor insurecţionale româneşti a dat o puternică lovitură maşinii de război hitleriste. În numai opt zile de lupte îndîrjite, o importantă suprafaţă din teritoriul ţării a fost curăţită de trupele hitleriste.

Ea măsura ... (1981)

a) 89 000 km²
b) 150 000 km²
c) 137 000 km²

4. Regimentul 2 care de luptă român şi-a adus o importantă contribuţie în luptele pentru eliberarea Austriei, acţionînd în zona petroliferă a acestei ţări. Pentru eroismul dovedit în luptă, această unitate românească a fost citată prin ordin de zi de către Comandamentul suprem sovietic.

Pentru eliberarea cărei localităţi? (1985)

a) Klagenfurt
b) Hohenruppersdorf
c) Zisterdorf

5. Secvenţă din timpul luptelor armatei americane pentru alungarea japonezilor dintr-un arhipelag din Pacific.

Denumirea insulei este... (1984)

a) Mariane
b) Samoa
c) Marchize

6. Bătălia Stalingradului a reprezentat o cotitură decisivă în evoluţia celui de-al doilea război mondial, provocînd o zdrobitoare înfrîngere Germaniei naziste.

La cît se cifrau pierderile naziste? (morţi, răniţi şi prizonieri)? (1984)

a) 1 500 000
b) 1 275 000
c) 1 350 000

7. Vorbind la studiourile engleze ale B.B.C.-ului în ziua de..., generalul de Gaulle a lansat, *Apelul la organizarea Rezistenţei antihitleriste a Franţei*, moment memorabil în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial.

În ce zi? (1984)

a) 18 iunie 1940
b) 12 august 1940
c) 17 martie 1941

VICTORIA
concursul
magazin istoric
ediţia 1985

8. În imagine, drapele capturate de la inamic prezentate de ostașii sovietici în cursul marii parade a victoriei desfășurată la Moscova la 24 iunie 1945.

În care istorică piață? (1985)
a) Piața Universității
b) Piața Roșie
c) Piața Teatrului

9. Lupte de stradă purtate de ostașii români pentru eliberarea unei localități ungare, imortalizați de pictorul Al. Țipoia, aflat, împreună cu

Numele localității (1985)
a) Tàpiószentmárton
b) Polgár
c) Nagykánnizsa

10. Acționînd cu vigoare, atît în cadrul guvernului din care membri ai săi făceau parte, cît și în rîndurile maselor muncitoare, sub lozinca *Totul pentru front, totul pentru victorie!* P.C.R. a avut un rol de prim ordin în concentrarea eforturilor întregului popor pentru susținerea războiului antihitlerist.

alți artiști plastici români. pe fr ntul antihitlerist.

Concomitent cu jertfa umană adusă pe cîmpul de luptă, întregul potențial economic al României a fost canalizat în vederea înfrîngerii nazismului.

La cît s-a ridicat, în valuta anului 1938, efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist? (1985)
a) 500 000 000 dolari
b) 1 120 000 000 dolari
c) 675 300 000 dolari

talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare

CLIO ANUNȚĂ

Ludovic XVII — o enigmă dezlegată?

Copilul de zece ani mort în închisoarea pariziană Temple, la 8 iunie 1795, a fost sau nu Ludovic XVII, moștenitorul tronului Franței? Sau adevăratul moștenitor a evadat din prizonierat ajutat de regaliști și tot ce s-a spus în legătură cu decesul său să nu fi fost decît zvonuri false?

Subiectul, plin de mister și de aceea extrem de controversat, a generat un voluminos dosar, care a făcut deliciul amatorilor de enigme istorice. Revista Magazin istoric a găzduit și ea două articole (nr. 7/1975 și 1/1984) consacrate acestei teme. Astăzi s-ar putea declara închis dosarul „Ludovic XVII"?

Într-un număr recent, revista franceză L'histoire își informează cititorii că doctorul Pierre-Léon Thillaud a publicat în Cahiers de la Rotonde (nr. 6/1983) trei studii de paleopatologie, care ar putea reprezenta ultimul cuvînt în această enigmă. Pornind de la procesul-verbal de autopsie, semnat de patru medici, de la mărturiile familiei, ale supraveghetorilor și medicilor copilului, doctorul Thillaud a stabilit un diagnostic retrospectiv. Antecedentele familiale, starea sănătății Delfinului, în timpul detenției sale, și, în sfîrșit, examinarea simptomelor clinice relevate în momentul decesului nu lasă loc nici celei mai mici îndoieli lui Pierre-Léon Thillaud. Delfinul era atins de o formă foarte gravă de tuberculoză, tuberculoză diseminată cronică, ce se traducea prin trecerea microbilor în sînge, proces generator de diverse afecțiuni: pleurezie, arterită, peritonită. În final, s-a produs o peritonită ulceroasă, cu care Delfinul Ludovic-Carol nu a putut atinge decît vîrsta de 10 ani și două luni.

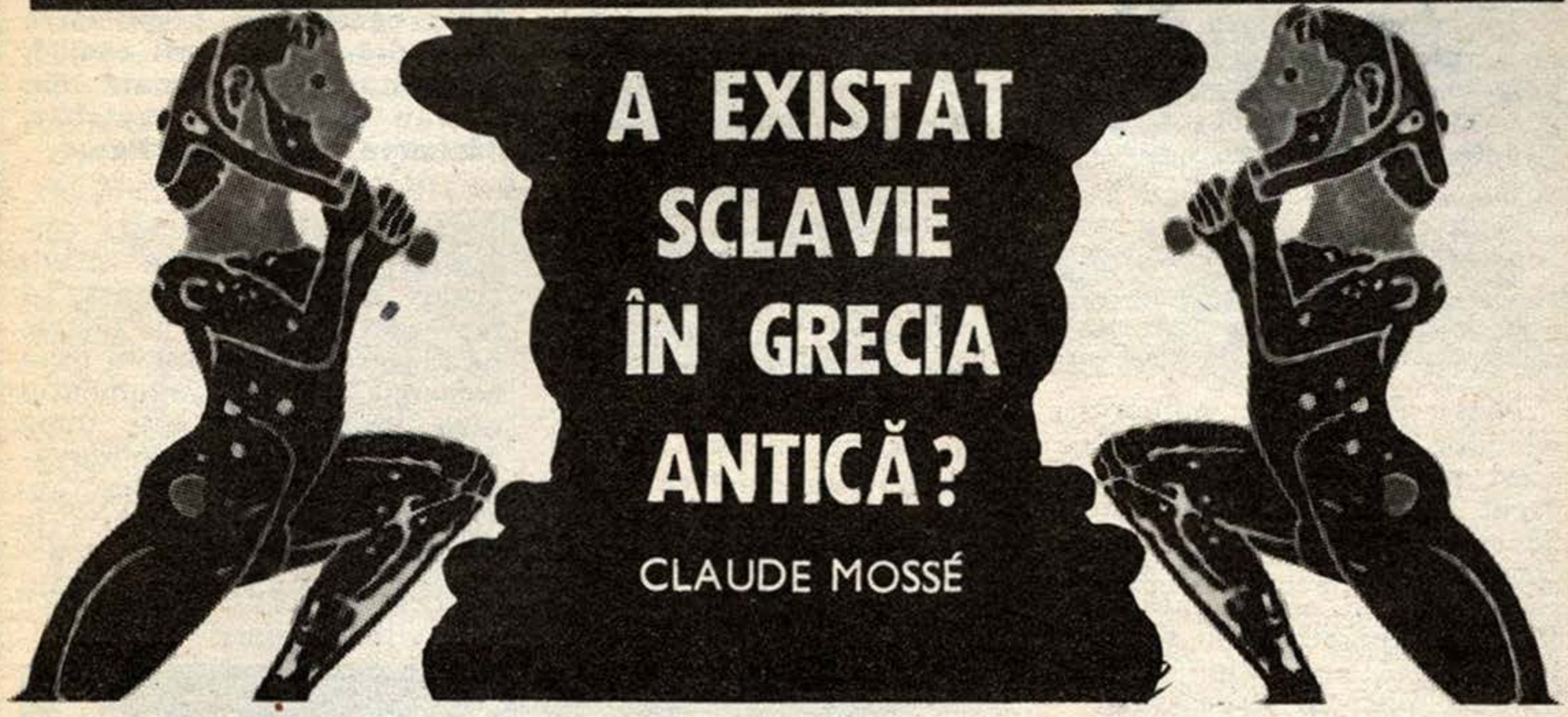

A EXISTAT SCLAVIE ÎN GRECIA ANTICĂ?

CLAUDE MOSSÉ

De cînd au existat sclavi în Grecia?[1] În textele scrise de grecii micenieni (sec. XVI-XII î.e.n.), unii membri ai societăţii sînt calificaţi do-e-ro, **denumire în care filologii identifică cuvîntul** doulos **(la feminin, doulè), în greaca clasică, „o persoană de condiţie aservită". Ceea ce nu ne prea ajută să ne edificăm, căci cunoaştem foarte puţin realităţile societăţii miceniene. Două puncte par totuşi cîştigate. Mai întîi,** do-e-ro **sînt sclavi, deoarece la numele lor este adesea adăugat numele stăpînului lor. Dar nu totdeauna distincţia este uşor de stabilit între aceşti „sclavi" şi „oamenii liberi": se pot căsători între ei, au aceeaşi apartenenţă religioasă, pot deţine bunuri şi pot exercita o profesiune. Această asemănare de statut social se explică prin faptul că în societatea micenian㠄 ca şi în cele orientale, populaţia, în întregimea ei, se găsea în stare de dependenţă faţă de palat.**

Poemele homerice, de la sfîrşitul sec. VIII î.e.n., relevă şi ele prezenţa sclavilor, dar marele număr al termenilor care-i desemnează stă mărturie a diversităţii condiţiilor lor de viaţă şi a statutului lor social. Totodată, aceşti termeni se aplică atît celor aserviţi, cît şi oamenilor liberi, ceea ce dovedeşte că statutele nu erau încă clar definite din punct de vedere juridic. Astfel, termenul oikeus **îi desemna pe toţi cei care trăiau în sînul unui** oikos, **o unitate domenială depinzînd de capul familiei. Printre sclavi, femeile erau net majoritare, pradă de război sau servitoare care o înconjurau pe stăpîna casei.**

Despre bărbaţii sclavi nu se ştie mare lucru. Existau, cu siguranţă, fiind folosiţi la exploatarea domeniului, alături de muncitorii agricoli, thetes, evocaţi într-un celebru pasaj al Odiseei. **Este vorba de scena în care Ulise recheamă pe pămînt sufletele morţilor, pentru a-i pune întrebări proroculuj Tiresias. Printre altele, îi apare şi fantoma lui Achile, care îi spune lui Ulise: „Mai bine aş vrea să fiu argat la ţară/ Sau un sărac cu prea puţină stare/ Decît aici în Iad să fiu mai mare"[2]. Prin urmare, sclavia nu era neapărat cea mai rea condiţie umană. Condiţia de argat,** thete, **chiar dacă omul era considerat liber, era cea care îi părea lui Achile cea mai dureroasă, ca şi poetului care vorbeşte prin gura lui.**

În epopeea greacă Odiseea **se află mai multe menţiuni despre sclavie decît în cealaltă,** Iliada, **fie pentru că prima este mult mai recentă, fie, mai curînd, pentru că descrie o societate aflată în timp de pace, nu un cîmp de bătăile. Doi sclavi joacă aici un rol important: Eumeu, cel mai mare peste porcarii lui Ulise, şi Melantiu, mai marele peste căprari. Povestindu-şi viaţa, Eumeu ne spune cum se procurau sclavii: prin razii. Aşadar, sclavia exista în lumea greacă din cele mai vechi timpuri. Dar impreciziile vocabularului şi numărul mic al exemplelor nu permit determinarea locului ce revenea acestora în societate.**

Să facem un salt peste trei secole, pentru a urmări realitatea atenian㠄 a epocii clasice în sec. V şi IV î.e.n. Ce distanţă faţă de societatea homerică! De acum înainte sclavii sînt prezenţi pretutindeni. În ultimul sfert al veacului V, comediile lui Aristofan (c. 446-c. 386 î.e.n.) sînt un bun indiciu pentru rolul jucat de sclavi.

În vremea lui îi întîlnim pe sclavi în ateliere, unde constituie cvasitotalitatea mîinii de lucru; în micile prăvălii, ei lucrează ală-

[1] Reproducem acest articol, cu subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză *L'histoire*, nr. 64 (februarie, 1984).

În imaginea de sus: sclavi într-o carieră de argilă.

[2] *Odiseea*, Editura de stat pentru literatură şi artă, ediţia 1956, traducere de G. Murnu.

turi de stăpîn; în manufacturi, sînt conduşi de un maistru, şi el sclav, aşa cum se întîmplă în „fabrica" de cuţite şi în cea de paturi ale tatălui oratorului Demostene, care aveau împreună vreo 50 sclavi.

În minele de argint din sud-estul Aticei, numărul sclavilor era foarte mare. Existau proprietari de sclavi ca Nicias, om politic şi general, extrem de bogat, care poseda, după Xenofon, 1 000 sclavi. Existau, de asemenea, sclavi domestici, cei folosiţi în treburile gospodăriei: servitoare, doici, bucătari, pedagogi; chiar şi sclavi poliţişti — arcaşii sciţi, originari din Ucraina de azi, care menţineau ordinea în adunările populare —, sclavi grefieri şi arhivari. Cu toţii, constituiau proprietatea cetăţii. Dacă e să-i citäm pe autorii comici, curtezanele şi prostituatele, recrutate din rîndul sclavelor, erau deosebit de rentabile, pentru cei în stăpînirea cărora se aflau.

1 000 oboli pe zi beneficiu

Poate fi evaluat numărul sclavilor în Grecia antică? La acest punct, cercetătorii moderni s-au dedat la tot felul de calcule. Estimîndu-se numărul în cel mai corect mod, sclavia a fost considerată un fenomen marginal şi secundar. Unica indicaţie cifrică provine dintr-un recensămînt, întocmit, se pare, la sfîrşitul sec. IV î.e.n.: 400 000 sclavi în peninsula Atica. De altfel, numărul este mai puţin important; esenţial este locul pe care-l deţineau ei în viaţa economică, precum şi modul de exploatare la care îi supuneau stăpînii. Cu siguranţă însă, munca lor nu era singura care asigura viaţa comunităţii. Idealul omului de rînd — scriu filozofii atenieni ai sec. IV î.e.n. — îl constituia timpul liber, cel care-ţi permite să te consacri singurelor activităţi demne de un om liber: educaţia proprie, adunările politice etc. Totodată însă mulţi atenieni arau ei înşişi ogorul, îşi îngrijeau viile, lucrau în ateliere sau pe şantierele de construcţii publice, făceau comerţ în agora (piaţă publică). Evidenţele întocmite cu prilejul diferitelor lucrări publice menţionează că oamenii liberi şi sclavii lucrau cot la cot şi cu acelaşi salariu. Totuşi, diferenţa consta în aceea că omul liber îşi păstra salariul în întregime, în timp ce sclavul dădea o parte, stăpînului.

Oricare ar fi fost modul în care era folosit, sclavul reprezenta pentru stăpîn o sursă de profituri, nu totdeauna calculabile.

Munca nu era concepută drept o cantitate măsurabilă, ea nu permitea stăpînului să-i cifreze rentabilitatea. De aceea, oratorul Demostene, de pildă, calculînd cît îi datorau tutorii care îi giraseră cele două ateliere ale tatălui său, a evaluat suma în funcţie de numărul sclavilor, nu de munca îndeplinită sau de produsele acestei munci. Ceea ce nu presupunea, defel, că sclavii nu puteau fi o sursă de venituri. Nicias îi închiria pe ai săi ca mineri şi scotea un beneficiu de 1 000 oboli pe zi adică peste 165 drahme.

Sclavi domestici...

Alţi sclavi, *choris oikountes* („cei ce locuiesc de o parte"), îşi exercitau activitatea în afara casei stăpînului şi puteau gira ei înşişi o prăvălie, un atelier, chiar o bancă. Vărsau o redevenţă stăpînului şi se bucurau de o anume independenţă.

Este de la sine înţeles că diversitatea activităţilor îndeplinite de sclavi, ca şi diferitele moduri de exploatare a lor se traduceau prin foarte mari diferenţe în condiţiile efective de viaţă. Diferenţe relevate cu precădere de istoricii care neagă caracterul funciarmente sclavagist al societăţii ateniene. Aceşti cercetători îi citează pe sclavii bogaţi, care girau o bancă, îşi reprezentau stăpînii pe pieţele de afaceri sau comandau nave comerciale. Dar argumentul este lipsit de valoare, după cum remarca un fin observator al realităţii ateniene, autorul unui pamflet, scris la începutul războiului peloponeziac (după 431 î.e.n.): „Sîntem miraţi că-i vedem pe atenieni admiţînd ca sclavii lor să ducă o existenţă confortabilă, pe care unii dintre ei chiar o trăiesc din plin... Dar, pe de altă parte, într-o ţară a cărei putere este maritimă, pentru a dispune de bani e nevoie să fii sclavul sclavilor tăi (ca ei să cîştige bani şi să-şi poată plăti astfel datoriile către tine) şi să le dai deplină libertate".

Asemenea afirmaţii conţin, în mare parte, un adevăr. Aceşti „sclavi bogătaşi" fuseseră, fără îndoială, cumpăraţi scump de stăpînul lor, care scotea de pe urma lor profituri substanţiale. În *Cîştigurile*, Xenofon dă cîteva pre-

ţuri de sclavi: un sclav minor obişnuit valora între 150 şi 300 drahme, dar un intendent calificat putea să coste pînă la un talant (6 000 drahme). Ar fi interesant de ştiut la ce preţ a fost cumpărat celebrul bancher Pasion, ulterior eliberat de stăpînul lui. El a moştenit banca stăpînului şi a primit cetăţenia ateniană. Dar acestea sînt cazuri excepţionale, după cum excepţională era şi valoarea unor curtezane de clasă: celebra Neera a fost răscumpărată de către doi dintre pretendenţii săi, cu 3 000 drahme.

Desigur, puteau exista relaţii amicale între stăpîn şi servitorii săi, afectuoase chiar: cu pedagogul (sclavul care ducea băieţii la şcoală), cu doica etc. Ceea ce nu afectează cu nimic relaţia esenţială. Sclavul era obiect de proprietate: putea fi cumpărat, vîndut, dat zălog, ceea ce-i interzicea orice viaţă de familie. În *Economul*, Xenofon recomandă separarea locuinţei sclavilor bărbaţi de cea a slujnicelor; urmarea a fost că la Atena populaţia aservită nu se reproducea în mod natural şi că singurul mijloc de aprovizionare cu sclavi era cumpărarea.

Greu de imaginat însă că legăturile între sclavi s-au putut împiedica la modul absolut sau că toţi copiii născuţi din aceste legături sau din cea dintre o persoană liberă şi un sclav au fost abandonaţi. Dar, fără îndoială, costa mai scump să creşti un copil sclav decît să plăteşti un adult deja format, iar cumpărarea, fie pe pieţele egeene, fie chiar la Atena, era mijlocul cel mai răspîndit de procurare a sclavilor, pe lîngă prăzile de război.

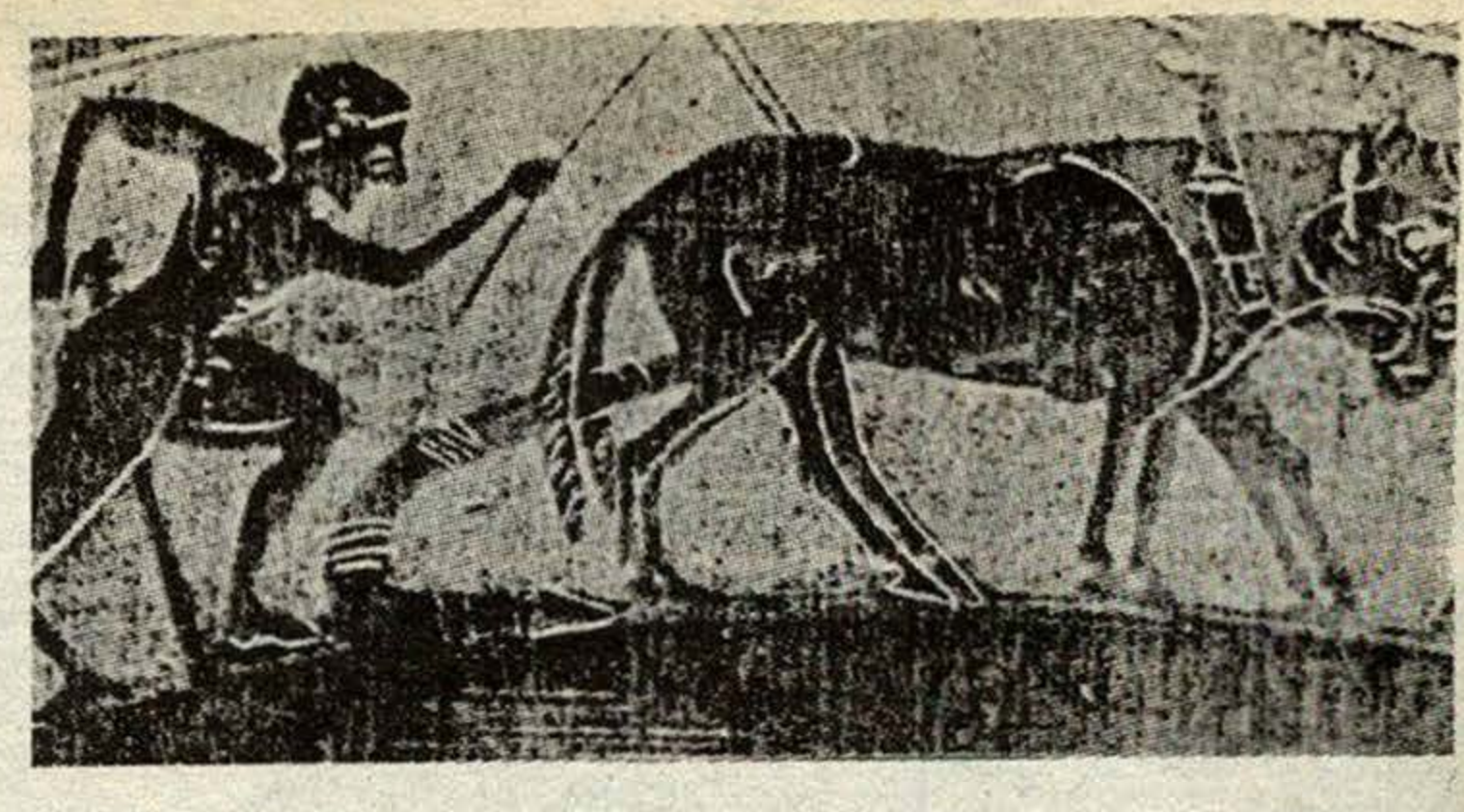

...şi cei folosiţi la muncile cîmpului (detalii de pe vase pictate greceşti)

mai la Atena, ci şi în cetăţi ca Milet, Corint, Samos, Rhodos, Chios, Egina etc., a căror putere consta în forţa lor navală. Aceste cetăţi participau la marile schimburi comerciale din Mediterană.

Alte părţi ale lumii greceşti practicau însă forme de aservire calificate de antici cu acelaşi termen de *douleia*, dar deosebindu-se de sclavia cunoscută la Atena. Cel mai bine ştim cum funcţionau aceste sisteme de dependenţă la Sparta şi în Creta.

Spre deosebire de sclavii utilizaţi la Atena, iloţii, dependenţii din Sparta, erau greci care fuseseră reduşi la sclavie din motive necunoscute de noi. Formau o comunitate omogenă în sînul statului lacedemonian. Erau aproape exclusiv ţărani, care lucrau pe loturile cetăţenilor spartani, cărora le dădeau o contribuţie proporţională sau fixă. Această redevenţă era destinată asigurării întreţinerii cetăţeanului spartan şi a familiei sale şi descărcării lui de orice activitate, alta decît cea militară sau politică.

Odată achitată contribuţia, ilotul putea dispune în mod liber de surplus, bucurîndu-se şi de o oarecare securitate: iloţii nu puteau fi vînduţi în exterior, căci se pare că aparţineau comunităţii spartane şi nu cutărui sau cutărui individ, care nu putea decît să beneficieze de ei. Ei duceau o viaţă de familie autonomă. La sfîrşitul sec. VII î.e.n. şi începutul sec. VI î.e.n., Atena trece printr-o criză, cunoscută din trei surse principale: descrierea care deschide *Fondarea Atenei*, atribuită lui Aristotel, *Viaţa lui Solon* de Plutarh şi *Poemele* lui Solon, citate şi de unul şi de celălalt dintre aceşti autori. Punctul comun al celor trei texte este existenţa ţăranilor atenieni constrînşi la vărsarea unei dijme şi a căror „robie" era înfăţişată printr-un semn. Dar concordanţa se opreşte aici. Căci pentru Aristotel neplata dijmei este cea care antrenează îndatorarea şi robia, în vreme ce Plutarh distinge ţărani tributari şi ţărani îndatoraţi, ameninţaţi a fi făcuţi sclavi pe loc sau vînduţi în străinătate. Solon menţionează pe cei care fuseseră vînduţi în afară şi pe cei ce fuseseră făcuţi sclavi pe loc, dar nu spune nimic despre originea acestei robii, ci numai că ea era marcată printr-un stîlp înfipt în pămîntul celor care-i cădeau victimă.

Aşadar, cum scria celebrul istoric Moses Finley, specialist în istoria Greciei antice, „un aspect specific al istoriei greceşti este progresul mînă în mînă al sclaviei şi al libertăţii", Grecia fiind deopotrivă societate sclavagistă şi pămînt al libertăţii.

În româneşte de:
Maria BERCEANU

Robie marcată prin stîlp

Atena, în sec. V şi IV î.e.n. prezintă tabloul unei societăţi sclavagiste. Dar atunci, se pune o dublă întrebare: a existat acelaşi tip de dependenţă pretutindeni în lumea greacă şi, dacă nu, de ce s-a dezvoltat el aici mai repede decît în altă parte? În epoca clasică, tipul de sclavie-marfă, descris mai sus, nu exista nu-

MISIUNI PERICULOASE (IV)

A. CECIL HAMPSHIRE

Încheind spicuirile din cartea lui A. Cecil Hampshire The Secret Navies (Magazin istoric, nr. 7,9,10/1985), observăm că fiecare formaţiune navală specială descrisă şi-a vădit utilitatea într-o anumită fază a războiului. După cum am văzut în numerele anterioare ale revistei, în perioada cînd Franţa şi cea mai mare parte a Europei se aflau sub ocupaţie nazistă şi era nevoie de un mijloc de comunicaţie cu forţele patriotice antifasciste de pe continent, deosebit de folositoare s-au dovedit transporturile clandestine efectuate în nave deghizate în vase pescăreşti. Mai tîrziu, excentricul marş forţat al echipelor de „jefuitori", făcut pentru a da buzna, aproape odată cu avangărzile, în oraşele eliberate sau pe cale de a fi eliberate, şi pentru a captura cît mai mult material informativ a fost perfect adecvat cerinţelor marii ofensive aliate.

Principala trăsătură comună a tuturor acestor acţiuni temerare a fost, pe lîngă ingeniozitatea soluţiilor şi condiţia fizică a luptătorilor, profilul moral deosebit al celor care, de bunăvoie şi asumîndu-şi toate riscurile, s-au angajat să le aducă la îndeplinire: o mînă de oameni, cîteva zeci, poate cîteva sute, un număr infim în raport cu uriaşele efective care au luptat pe fronturile celui de-al doilea război mondial. Dedicîndu-le o carte, A. Cecil Hampshire, cronicar al marilor bătălii navale şi al celei mai importante flote a timpurilor moderne, a adus un omagiu meritat unor eroi aproape invizibili.

Jefuitori cu autorizaţie în operaţia „Husky"

În ianuarie 1943[1], comandantul forţelor navale britanice din Africa de Nord, amiralul Sir Andrew B. Cunningham, a fost informat de comandantul Operaţiilor combinate, lordul Mountbatten, că o unitate a Comandoului 30, comandată de locotenent-comandorul Curtis, va fi trimisă în subordinea lui. Misiunea ei: să captureze material informativ. Curtis era însoţit de George McFee, de căpitanul Huntington-Whiteley şi de un detaşament format din 14 puşcaşi marini. Lordul Mountbatten a cerut ca această unitate să fie plasată în prima linie, la orice atac.

Dar Cunningham nu era dispus să-şi piardă vremea cu armate sau flote „neoficiale", atitudine împărtăşită, de altfel, şi de alţi comandanţi aliaţi. Obiectînd că nu are nevoie de o unitate care „să se ţină scai de el la Alger, în speranţa că va pica ceva", a trimis-o mai departe, spre răsărit, la Bone. Exact ceea ce îşi dorea şi Curtis, care, foarte indignat de aprecierea amiralului, ţinea morţiş să i se dea prilejul să-şi demonstreze utilitatea.

Bone era nu numai cel mai avansat punct aflat în mîinile Aliaţilor, ci şi principalul port de aprovizionare al Armatei 1. Inamicul îşi dădea perfect seama de însemnătatea lui şi îl bombarda zi şi noapte din Sicilia, în timp ce nave pornite de pe o insulă apropiată, Galita, se strecurau pe furiş noaptea pentru a pune mine. Comandorul Geoffrey Oliver, comandantul portului, deţinea şi titlul de comandant al escadronului de coastă, deşi

[1] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

„escadronul" lui nu consta atunci decît din vreo şase traulere curăţitoare de mine şi cîteva canoniere. A fost primul ofiţer superior întîlnit de Curtis realmente interesat în a-l ajuta.

Curtis şi-a împărţit unitatea în două formaţii: prima, sub comanda lui Huntington-Whiteley, a doua, sub cea a lui McFee, care urma a avea baza la Bone. El intenţiona să plece împreună cu formaţia nr. 2 mai departe, spre sud, unde să aştepte prilejul de a se alătura Armatei 8, de îndată ce ar fi ajuns la Gabès.

Dar chiar cînd erau pe punctul de a porni, s-a aflat că forţele terestre capturaseră un grup de sabotori inamici, care încercase să debarce într-un sat situat la cîţiva kilometri spre est. Însoţit de trei puşcaşi marini, Curtis s-a dus să-i ia în primire.

Prizonierii erau italieni: un ofiţer din trupele de parașutişti şi patru soldaţi. La interogatoriu au declarat că fuseseră debarcaţi de pe un submarin la cca. 15 km de coastă şi de acolo porniseră spre ţărm în două bărci de cauciuc. Vremea proastă şi curenţii îi epuizaseră în aşa hal, încît, îndată ce au ajuns la ţărm, s-au predat.

„Nebuni de legat"

După ce, la 21 martie, pierduse Tripoli, Rommel a decis să opună rezistenţă hotărîtă adversarului său pe linia Mareth, o poziţie defensivă puternică în valea îngustă dintre munţi şi coastă, la frontiera dintre Tripolitania şi Tunisia. În mai puţin de zece zile însă printr-o strălucită mişcare de învăluire pe flancuri, Montgomery a reuşit să străpungă această linie şi, la 29 ale lunii, trupele sale au capturat oraşul Gabès.

Cînd vestea victoriei a ajuns la Cartierul general al Grupului 18 de armată, în vecinătatea căruia îşi instalase Curtis tabăra, locotenent-comandorul şi trupa lui au pornit în mare viteză prin deşertul accidentat şi lipsit de drumuri, ajungînd la Gabès în seara zilei de 4 aprilie.

Două zile mai tîrziu, cînd au reînceput luptele, unitatea a fost ataşată Cartierului general al Diviziei 51 scoţiene. Din momentul acela, lui Curtis şi oamenilor săi li s-a dat „carte blanche" să înainteze liber în zona din faţă. Ei s-au aflat tot timpul fie alături de trupele de asalt, fie imediat în urma lor, pe post de „jefuitori cu autorizaţie".

Prima captură a unităţii a constat într-un far şi o poziţie inamică pe coasta de la Skira, mic port situat la jumătatea drumului dintre Gabès şi Sfax, următorul obiectiv al armatei. Acolo a luat prizonieri mai mulţi italieni, între care şi pe un funcţionar al unei companii, care ţinea strîns în mînă o servietă plină cu lire. A doua zi, Curtis şi colaboratorii săi s-au pomenit atît de departe în faţa trupelor britanice de avangardă, încît au ajuns sub focul tancurilor germane şi Curtis a fost rănit uşor la un picior. Erau atît de grăbiţi să ajungă înaintea altora la orice poziţie capturată, încît îşi asumau riscuri enorme. Astfel, gonind pe drumuri despre care se credea că sînt minate, depăşeau adesea pe infanteriştii britanici, care îşi înfigeau cu precauţie baionetele, din loc în loc, şi îi priveau uluiţi, mormăind dezaprobator: „nebuni de legat".

Intrînd în oraşul tunisian Sfax, imediat după primele trupe britanice, unitatea s-a împărţit în două grupuri. Unul s-a îndreptat către Cartierul general naval italian, celălalt către Cartierul general al armatei terestre germane. Materialul găsit a fost predat birourilor direct interesate.

La 12 aprilie, unitatea a intrat în portul Sousse, în timp ce Divizia neozeelandeză se mai lupta încă la periferia oraşului. Şi de data aceasta, echipa lui Curtis s-a împărţit în două, un grup pornind spre comandamentul german, celălalt spre comandamentul naval italian, situate la cîţiva kilometri sud de oraş.

Curtis s-a decis apoi să se întoarcă la Bone. A plecat din Sousse la 13 aprilie, la ora prînzului, şi a ajuns înapoi în tabără, în seara zilei următoare. În total străbătuse aproape 2 000 km fără nici o pană de motor, deşi toată lumea jura că e o nebunie să încerci să parcurgi pe motocicletă o asemenea rută.

Prada a constat mai ales din hărţi, registre, jurnale de bord şi material de propagandă. În plus, „jefuitorii" au aflat de la locuitori că germanii şi italienii se pregăteau pentru evacuare de trei săptămîni şi avuseseră la dispoziţie trei zile pentru a o executa. Ca atare, nu era de mirare că găsiseră relativ puţin material. Atît germanii cît şi italienii îşi goliseră cu extrem de multă grijă birourile şi cantonamentele. Numai la Cartierul general naval din Sfax au mai descoperit cîte ceva important: o hartă la zi a cîmpurilor de mine şi a liniilor de apărare inamice de pe coasta Siciliei, hartă care avea să se dovedească extrem de utilă.

În timpul absenţei lor de la Bone, secţia nr. 2, comandată de McFee, luase parte la un atac eşuat împotriva micii insule Galita, din apropierea coastei tunisiene, ocupată de italieni. Stîncoasă şi cu maluri abrupte, insula fusese locuită înainte de război de cîţiva pescari sardinieni, cu familiile lor. Cînd armatele Axei, comandate de generalul Hans-Jürgen von Arnim, au invadat Tunisia, în noiembrie 1942, forţele navale italiene au luat în stăpînire Galita şi au transformat-o într-un avanpost strategic. Operaţia [aliată] împotriva insulei a fost comandată de colonelul Sterling, planul fiind ca puşcaşii marini să debarce din canoniere, să atace semaforul şi staţiile de emisie-recepţie şi să ocupe satul. Debarcarea a reuşit, dar atacanţii au dat peste o linie de posturi de apărare la care nu se aşteptau şi au trebuit să se întoarcă înapoi, pentru a reveni într-o altă noapte. Vremea rea i-a împiedicat însă şi operaţia s-a amînat. Galita a fost eliberată abia după capitularea trupelor Axei în Africa de Nord, dar, între timp, întreaga garnizoană inamică fusese evacuată.

În accste condiţii, amîndouă secţiile au plecat mai departe,

pentru a se alătura elementelor înaintate ale Armatei 1 britanice, la Medjez-el-Bab. Bătălia finală a început la 19 aprilie. Deşi poziţiile inamice erau puternice şi dîrz apărate, străpungerea s-a produs în prima săptămînă din mai, cînd americanii au ocupat Mateurul, iar Armata 1, întărită cu divizii ale Armatei 8, a ajuns pe cîmpia Tunisului.

Huntington-Whiteley şi detaşamentul lui de puşcaşi marini au fost trimişi înainte, în recunoaştere, dar ajungînd în împrejurimile Tunisului l-au găsit deja capturat. Cucerirea lui a fost urmată de înfrîngerea totală a forţelor Axei.

Pantellaria — un ghimpe scos

Campania aliată din Africa de Nord odată terminată, Curtis s-a înapoiat la Alger, unde a fost primit de amiralul Cunningham şi de şeful de stat major al acestuia. Cunningham şi-a exprimat satisfacţia pentru activitatea grupului de comando, iar Curtis a aflat că următorul obiectiv aliat în Mediterana era capturarea Siciliei. Operaţia avea numele de cod „Husky" [Voinicul][1]. Şeful de stat major al lui Cunningham i-a ordonat lui Curtis să plece imediat cu avionul în ţară şi să solicite ca două secţii ale comandoului să ia parte la operaţia „Husky", iar o a treia să fie detaşată pentru operaţiile care aveau să urmeze în Mediterana răsăriteană.

La începutul lunii iulie, includerea comandoului în operaţia „Husky" era gata. Între timp, Huntington-Whiteley şi un mic detaşament de puşcaşi marini au plecat de la Bone, pentru a participa la o acţiune importantă, programată înainte de „Husky". Avea numele de cod „Corkscrew" [Tirbuşon] şi consta în ocuparea insulei Pantellaria, situată în canalul dintre Tunis şi Sicilia, care servise ca bază pentru aviaţia şi flota inamică. Churchill ceruse să fie capturată încă din ianuarie 1941, dar ocazia se pierduse şi Pantellaria rămăsese ca un ghimpe în flancul aliat, în toată perioada dificilă a asedierii Maltei. Acum era imperios necesar ca insula să fie nu numai luată sub control, dar şi folosită ca bază suplimentară pentru forţele aeriene care aveau să sprijine invazia în Sicilia. Zile şi nopţi în şir, ea a fost supusă unor bombardamente navale şi aeriene intense, pentru a-i slăbi capacitatea de apărare. Forţa de asalt a sosit în dimineaţa zilei de 10 iunie, dar garnizoana italiană s-a predat în timp ce soldaţii aliaţi încă nu coborîseră din ambarcaţiunile de desant.

La 13 iulie 1943, printre mormanele Diviziei 51 scoţiene care au intrat în oraşul sicilian Augusta se aflau şi oameni din Comandoul 30

Puşcaşii marinari aveau informaţii foarte sumare despre instalaţiile militare de pe insulă. Singurele obiective cunoscute anticipat de Huntington-Whiteley erau cele marcate pe o fotografie de recunoaştere aeriană. Primul dintre ele, despre care i se spusese că ar putea fi cartierul general naval, fusese lovit recent de cîteva bombe. În plus, clădirea nu părea să fi fost folosită în ultima vreme. Comandoul s-a îndreptat apoi spre o baterie navală care arborase steagul alb şi a luat 400 de prizonieri. După ce i-au predat armatei, puşcaşii marini şi-au continuat cercetarea şi au găsit numeroase documente utile. Şi-au petrecut noaptea într-un adăpost subteran; a doua zi dimineaţa, un ofiţer al poliţiei de securitate i-a comunicat lui Huntington-Whiteley că s-a descoperit un cartier general naval, pe care îl scotocise el însuşi, punînd deoparte toate documentele ce urmau a fi predate puşcaşilor marini. Pentru mai multă siguranţă, Huntington-Whiteley şi-a trimis şi el un subofiţer la cartierul general, cu o maşină avariată de bombe, pe care reuşise să o repună în funcţiune. Apoi, deoarece transportul auto era practic inexistent, a obţinut de la locuitori cîţiva catîri şi cîţiva cai, şi-a împărţit secţia în două şi a început să cerceteze sistematic bateriile de coastă. În timpul acestei acţiuni, au avut loc cîteva raiduri aeriene inamice. Cartierul general al unităţii a fost lovit de bombele aruncate de un „Focke Wulf", care zbura la mică înălţime, dar în afara cîtorva zgîrieturi şi vînătăi produse de schije, nimeni n-a fost rănit.

În cinci zile, echipa a identificat şi scotocit 35 de obiective de pe insulă. Pantellaria este o insulă vulcanică; solul

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

ei este format din povîrnișuri repezi de cenușă vulcanică. Pușcașii marini au constatat că un drum de peste un kilometru și jumătate pe jos durează foarte mult. Chiar și transportul cu catîri era foarte dificil și oamenii abia dacă apucau să doarmă. În total, au căutat materiale în patru stații radar, o stație de semafor, o stație de telegrafie, un depozit de muniții, un far și 23 baterii. Au găsit resturile multor focuri, dar nici urmă de cod sau de vreo mașină de descifrat. Terenul fusese bine pregătit pentru a fi părăsit. Au luat. totuși cu ei o mare cantitate de documente capturate. În cadrul operației „Corkscrew" au fost ocupate și insulițele Linosa și Lampedusa, prea neînsemnate însă pentru a oferi documente militare valoroase.

Accesele de vanitate ale lui Patton

Între timp, pregătirea operației „Husky" se apropia de sfîrșit. Avea să fie cea mai mare invazie de pînă atunci, cu partciparea a circa 2 500 nave și a unei forțe aeriene imense. Veneau convoaie de trupe din Anglia și din America prin Oran, Alger, Bizerta, Tunis, Port Said, Alexandria și Sfax. Statul major aliat fusese stabilit în Malta. Comanda supremă era deținută în continuare de Eisenhower, cu generalul Alexander, în funcția de comandant al forțelor terestre, și amiralul Cunningham, în cea de comandaut al forțelor navale.

Debarcările urmau să aibă loc de ambele părți ale Capului Passero: Armata 7 americană, comandată de generalul George Patton, spre vest, și Armata 8 britanică, împreună cu Divizia 1 canadiană, spre est. Împreună, aceste forțe constituiau Grupul 15 armată. Primele grupuri ale Comandoului 30 urmau să debarce la est de Capul Passero, unde, chiar în apropiere, se aflau și primele lui obiective: o stație mare de radar și un post de pază a coastei.

În ciuda vremii proaste și a eșecului parțial al desantului aerian, asaltul pe mare, început la 10 iulie, puțin după miezul nopții, a fost încununat pretutindeni de succes. Atît la stația radar, cît și la postul de pază, grupurile au găsit multe materiale scrise, dar echipamentul n-a putut fi capturat, dat fiind că înainte cu cîteva minute de sosirea trupelor, italienii îl aruncaseră în aer.

Armata 8 a ocupat rapid Siracusa, mijloacele de transport ale comandoului au sosit, însă cu întîrziere și acesta n-a reușit să intre în oraș odată cu trupele de avangardă. Obiectivul următor era importanta bază navală de la Augusta, la aproximativ 25 de kilometri spre nord. Comandoul a intrat în oraș împreună cu trupele Diviziei 51 scoțiene și s-a pus imediat pe treabă, percheziționînd birourile și atelierele de la baza navală și de la stația de aviație de coastă. Acum, Armata 8 a întîmpinat însă o rezistență puternică. Montgomery a început să pregătească întăriri pentru a trimite o coloană de încercuire.

Între timp, cîțiva pușcași marini s-au alăturat americanilor, care se răspîndiseră rapid în perimetrul vestic al Siciliei și se îndreptau spre Palermo. Fusese strînsă o foarte mare cantitate de material. După sortare și clasificare, circa o tonă de documente a parvenit comandantului suprem al sectorului mediteraneean, iar alte materiale de importanță militară au fost predate organizațiilor de informații ale armatei și ale altor servicii.

La jumătatea lunii iulie, s-a primit informația — dovedită ulterior a fi incorectă — că orașul Catania este pe punctul de a cădea. Cîțiva pușcași au fost trimiși în grabă în această direcție. Fără să-și dea seama, grupul a trecut linia frontului. Cea mai apropiată unitate aliată, un batalion de infanterie ușoară, suferise pierderi grele. Colonelul acestuia i-a spus lui Glanville, comandantul grupului, că unitățile sale avansate erau lipsite de alimente și apă și i-a cerut ajutorul. Comandoul dispunea de o putere de foc considerabilă — puști, carabine, automate, pistoale Bren, revolvere și grenade — și de rezerve alimentare substanțiale, raportat la numărul mic al componenților lui. De aceea. imediat, ei au cedat soldaților aflați la ananghie hrana și apa și au rămas împreună cu aceștia, în tranșee, 16 ore, pînă cînd unitatea a fost înlocuită.

La 5 august, cînd germanii s-au retras din Catania, două secții ale comandoului au intrat în oraș, la o oră după trupele britanice de avangardă, dar au constatat că el fusese evacuat cu trei săptămîni în urmă, în timp ce inamicul își menținuse cercul defensiv la sud de oraș. Ca atare, dușmanul distrusese temeinic și meticulos documentele și echipamentul. Și așa, comandoul tot a mai găsit cîteva hărți și alte documente utile.

Între timp, un alt grup de pușcași marini, conduși de McFee, căruia, la început, americanii din Armata 7 îi facilitaseră activitatea, s-a izbit de o atitudine obstructivă. În vreme ce germanii, care se așteptaseră ca principala debarcare aliată să aibă loc în vestul insulei, își regrupau rapid forțele, pentru a împiedica înaintarea lui Montgomery spre strîntoarea Messina, coloanele motorizate ale generalului Patton au avansat în viteză și au intrat în Palermo, la 12 zile de la debarcarea inițială. Flancul drept al lui Patton a început atunci să se lanseze asupra părții centrale a insulei.

Cînd cartierul general al Armatei 7 s-a deplasat. McFee s-a prezentat pentru „a-și face numărul": a cerut permisiunea ca o mică unitate a comandoului să fie atașată trupelor de avangardă care înaintau spre Milazzo și Mes-

sina. Colonelul Oscar Koch, ofițerul de stat major pentru informații al lui Patton, i-a răspuns că, fără o scrisoare semnată de generalul Alexander, nu poate rămîne împreună cu ei. McFee s-a grăbit să se întoarcă la Syracusa, pentru a-l informa pe locotenent-comandorul Riley, comandantul întregului comando, care a fost foarte indignat, deoarece permisele necesare fuseseră obținute. Se pare însă că ele nu aveau destulă autoritate în ochii lui Koch. De altfel, șeful lui avea să se plîngă mai tîrziu de „banda de gangsteri înarmați" care și-a făcut meandrele în zona lui, fără să-i primească acordul. Anterior, în timpul campaniei din Africa de Nord, susceptibilul Patton a avut un acces de mînie cînd a aflat că micul grup de pușcași marini al lui Curtis trecuse prin defileul Kasserine, în timp ce forțele sale respingeau un atac prin surprindere al germanilor, în aceeași zonă a frontului.

Riley a adus această problemă la cunoștința Cartierului general al Grupului 15 armată și, totodată, i-a cerut direct lui Koch să permită unui mic detașament al comandoului să opereze în sectorul american. Nu s-a primit nici un răspuns timp de cîteva zile. Așa încît Messina a căzut fără ca vreun reprezentant al comandoului 30 să fie la fața locului. Primele detașamente care au intrat în Messina aparțineau Diviziei 3 americane, urmate, în curînd, de un detașament al Armatei 8 britanice. În Messina nu se mai aflau elemente inamice. Evacuarea armatelor Axei se încheiase cu 24 ore înainte.

De altfel, situația din Italia însăși se modificase. Mussolini fusese arestat și se formase un nou guvern, condus de mareșalul Badoglio[1].

Introducere și adaptare:
Felicia ANTIP

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

ÎN AMINTIREA LUI ȘTEFAN CEL MARE

M. PIETRARU, din Pitești și I. LUPU, pensionar, din Focșani, ne întreabă în legătură cu medalia Ștefan cel Mare reprodusă de noi în nr. 6/1985, dacă atunci, în 1904, s-au bătut mai multe medalii la împlinirea a 400 ani de la moartea voievodului, corespondenții noștri semnalîndu-ne alte două dintre ele.

Într-adevăr, în 1904, au fost emise mai multe medalii comemorative, Ștefan cel Mare, de diferite dimensiuni unele cu toartă, cu efigia domnitorului și inscripția comemorativă. Între acestea, cea bătută de Societatea Numismatică Română, confecționată din argint și din bronz, cu diametrul de 50 mm. Ea a fost executată de Wilhelm Mayer și Frantz Wilhelm din Stuttgart. Pe o parte a medaliei este figurat bustul domnitorului, cu coroana domnească și inscripția: „Ștefan cel Mare și Sfînt. 1457-1504". Pe cealaltă parte, pecetea domnească și legenda „Marelui stremoș Ștefan Vodă, la împlinirea a patru sute de ani de la săvîrșirea lui din viață ca semn al recunoștinței neamului său. 1504-1904".

O ZI = UN AN

BIANCA și MARIA-VIOLETA CANTILI, din Rîmnicu Vîlcea, ne întreabă dacă în articolul Curți și reședințe domnești — Roman (nr. 6/1985) nu s-a strecurat o greșeală, întrucît în manualele școlare Alexandru cel Bun figurează ca domnind între 1400 și 1432?

Într-adevăr, acestea sînt datele domniei lui Alexandru cel Bun. Numai că marele voievod al Moldovei s-a stins din viață în ziua de 1 ianuarie 1432, deci chiar în prima zi a anului 1432. Din această pricină o parte a istoricilor socotește — s-o recunoaștem cu argumente îndreptățite — că includerea anului 1432 între anii de domnie ai lui Alexandru cel Bun este incorectă și că, de fapt, domnia s-a încheiat o dată cu sfîrșitul anului 1431.

SEMNĂTURA HAIDUCULUI

Prof. PAUL LICĂ, de la Muzeul orășenesc din Caracal, ne semnalează o tipăritură din 1784, aflată în colecțiile muzeului și care păstrează cîteva adnotări autografe ale haiducului Iancu Jianu (despre care am scris în nr. 6/1967 al revistei). Lucrarea — o Psaltire tipărită la Rîmnicu Vîlcea — s-a aflat la Iancu Jianu cînd acesta locuia în com. Fălcoiu din fostul județ Romanați. O însemnare se referă la biserica din această localitate. O alta conține cîteva informații referitoare la cele două fiice ale sale. „La leatul 1835 mai 24... am căpătat prunca Zinca botezată de soacră-mea Ancuța Gălășescu. Spre știință cînd s-a născut și fiica noastră Marița la leatu 1830 august 10". Pe o altă filă a cărții se află și semnătura haiducului.

PORTUL CONSTANȚA

LUCIAN SOTA, din București: În nr. 1/1976, ați publicat o evocare a vieții și activității lui Anghel Saligny, constructorul podului de la

Cernavoda, inaugurat în 1895, despre care amintește și Gh. D. Palade în însemnările sale (nr. 4/1984). În completarea acestora, precizez că la 16 octombrie 1896 au început lucrările de construcție a portului Constanța care au fost executate, în cea mai mare parte, de același eminent constructor, Anghel Saligny. Ele au fost încheiate la 27 septembrie 1909, cînd a plecat în cursă vaporul românesc „Iași" din noul port, modern, al Constanței.

Cu prilejul festivităților din 1896, cînd la baza digului mare dinspre larg a fost pusă piatra fundamentală a portului Constanța, a fost bătută și această medalie (pe care o reproducem și noi mai sus).

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VLAICU — 1912

EMIL LAURENȚIU, doctor în drept, din București, ne trimite cîteva note referitoare la procesul lui Horea (temă despre care am publicat și noi un articol în nr. 2/1985), precum și o fotografie din 1912 a lui Aurel Vlaicu. Fotografia (în imaginea de mai sus) a fost făcută la *Dumbrăveni*, jud. Sibiu, localitate unde, la 11 septembrie 1912, Vlaicu a efectuat un zbor cu aparatul său.

NU LA NOI

NICHITA PAVEL GH. VASILE, din com. Rișca, jud. Suceava, **MIHAI SEREAN**, din Hunedoara, **IOAN LUPU**, din Suceava, **VASILE DOBRE**, din Galați: Lucrările prezentate în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție le puteți procura prin intermediul librăriei „Cartea prin poștă", str. serg. Pitar Moș, nr. 5, București.

UNGURENI

N.A. DESPOIU, din com. Băbeni, sat Români, jud. Vîlcea, statornic cititor și colaborator al revistei noastre, ne trimite cîte a însemnări privind localitatea Băbeni-Ungureni de la a cărei întîlnire s-au împlinit 225 ani. Așezarea a fost întemeiată — ca și alte localități — de români transilvăneni care au trecut în Țara Românească, stabilindu-se între frații de aici. La Băb ni s-au stabilit în 1760 familii de ciobani din Jina (jud. Sibiu), care au cumpărat terenuri de casă de la mănăstirea Horezu.

DE LA BREBU

DUMITRU STOENESCU, din București, ne trimit o succintă prezentare a complexului arhitectural Mate I Basarab (nr. 8/1977) de la Brebu, jud. Prahova, unde voievodul a înălțat un palat voievodal și o biserică, împrejmuite cu puternice ziduri. Ele se păstrează și astăzi în forma pe care au avut-o cînd au fost construite, în a doua jumătate a sec. XVII. Aici s-a aflat reședința de vară a domnitorului. Construcția bisericii a fost continuată de Constantin Brîncoveanu. Ansamblul a suferit mai multe restaurări, respectîndu-se însă planul inițial din s c. XVII. Biserica a fost repictată în anii 1837-1843 de bucureșteanul Toma Eliadi și, apoi, în 1901-1902 de pictorul Sava Henția.

CITITORI-ELEVI

Alte fragmente din scrisorile unor elevi, pasionați de istorie, cititori ai revistei noastre, în continuarea celor publicate în numerele precedente.

CORNELIU GORBĂNESCU, anul IV, Liceul Industrial nr. 2 din Botoșani: Sînt un pasionat de istorie, iubind-o încă din clasele mici. Am căutat să-i pătrund tainele nu numai din manual, ci și din alte lucrări de specialitate, din vizite la muzee. În acest drum de descoperire a frumuseților și tainelor istoriei, am găsit în revista dv. o sursă de informare inepuizabilă, de mare valoare.

DAN-IOAN MUREȘAN, din Zalău: N-am avut prilejul de a mă fi abonat la revista dv. de la început. Caut însă să-mi îmbogățesc colecția. Îmi place istoria și citesc revista dv. cu multă plăcere.

MIOARA DUMITRESCU, din Iași: Citind Magazinul istoric, mi-am completat și îmbogățit mult cunoștințele dobîndite la clasă. Am învățat totodată multe alte lucruri privind atît istoria poporului nostru cît și a celorlalte popoare.

COMPLETĂRI ȘI PRECIZĂRI

ALEXANDRU-CECILIU POPESCU, din București: În articolul **Pleșoienii** (nr. 12/1984), autorul menționează o ctitorie a fraților Rada și Dumitrașcu Pleșoianu, construită în anul 1734, în satul Pleșoiu, jud. Romanați. Al. I. Odobescu (**Antichitățile jud. Romanați**, București, 1878, p. 129) amintește o ctitorie și mai veche, în același sat, datînd din 1615 a lui Ilie Pleșoianu.

Colonelul Nicolae Pleșoianu, revoluționarul de la 1848 menționat în articol, este fiul serdarului Nicolae Pleșoianu, din Craiova, nașul lui Eugeniu Carada, primul director al Băncii Naționale a României (cf. M. Theodorian-Carada, **Eugeniu Carada**, București, 1922, pp. 5, 38). Soția lui a fost soră lui Cezar Bolliac.

În legătură cu articolul Vasile Pârvan — profesorul meu semnat în nr. 5/1985 al revistei de prof. dr. Ion Coman, corespondentul nostru precizează că N. Iorga a fost ales membru corespondent al Academiei Române la 9 aprilie 1897, iar membru activ la 26 mai 1910, rostind discursul de recepție la 17 mai 1911. Vasile Pârvan a fost ales membru corespondent la 18 mai 1911, iar membru activ la 18 mai 1913, cu trei ani în urma lui Iorga.

(Cf. Barbu Theodorescu, Nicolae Iorga, Biobibliografie, București, 1976, pp. 26, 53, 55 și, respectiv, Al. Zub, Vasile Pârvan, Biobibliografie, București, 1975, pp. XLVII, LI).

CERERI ȘI OFERTE

COSTICĂ IONAȘCU, str. Izvorului, nr. 1, Scgarcea, jud. Dolj, solicită colecția completă.

NICOLAE MARC, aleea Poienței, nr. 7, bl. A 1, sc. C, ap. 20, Timișoara solicită: nr. 8-12/1977; 1-3/1975; 1-6/1983.

NICOLAE ARCAN, str. Rachmaninov, nr. 2, sc. A, ap. 5, București, solicită: nr. 11/1983.

PETRU PLESCA, str. Republicii, nr. 5, bl. C 5, sc. C, ap. 13, Iași, solicită: nr. 3-5/1967; 7,8/1969; oferă: nr. 9/1967; 1, 10/1968; 4, 9, 11, 12/1970; 1-3, 5, 8/1971; 10/1972; 5/1978; 3, 4/1974; 12/1980; 11/1981; 6, 7, 9/1982; 1/1983.

DORINEL SAVA, sat Cîndești, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea, solicită: nr. 1-4/1967; 1-2/1968; 4/1970; 2/1971; 7/1980.

LEONID VLAD, str. Oborului, nr. 1, bl. Ab 3, sc. 3, ap. 60, Brăila, solicită: nr. 1, 4, 5/1967; 11/1968; oferă: nr. 6, 12/1968; 1, 3, 6, 9/1969; 1, 2, 7/1970; 9/1971; 7, 8/1972; 12/1981, 11/1982, 6/1988.

ALEXANDRU SOCACI, str. Victorici, nr. 124, Tîrgu Jiu, oferă colecția 1975-1984.

CONTENTS (Romanian History) N. Densuşianu, C. Brătianu The Battle of Călugăreni (13 August 1595) ● T. Ionescu-Nişcov The Princely Chancellery of Michael the Brave ● E. Boldan The Negri Family ● M. Brudiu Discoveries from the Palaeolithic ● B. Berceanu Citizens' Rights in Dacia ● R. Popa Early Romanian Middle Ages: Ţara Chioarului ● A. Deac New Evidence about the Romanians' Wars with the Cumans (9th cent.) ● E. Preda October 1940: The Wehrmacht Marches into Romania ● I. Stanciu The US Envoy to Romania about the Vienna Dictate ● C.I. Olariu a Portrait of Horia ● I. Popescu-Puţuri The Arsacids (V) ● I. Popovici Romanians at Waterloo ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957): Memoirs ● In Bucharest. 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Densuşianu, C. Brătianu La bataille de Călugăreni (13 août 1595) ● T. Ionescu-Nişcov La chancellerie princière de Michel le Brave ● E. Boldan Les Negri ● M. Brudiu Découvertes paléolithiques ● B. Berceanu Le droit de cité en Dacie ● R. Popa L'aube du Moyen Âge roumain — Ţara Chioarului ● A. Deac Nouvelles données sur les luttes des Roumains avec les Coumans (IXe s.) ● E. Preda Octobre 1940: La Wehrmacht entre en Roumanie ● I. Stanciu Le Ministre des États Unis à propos du Diktat de Vienne ● C. I. Olariu Un portrait de Horia ● I. Popescu-Puţuri Les Arsacides (V) ● I. Popovici Des Roumains à Waterloo ● C. Murgescu, Şt. Lache, Grigore Gafencu (1892-1957): Mémoires ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Денсушяну, К. Брэтяну Битва при Кэлугарень (13 августа 1595 г.) ● Т. Ионеску-Нишков Княжеская канцелярия Михая Храброго ● Е. Болдан Семья Негри ● М. Брудю Открытия на палеолита ● Б. Берчяну Гражданское право в Дакии ● Р. Попа Раннее румынское средневековье — Цара Киоарулуй ● А. Деак Новые показания о боях румын с куманами (9-й век) ● Е. Прода Октябрь 1940 г. — Вермахт проникает в Румынию ● И. Станчу Посланник С.Ш.А. в Румынии о венском диктате ● К. И. Оларью Портрет Хории ● И. Попеску-Пуцурь Арпакиды (V) ● И. Попович Румыны при Ватерло ● К. Мурджеску, Ш. Лаке Григоре Гафенку (1892-1957) Воспоминания ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Densuşianu, C. Brătianu Die Schlacht von Călugăreni (13. August 1595) ● T. Ionescu-Nişcov Die Fürstenkanzlei von Michael dem Tapferen ● E. Boldan Die Familie Negri ● M. Brudiu: Paläolithische Entdeckungen ● B. Berceanu Das Staatsbürgerrecht in Dakien ● R. Popa Die Morgenröte des rumänischen Mittelalters — Ţara Chioarului ● A. Deac Neues über die Kämpfe der Rumänen mit den Kumanen (9. Jh.) ● E. Preda Oktober 1940 — die Wehrmacht marschiert in Rumänien ein ● I. Stanciu Der Minister der USA in Rumänien über den Wiener Diktat ● C.I. Olariu Ein Porträt Horias ● I. Popescu-Puţuri Die Arsakiden (V) ● I. Popovici Rumänen bei Waterloo ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) N. Densuşianu, C. Brătianu La batalla de Călugăreni (13 de Agosto de 1595) ● T. Ionescu-Nişcov La Cancillería principesca de Miguel el Valiente ● E. Boldan La familia Negri ● M. Brudiu Descubrimientos paleolíticos ● B. Berceanu El derecho cívico en Dacia ● R. Popa Los albores del Medio Evo rumano — Ţara Chioarului ● A. Deac Nuevas noticias sobre las luchas de los rumanos con los Cumanes (s. IX) ● E. Preda Octubre de 1940 — El Wehrmacht penetra en Rumania ● I. Stanciu El ministro de EE.UU. en Rumania habla sobre el Diktat de Viena ● C.I.Olariu: Un retrato de Horea ● I. Popescu-Puţuri Los Arsácidas (V) ● I. Popovici Rumanos en Waterloo ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427